

Puuta vai Muuta?

Ekosysteemipalvelut alueellisessa metsäohjelmassa

Anne Saarinen

Pro gradu -tutkielma

Ympäristöpolitiikka ja aluetiede

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

2017

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

SAARINEN, ANNE. Puuta vai Muuta? Ekosysteemipalvelut alueellisessa
metsäohjelmassa

Pro gradu -tutkielma, ympäristöpolitiikka ja aluetiede
80 sivua, 2 liitesivua

Tammikuu 2017

Pirkanmaan uusimman metsäohjelman tavoitteena on edistää metsiin pohjautuvia elinkeinoja, erilaisia metsienkäytön tarpeita sekä metsienkäytön taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyyttä. Erityisesti se edistää biotalouden tarvitseman puuraaka-aineen saatavuutta, ja tämän nähdään usein jättävän muut metsien tuottamat hyödyt, monimuotoisuuden ja luontoarvot liian vähälle huomiolle.

Ekosysteemipalvelujen käsite tarkoittaa luonnon inhimilliselle hyvinvoinnille tuottamia hyötyjä ja palveluja. Käsite pyrkii yhdistämään talouden, luonnon monimuotoiset hyödyt ja luontoarvot. Se on vähitellen tulossa käsitteeksi, jota sovelletaan maankäytön suunnittelussa ja luonnonvarojen hallinnassa. Tässä tutkimuksessa kuvaan, millä tavalla ekosysteemipalvelun käsite voisi muuttaa ja tasapainottaa alueellista metsäohjelmaa. Tutkimusongelmina tarkastelen ekosysteemipalveluja metsienkäyttöä käsittelevissä diskursseissa sekä metsien ekosysteemipalvelujen yhteensovittamisen argumentaatiota. Aineistona ovat Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, siihen annetut lausunnot sekä metsäkeskuksen ja metsäohjelman laadintaan eri tavoin osallistuneiden sidosryhmien haastattelut.

Tutkimus pohjautuu konstruktionistiseen näkemykseen, jonka mukaan todellisuutta ymmärretään ja luodaan kielen välityksellä. Analyysimenetelminä sovellan retorista analyysia ja argumentaatioanalyysia. Retorinen analyysi tarkastelee keinoja, joilla yleisö vakuutetaan jonkun totuuden version oikeellisuudesta. Argumentaatioanalyysi taas avaa oikeutuksia ja perusteluja, joiden avulla yleisön on tarkoitus hyväksyä jokin näkemys.

Metsienkäytön diskursseina aineistosta nousevat esiin talous-, sopeutumis- ja resilienssidiskurssi. Talousdiskurssissa korostuvat puuraaka-aine sekä talouden lainalaisuudet metsienkäytön ohjaajana ja tavoitteena ja sopeutumisdiskurssissa taas ne keinot, joilla sopeudutaan metsätalouden ja ilmastomuutoksen aiheuttamiin muutoksiin metsäympäristössä tai joilla metsätalouden ympäristövaikutuksia vähennetään. Resilienssidiskurssi tarkastelee metsän ekosysteemien kykyä kestää metsätalouden niissä aiheuttamia muutoksia. Ekosysteemipalvelu rakenteellisena lähtökohtana voi auttaa arvioimaan metsienkäytön vaikutuksia kokonaisvaltaisemmin kaikkien ekosysteemipalvelujen näkökulmasta ja siten lisätä resilienssin näkökulmaa. Käsite myös ottaa ihmisen huomioon kestävästi osana luonnonvarojen käyttöä. Sen käyttö edellyttää silti politiikkasektoreiden integroitumista ja uudenlaisia, luonnonprosessien alueelliset tasot ja erilaiset sidosryhmät huomioonottavia hallinnan rakenteita.

Asiasanat: alueellinen metsäohjelma, ekosysteemipalvelu, metsienkäyttö, metsäpolitiikka, metsätalous, monimuotoisuus, resilienssi

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Ekosysteemipalvelut vastauksena metsäohjelman laatimisen haasteisiin.....	4
1.2 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset	7
2. Metsäohjelmat metsäpolitiikan toteuttajina	8
2.1 Suomen metsäkeskuksen ja alueellisten metsäohjelmien rooli metsienkäytön suunnittelussa ja ohjaamisessa	9
2.2 Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma	11
3. Ekosysteemipalvelujen käsite	12
3.1 Käsitteeseen kohdistuvaa kritiikkiä	13
3.2 Ekosysteemipalvelujen ryhmittely	15
4. Metsienkäytön ja ekosysteemipalvelulähestymistavan tutkimuskenttää	17
5. Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	22
5.2. Konstruktionismi ja diskurssianalyysi	24
5.3 Diskurssianalyysi valta-asetelmien tarkastelussa	25
5.4. Retorinen diskurssianalyysi ja argumentaatioanalyysi	26
6. Ekosysteemipalvelut ja metsienkäytön diskurssien jatkumo	31
6.1 Puuntuotannon vakaus ja voittoisa polku: talousdiskurssi.....	35
6.2 Sopeutumisdiskurssi	40
6.3 Resilienssidiskurssi ja absoluuttiset rajat	45
7 Yhteensovittamisen argumentaatio	52
7.1 Hakkuumääriin liittyvät pääargumentaatiot	53
7.2 Monimuotoisuuden ja puunhankinnan yhteensovittamisen argumentaatiot.....	55
7.3 Virkistys- ja hyvinvointivaikutusten yhteensovittaminen metsien puuntuotannon kanssa.....	57
7.4 Maiseman ja metsien puunhankintaan pohjautuvan talouskäytön yhteensovittaminen	59
7.5 Riistanhoito ja keruutuotteet sopivat osaksi metsätaloutta	60
7.6 Soiden luontoarvojen ja metsätalouden yhteensovittamisen kysymys	61
7.5 Argumentaation yhteenvetoa.....	62
8. Alueellinen metsäohjelma ekosysteemipalvelujen hallinnan tasona – rajoja ja mahdollisuuksia	63
8.1 Alueellisen metsäohjelman tarkoitus ja sektoripolitiikka	67
8.2 Ekosysteemipalvelut aluetason ja sidosryhmien kysymyksenä.....	69
8.3 Ekosysteemipalvelut näkökulmien avaajana ja tiedon rakenteena.....	72
9. Lopuksi	74

LÄHTEET	76
LIITTEET	81

1. Johdanto

Uusimmat alueelliset metsäohjelmat julkaistiin maaliskuussa 2016. Ne pohjautuvat valtioneuvoston hyväksymään Kansalliseen metsästrategiaan ja pyrkivät tuottamaan esityksen siitä, miten maakuntajakoon pohjautuvilla metsäkeskusalueilla toteutetaan metsien monimuotoisen hyödyntämisen kansallisia tavoitteita kunkin alueen erityispiirteet ja tarpeet huomioiden. Ohjelmat ulottuvat yli toimi- ja hallinnonalarajojen pyrkien yhdistämään niin ekologiset, taloudelliset kuin sosiaalisetkin metsienkäytön näkökulmat. Ohjelmat valmisteltiin laajan lausuntokierroksen ja työryhmätyöskentelyn pohjalta. Pirkanmaan metsäohjelman valmisteluun osallistuivat ja antoivat oman lausuntonsa useat organisaatiot tuoden esiin sekä ohjelman lähtökohtia vahvistavia että vaihtoehtoisia näkökulmia metsien käyttöön ja suojeluun. (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 4 - 9.)

Tutustuin metsäohjelmien luonteeseen ja sisältöön tätä tutkimustyötä aloittaessani siinä yhteydessä, kun etsin ajankohtaista aineistoa, jossa tarkasteltaisiin metsien moninaisuutta ja monikäyttöä Suomen kontekstissa. Nimenä alueellinen metsäohjelma antaa minulle kuvan dokumentista, jossa monipuolisesti pohdiskellaan ja kuvataan kyseisen alueen metsien ominaispiirteitä ja sitä, miten niitä kestävästi ja monin eri tavoin voidaan tulevalle viisivuotiskaudella käyttää myös inhimillisen hyvinvoinnin lähteenä. Alueellisten metsäohjelmien sisällön perusteella voisi kuitenkin olla perustellumpaa käyttää nimitystä metsätalousohjelma, sillä ohjelmien sisältö painottuu hyvin voimakkaasti metsien taloudelliseen hyödyntämiseen ja siinä erityisesti puuraaka-aineen saatavuuden turvaamiseen nyt ja tulevaisuudessa. Tätä painotusta metsäohjelmat perustelevat pääosin kansantaloudellisilla ja aluetaloudellisilla hyödyillä ja erityisesti nykyiseen hallitusohjelmaan kuuluvalla tavoitteella Suomen biotalouden voimakkaasta kehittämisestä. Muutkin metsien käyttömuodot ohjelmissa kyllä tuodaan esiin, mutta niillä on ajoittain taipumusta jäädä tarkastelussa vähemmän merkitykselliseen asemaan, joko esimerkiksi toteamuksina Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman eli METSO -ohjelman jatkamisesta tai viittauksina metsäohjelmien yhtenä toimenpiteenä laadittuihin luonnonhoidon toteuttamisohjelmiin, jotka taas puolestaan viittaavat useisiin muihin luonnonhoitoa toteuttaviin rahoituskanaviin. Saman-

aikaisesti metsäohjelmissa tuodaan kyllä esiin ohjelman laadintaan osallistuneiden sidosryhmien yhteinen tahtotila sovittaa yhteen ja huomioida kaikkien metsän käyttömuotojen merkitys ja suojele.

Kun metsäohjelmia metsäalan toimintaa ohjaavina poliittisina dokumentteina tarkastelee metsäalan ja varsinkin suomalaisen metsäteollisuuden historiallisen kehityksen sekä sen kansantaloudellisen merkityksen valossa eri aikoina, metsätalouteen painottuvat merkityksenannot ja sen ohjaava merkitys suunnittelun lähtökohtana tulevat ymmärrettävämmiksi. Yhtäältä merkitystä on sillä, että suurin osa suomalaisesta metsämaasta on nimenomaan talousmetsää eli metsää, jonka ominaispiirteisiin, lajistoon ja kasvuvaiheisiin puuntuotanto on vaikuttanut pitkällä aikavälillä. Kun Suomessa puhutaan metsästä, sillä yleensä ymmärretäänkin nimenomaan metsätalousmaata, jota Suomen maapinta-alasta on 86 prosenttia eli 26,2 miljoonaa hehtaaria. Tästä määrästä 20,3 miljoonaa hehtaaria on puuntuotoskykynsä perusteella jaoteltuna varsinaista metsämaata eli tehokkaaseen puuntuotantoon soveltuvaa ja loput 5,7 miljoonaa hehtaaria joko kitu- tai joutomaata, joilla puuntuotantoa on vain vähän tai ei lainkaan. Puuntuotannon ulkopuolelle metsätalousmaasta jäävät ne alueet, joilla sitä rajoittavat suojeleun, lakiin, kaavaan tai omistajan muuhun päätökseen liittyvät rajoitukset. Luonnontilaista metsää on pääsääntöisesti olemassa vain näillä alueilla. Tällä hetkellä metsämaan pinta-alasta 12 prosenttia on eri tavoin suojeltua. Metsätalouden pinta-alaan verrattuna muussa käytössä olevia alueita on suhteellisen vähän eli maatalousmaata 2,7 miljoonaa hehtaaria, rakennettua maata miljoona hehtaaria ja liikenteelle ja voimansiirtolinjoille varattua aluetta puoli miljoonaa hehtaaria. (Metsäntutkimuslaitos 2014, 33; Luonnonvarakeskus 2016.) Näihin lukuihin pohjautuen on varsin perusteltua, että metsien erilaisia käyttötapoja usein tarkastellaan talouden keskiöstä käsin, sillä Suomen metsät ovat pääsääntöisesti talousmetsiä, ja koko maan pinta-alastakin ne muodostavan suuren osan.

Toisaalta metsäohjelmia voi lähestyä osana historiallista metsätalouden jatkumoa, joka kietoutuu osaksi suomalaisen yhteiskunnan kehitystä. 1800 -luvun lopussa käynnistynyt metsäperustainen modernisaatio synnytti puunjalostusta eri puolille Suomea ja laajensi puun teollista käyttöä. Puun teollinen käyttö taas kytki maaseudun vähitellen moderniin rahatalouteen, kun aiemmin oli eletty enemmän omavaraisaloudessa. Vielä sotien jälkeen metsät ja metsään liittyvät toiminnot olivat keskeinen osa useimpien suomalaisten toimeentuloa ja arkista elämää. Kansakunnan kehitystä

kuvattiinkin ”Suomi pyrkii puulla parempiin päiviin” -iskulauseella, jossa kiteytettiin suomalaisen yhteiskunnan ja politiikan olennaisia piirteitä. Maan piti nousta sodan olosuhteista eteenpäin, ja siinä työssä luotettiin metsävaroihin ja puunjalostukseen. Kansantalous nojasi hyvin vahvasti metsäteollisuuden vientiin. Suomen muutos sodanjälkeisinä vuosikymmeninä maatalousvaltaisesta maasta moderniksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi perustui paljolti metsään ja metsävarojen teolliseen hyödyntämiseen. Metsäsektorilla onkin ollut taustanaan vahva kansallinen intressi ja eetos, joka on taannut sille poliittisen erityisaseman. Vasta 1980 -luvun jälkeen globaalien muutosten voimistuessa metsäsektorin kansallinen erityisasema on alkanut muuttua, ja metsäteollisuus on vähitellen muuttunut toimialaksi muiden joukossa. Metsäsektorin toimintatapoja ja niiden oikeutusta on enemmän myös pystytty kyseenalaistamaan, sillä metsä on työllistäjänä ja jokapäiväiseen elämään liittyvänä ympäristönä siirtynyt kansakunnan keskiöstä marginaaliin. Tämä on toisaalta monipuolistanut metsän merkitystä ja antanut uutta painoarvoa metsälle luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä ja tärkeänä ihmisten vapaa-ajan ympäristönä. (Kekkonen 2011, 11 - 12.)

Huolimatta metsätalouden voimallisesta kansakunnan historiaan pohjautuvasta asemasta käydään nykyisin paljon keskustelua siitä, miten metsienkäyttöä voitaisiin uudella tavalla tasapainoisemmin ohjata ja miten niitä voitaisiin hyödyntää taloudellisesti muutoinkin kuin pääosin puuraaka-aineeseen perustuen. Lähtökohtana tässä tutkimuksessa onkin se, että vallitsevalle metsätaloudelliselle diskurssille on olemassa ja näkyvissä vaihtoehtoisia tulkintoja, joissa esiin tulevat uudenlaiset tavat sovittaa yhteen ja suunnata metsienkäyttöä huomioiden erilaiset metsien ekosysteemipalvelut ja myös niiden taloudelliset mahdollisuudet laajemmin kuin perinteinen metsätalouden suunnittelu on tehnyt. Metsiin pohjautuvan biotalouden vahvistaminen ja erityisesti sen käsitteen monipuolistuminen juuri nyt hyvin ajankohtaisen kilpailukyvyn kasvattajana voi tulevaisuudessa olla tästä yksi esimerkki, sillä esimerkiksi Kuisma (2011, 15) katsoo, että vahvistuakseen biotalous tarvitsee luottamusta visioihin, jotka ulottavat metsien taloudelliset mahdollisuudet laajemmalle kuin puuraaka-aineen erilaisiin käyttötapoihin unohtamatta monimuotoisuuden suojelun välttämättömyyttä. Tämä edellyttää myös monikäytön ja monimuotoisuuden suojelun todellista integroimista osaksi metsienkäytön suunnittelua ilman, että monikäyttöön liittyvät kysymykset ovat väistämättä kilpailevan tai vähemmän merkityksellisen diskurssin roolissa, jollaisena ne usein näyttäytyvät.

Alueelliset metsäohjelmat valmistellaan laajan yhteistyön pohjalta, ja ohjelmatekstissä kuvataan vahvasti sitä, että yllämainitun kaltainen monikäytön ja suojelun näkökulma halutaan osaksi ohjelmaa ja sen toimenpiteitä. Uusimman ohjelman valmistelun pohjaksi Suomen metsäkeskus antoi kaikille metsäkeskusalueille yhteisen maa- ja metsätalousministeriön ohjeen mukaisen sisällysluettelon, johon paikalliset kehitystarpeet ja olosuhteet tuli sovittaa. Lisäksi ministeriön ohjaus edellytti, että kansalliset biotalouden kehittämisen tavoitteet huomioidaan alueellisissa metsäohjelmissa. Käytännössä tämä tarkoitti hakkuumääriin liittyviä lisäämistavoitteita. Näistä lähtökohdista valmisteluun osallistuneet kuvasivat ohjelman laadintaprosessia haastavaksi, kun kaikki eri näkökulmat piti saada osaksi valmiina annettua ohjelmarunkoa. Lisäksi työskentelyä ohjasi luonnollisesti metsäohjelman laatimisen konteksti, sillä sen ensisijaisena tavoitteena on nimenomaan edistää niitä elinkeinoja, jotka perustuvat metsiin ja metsienkäyttöön. (Pirkanmaan metsäohjelma 2016, 6 - 9; H5). Näenkin alueellisen metsäohjelman laatimisen varsin vaativana tehtävänä, jossa metsäelinkeinoja tulee edistää, mutta samalla kuitenkin suojella, säilyttää ja edistää sellaisia metsien hyötyjä ja merkityksiä, joilla ei ainakaan tällä hetkellä ole varsinaisia markkinoita. Tähän haasteeseen vastauksena lähdin pohtimaan sitä, voisiko ekosysteemi-palvelulähestymistapa olla sellainen käsitteellinen viitekehys, joka metsäohjelmaan integroituna saattaisi suunnata ohjelman rakennetta ja sisältöä uudella tavalla tasapainoisemmaksi.

1.1 Ekosysteemipalvelut vastauksena metsäohjelman laatimisen haasteisiin

Yhdistyneiden kansakuntien aloitteesta tehty vuosituhaten ekosysteemi-arviointi Millennium Ecosystem Assessment (MA 2005) määrittelee ekosysteemipalvelut luonnon ihmiselle tuottamiksi palveluiksi. Saastamoinen ym. (2014, 3) määrittelevät ekosysteemipalvelut ”ekosysteemien aineellisiksi tuotteiksi ja aineettomiksi palveluiksi sekä prosesseiksi, jotka vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa muodostuvat inhimillistä hyvinvointia edistäviksi hyödykkeiksi, hyödyiksi ja arvoiksi”. Ekosysteemeillä taas tässä viitataan luonnon yhtenäisiksi katsottaviin elollisiin systeemeihin, jotka yhdessä elottomien ympäristötekijöiden kanssa muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden. Erilaiset ekosysteemipalvelut on melko vakiintuneesti tapana ryhmitellä tuotanto-, säätely-, tuki- ja kulttuurisiin palveluihin. Niiden taustana korostuu luonnon monimuo-

toisuus välttämättömänä edellytyksenä ekosysteemipalvelujen tuotannolle. (Primmer ym. 2012, 9.) Toisissa jaotteluissa monimuotoisuus taas nähdään yhdeksi ekosysteemipalveluksi niin sanottuna habitaattipalveluna. Varsin monilla ekosysteemipalveluilla nähdään samalla tavoin olevan monta roolia, mikä hankaloittaa niiden kattavaa ja yksiselitteistä jäsentelyä (Saastamoinen ym. 2014, 17, 42). Ekosysteemipalvelujen syntyä onkin usein tapana kuvata pelkän palvelujen jäsentelyn sijaan niin sanotulla kaskadimallilla, jossa eritellään ekosysteemien rakenteet ja toiminnot ja näiden toiminnasta ja vuorovaikutuksesta peräisin olevat inhimilliset hyödyt, palvelut ja arvot (Potschin & Haines-Young 2011, 578).

Ekosysteemipalvelukeskustelussa on usein keskeisessä asemassa näille palveluille annettava raha-arvo ja pohdinta siitä, onko luonnon rahallinen arvottaminen hyödyllistä vai haitallista ja onko se ylipäättään lainkaan eettisesti hyväksyttävää. Ekosysteemipalvelut voivat kuitenkin olla myös politiikkakehikko, tutkimusote ja käytäntöön sovellettava luonnon käyttämisen ja hoitamisen tapa. Tutkimusotteena käsite usein keskittyy siihen, että ekosysteemipalveluja pyritään systemaattisesti tunnistamaan ja luokittelemaan. Tavoitteena tutkimusotteessa on myös ymmärtää ekosysteemien prosessien välistä vuorovaikutusta. Poliitikassa ekosysteemipalvelujen käsitteen nähdään tuovan eri sektoreita yhdistävää kieltä ja ajattelua. Käytännön lähestymistapana sen avulla pyritään edistämään hajanaisessa omistuksessa ja hallinnassa olevien maa- ja vesialueiden integroituvaa hoitoa, käyttöä ja suojelua ja samalla kasvatamaan niistä saatavia kokonaishyötyjä. (Saastamoinen ym. 2014, 3 - 10.) Alueellisiin metsäohjelmiin sovellettuna näen tässä työssä olennaisimmaksi ymmärtää ekosysteemipalvelut lähestymistavaksi, joka auttaa näkemään metsäluonnon hyödyt ja toiminnot ja niihin kohdistuvat tarpeet kokonaisuutena ja yhteen kytkeytyvinä prosesseina. Rahallinen arvottaminen on vain yksi osa tätä kokonaisuuden hahmottamista, ja se voi joissain kohdin palvella suojelun ja luonnonvarojen sosiaalisesti tasapuolisen käytön päämääriä (Kallis ym. 2013, 100).

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on hahmottaa sitä, millaisena metsienkäytön ohjauksena alueellinen metsäohjelma näyttäytyy, kun sitä tarkastellaan ekosysteemipalvelujen näkökulmasta. Aineistona on Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma 2016 - 2020, siihen annetut lausunnot ja tutkimusta varten kerätyt metsäohjelmatyöhön osallistuneiden eri tahojen edustajien sekä Pirkanmaan luonnonsuojelupiirin haastattelut. Tarkastelun avulla pyrin tuottamaan näkemyksiä siitä, voisiko ekosysteemipal-

velunäkökulman tietoinen käyttö alueellisessa metsäohjelmassa jollakin tavoin uudistaa ja tasapainottaa ohjelman rakennetta ja sisältöä, vai onko käsitettä liian vaikea hyödyntää tällaisessa aluetason suunnitelmassa.

Jäsennän työssä metsäluontoon pohjautuvia hyötyjä ja palveluja ekosysteemipalvelujen käsitteen avulla riippumatta siitä, tunnistetaanko tai nimetäänkö aineistossa jokin metsien tuottama inhimillinen hyöty tai palvelu juuri tämän käsitteen kautta. Metsäohjelmassa ekosysteemipalvelujen käsite tuodaan esiin eksplisiittisesti, mutta pääosin erilaisten palvelujen ja hyötyjen läpikäyminen tapahtuu silti muiden kuin ekosysteemipalvelujen käsitteen tai jaottelevan rakenteen alla. Sekä alueellisen, kansallisen että EU -tason politiikat kohdistuvat ja vaikuttavat moniin ekosysteemipalveluihin silloinkin, kun ekosysteemipalvelukäsitettä ei lainkaan sellaisenaan mainita. Aluetason politiikassa ja päätöksenteossa kyllä tunnistetaan ja käsitellään ekosysteemipalveluja, mutta vaikeampaa on tunnistaa syitä ja selityksiä sille, miksi joitakin niistä havaitaan, arvostetaan tai painotetaan enemmän kuin muita. Diskurssianalyttinen tarkastelu voi avata tähän näkökulmia. Useissa tutkimuksissa on tarkasteltu vaihtosuhteiksi nähtyjen ekosysteemipalvelujen käytön yhteensovittamista. (Hauck ym. 2013, 13 - 17.) Tässä työssä en käytä tiettyihin ekosysteemipalveluihin liittyvää rajausta, vaan tarkastelen ohjelmaa ja muuta aineistoa ekosysteemipalvelulähestymistavan valossa kokonaisuutena.

On kiinnostavaa analysoida ekosysteemipalvelukäsitteen mahdollisuuksia yhdistää erilaisia tulkintoja tai painotuksia metsienkäytön suunnittelussa, sillä juuri tämän yhteensovittamisen mahdollisuuden on katsottu olevan käsitteen tuoma uusi näkökulma, jossa haasteena kuitenkin on siltojen rakentaminen ekologisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen tiedontuotannon välille (Primmer ym. 2012, 16). Alueellisiin metsäohjelmiin ja metsienkäytön päämääriin liittyvä keskustelu on myös tällä hetkellä hyvin ajankohtaista. Metsälaki on muuttunut vuonna 2014 siten, että se sallii metsänomistajien ottaa enemmän huomioon omia tavoitteitaan metsienkäytön suhteen ja käyttää niitä metsänhoidon menetelmiä, jotka sopivat parhaiten metsänomistajan omiin – esimerkiksi monikäyttöön – liittyviin tavoitteisiin (Metsälaki 1093/1996). Julkisuudessa on käsitelty paljon muun muassa metsäohjelmissa asetettujen hakkuutavoitteiden vaikutuksia hiilensidontaan ja puupohjaisten energianlähteiden kautta ilmastopäästöihin. Samoin hakkuumäärien vaikutus monimuotoisuuteen on ollut esillä muun muassa Luonnonvarakeskuksen tekemissä selvityksissä, ja siitä käytävä

keskustelu näyttää jatkuvasti saavan enemmän painoarvoa voimakkaiden puuraaka-aineeseen painottuvien biotalouden kehittämistavoitteiden seurauksena. Kysymys esimerkiksi näissä teemoissa on ekosysteemipalvelujen vaihtosuhteiden ymmärtämisestä ja toisaalta politiikan keinoista ohjata niitä. Useimmiten tarkastelut ovat monimutkaisia ja sisältävät paljon epävarmoja muuttujia, eikä yksiselitteisesti oikeaa aikatai tilaskaalaa ole helppo löytää eikä varsinkaan soveltaa aluetasolla saatikka yksittäisen metsänomistajan päätöksenteossa.

1.2 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä tässä tutkimuksessa on hahmottaa sitä, millaisena yksityismetsien hyödyntämistä ohjaavana dokumenttina alueellinen metsäohjelma näyttäytyy, kun sitä tarkastellaan ekosysteemipalvelujen näkökulmasta. Analyysin tuloksena tarkastelen sitä, miten ekosysteemipalvelunäkökulma rakenteena ja sisältönä metsäohjelmassa voisi uudistaa tai muuttaa alueellista metsäohjelmaa. Monipuolisen näkökulman rakentamista varten käytän aineistona Pirkanmaan metsäohjelman täydentäjänä siihen annettuja lausuntoja ja ohjelmatyöhön osallistuneiden tahojen haastatteluja. Ekosysteemipalvelunäkökulman avaamien mahdollisuuksien tai haasteiden tarkastelua varten operationalisoin tutkimustehtävän kahdeksi tutkimuskysymykseksi, jotka keskittyvät diskursseihin ja argumentaatioon. Nostan tarkempaan tarkasteluun sen, mitä metsien tuottamia hyötyjä ja palveluja eli metsien ekosysteemipalveluja aineistokokonaisuudessa käsitellään, miten ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen valintoja ja erilaisten tarpeiden yhteensovittamista argumentoidaan ja millaisia ekosysteemipalveluja käsitteleviä metsienkäytön diskursseja aineistossa rakentuu suuremmiksi kokonaisuuksiksi.

Vaihtoehtoisissa diskursseissa käytetyn retoriikan ja argumentoinnin analysoinnilla pyrin nostamaan esiin niitä metsäluonnon tuottamiin hyötyihin liittyviä ajattelutapoja, jotka näyttäytyvät ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen, suojelun ja yhteensovittamisen sekä niissä kohdattujen erilaisten näkemysten taustana. Metsäohjelman ja siihen annettujen lausuntojen ja tekemieni haastattelujen sisällään pitäjä retoriikka sinänsä ei siis ole varsinainen tutkimuksen kohde vaan ne erilaiset ymmärrykset metsien ekosysteemipalvelujen kokonaisuudesta, hyödyntämisestä tai suojelusta,

joihin liittyviä valintoja käytetty retoriikka perustelee ja pyrkii vahvistamaan tai vastustamaan.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisiin metsienkäyttöä käsitteleviin diskursseihin ekosysteemipalvelut aineistossa liittyvät?
2. Millä tavalla aineistossa kuvataan ja argumentoidaan metsien ekosysteemipalvelujen yhteensovittamista?

Kysymyksen avulla pyrin avaamaan sitä, mihin ekosysteemipalvelujen yhteensovittamiseen liittyvät valinnat perustuvat eri sidosryhmien näkökulmasta ja missä määrin metsäohjelma pystyy toimimaan sellaisena ohjauksena kuin se itse kuvaa eli ohjelmana, joka sovittaa yhteen kaikki metsien käyttöön liittyvät tarpeet.

2. Metsäohjelmat metsäpolitiikan toteuttajina

Kansallisilla ja alueellisilla metsäohjelmilla on ollut Suomessa olennainen merkitys metsäpolitiikassa linjausten toteuttajana ja metsätalouden rahoituksen järjestämisen tapana jo yli 50 vuoden ajan. Vuonna 1961 laadittiin ensimmäisen kerran varsinainen metsäohjelma kansallisella tasolla. Tätä HKNL (Heikurainen - Kuusela - Linnamies - Nyysönen) -ohjelmaa seurasivat Teho -ohjelmat vuosina 1962 ja 1964, Mera -ohjelmat 1964, 1966, 1969, Metsä 2000 -ohjelma vuonna 1985, sen tarkistusohjelma 1992 ja ensimmäinen Metsätalouden ympäristöohjelma vuonna 1994. Metsätalouden ympäristöohjelman jälkeen alettiin laatia säännöllisesti kansallisia metsäohjelmia, joista viimeisimpinä valtioneuvoston hyväksymä Kansallinen metsäohjelma (KMO) 2015 otsikolla ”Metsäalasta biotalouden vastuullinen edelläkävijä” ja Kansallinen metsästrategia 2025. (Metla 2012.)

Kansallisen metsäohjelman 2015 tavoitteena oli tukea metsäalan kehittymistä biotalouden edelläkävijäksi. Sen toimenpiteillä haluttiin myös toimintaympäristö, jossa metsään ja puuhun perustuvat elinkeinot kehittyvät taloudellisesti kannattaviksi ja kilpailukykyisiksi rinnakkain metsien monimuotoisuuden ja muiden ympäristöhyötyjen kanssa (KMO 2015, 5). Vuonna 2015 valmistuneen kansallisen Metsästrategian visio puolestaan on ”Metsien kestävä hoito ja käyttö on kasvavan hyvinvoinnin lähde”. Visioon pohjautuviksi strategisiksi päämääriksi ohjelmassa kuvataan seuraavat: ”1. Suomi on kilpailukykyinen toimintaympäristö metsiin perustuville liiketoiminnoille. 2. Metsäala ja sen rakenteet uudistuvat ja monipuolistuvat. 3. Metsät ovat aktiivisessa, taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävässä ja monipuolisessa käytössä.” (Kansallinen metsästrategia 2025, 7.)

Kansallisen metsäohjelman ohella metsienkäytön ohjauskeinona toteutetaan Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmaa (METSO -ohjelma), jolle on tällä hetkellä olemassa valtioneuvoston päätös vuoteen 2025 saakka. METSO -ohjelman avulla tavoitellaan metsien monimuotoisuuden suotuisaa kehitystä, johon tarvitaan metsäisten luontotyyppien ja uhanalaisille lajeille tärkeiden elinympäristöjen suojelua sekä näitä edistävien metsien rakennepiirteiden huomioimista. Tähän tavoitteeseen tähtäävät toimenpiteinä monenlaisten metsien monimuotoisuutta ylläpitävien alueiden ja näiden alueiden verkostojen luominen sekä tällä hetkellä suojeltujen alueiden monimuotoisuusarvojen lisääminen. Uudet suojelukeinot ovat lähtökohtaisesti metsänomistajille vapaaehtoisia ja perustuvat omistusoikeuden säilymiseen ja taloudellisten arvojen täysimääräiseen korvaamiseen. (Valtioneuvosto 2014, 1.)

2.1 Suomen metsäkeskuksen ja alueellisten metsäohjelmien rooli metsienkäytön suunnittelussa ja ohjaamisessa

Suomen metsäkeskus on osa välillistä valtionhallintoa. Sen tehtävänä on metsäkeskuksista annetun lain (418/2011) mukaisesti edistää Suomen metsäalaan perustuvia elinkeinoja, metsien kestäväää käyttöä ja hoitoa sekä metsien monimuotoisuuden säilyttämistä. Metsäkeskuksen tehtäviin kuuluu myös metsätietoihin liittyvien tehtävien hoitaminen ja metsiä koskevan lainsäädännön toimeenpano. Metsäkeskus toimii maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa. (Metsäkeskus 2016a.)

Maakunnallisella tasolla metsäsektorin kehittämissuunnittelu ja työohjelmat toteutetaan laatimalla alueellinen metsäohjelma neljälletoista maakuntajakoon pohjautuvalle alueelle. Metsäohjelmien voi siten katsoa olevan keskeisiä metsäpolitiikan ohjausvälineitä, joita kansallisella tasolla on toteutettu 1960 -luvulta lähtien (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 6). Maakunnallisen ohjelman laadinnasta vastaa ja sen hyväksyy maa- ja metsätalousministeriön asettama alueen metsäneuvosto, jonka kokoonpanon metsäkeskuslaissa kuvataan edustavan maakunnan metsiin perustuvien elinkeinojen kehittämisen kannalta laajaa asiantuntemusta ja huomioivan alueella asuvat metsänomistajat. Alueellisia metsäohjelmia tarkistetaan määrävälein kansallisen metsäohjelman linjausten mukaisesti. Ohjelma laaditaan sidosryhmäyhteistyönä, ja se pitää sisältää metsien kasvatuksen, hoidon ja käytön, metsiä hyödyntävän yritystoiminnan sekä metsien monikäytön ja suojelun tarpeet ja tavoitteet. Ohjelmassa tuodaan myös esiin näiden edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet ja rahoitus. Alueellisten metsäohjelmien on siten tarkoitus antaa kokonaisnäkemys maakuntien metsien ja metsätalouden tilasta ja kehittämistarpeista. Uudet alueelliset metsäohjelmat on julkaistu maaliskuussa 2016. (Metsäkeskus 2016a; Laki Suomen metsäkeskuksesta 418/2011.)

Kuvio 1. Metsäohjelma-alueet kartalla (Metsäkeskus 2016a)

2.2 Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma

Pirkanmaan alueellisessa metsäohjelmassa 2016 - 2020 kuvataan metsätalouden nykytilaa, toimintaympäristöä ja tulevaisuutta koko Suomen ja Pirkanmaan näkökulmasta. Ohjelmassa alueen visio asetetaan seuraavasti: ”Pirkanmaan hyvin hoidetut, monimuotoiset ja ekologisesti rikkaat talousmetsät tarjoavat työtä, hyvinvointia ja toimeentuloa väestölle, raaka-ainetta biotaloudelle sekä suotuisan toimintaympäristön metsäklusterille.” Vision kuvataan olevan ohjelman laadintaan osallistuneiden yhteinen tahtotila, johon ohjelmassa asetetut tavoitteet ja niihin tarvittavat toimenpiteet tähtäävät. Tavoitteena oleva kaikin puolin kestävä metsätalous määritellään ohjelmassa toimintatavaksi, joka metsätalouden kehittämisessä ottaa huomioon kestävyiden kaikki ulottuvuudet eli puuntuotannon kestävyiden, taloudellisen kestävyiden sekä vielä erikseen esiin tuotuna ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden. (Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma 2016 - 2020, 5 - 6.)

Pirkanmaan metsäohjelma perustana ovat Metsäpoliittinen selonteko 2050, Kansallinen metsästrategia 2025, vuoden 2015 aikana tehty alueellinen valmistelu sekä Pirkanmaan alueen aiemmat metsäohjelmat. Ohjelman valmistelivat yhteistyössä Suomen metsäkeskus, Pirkanmaan metsäneuvosto ja alueelliset ohjelman laadintaan osallistuneet työryhmät. Metsäohjelman laadintaa koordinoi Pirkanmaan metsäneuvosto, joka myös lopullisesti hyväksyi ohjelman laajan valmistelu- ja kuulemisvaiheen jälkeen. (Emt. 8.)

Pirkanmaan metsäneuvoston kokoonpanossa edustettuina olevat tahot:

Metsänomistajat

Pirkanmaan ELY -keskus

Koneyrittäjät

Hämeen partiopiiri ry (nuorisojärjestöjen edustaja)

Kinnaskoski Oy (PK -sahojen edustaja)

4H Länsi-Suomi (nuorisojärjestöjen edustaja)

Tampereen Sähkölaitos Oy

Pirkanmaan liitto/aluekehitys

Tampereen seudun metsänomistajat ry

Tampereen ammattikorkeakoulu

Luonnonvarakeskus

Metsäteollisuus

Metsänhoitajaliitto

(Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma 2016 - 2020, 8)

Osa metsäohjelman laadintaa on lausuntopyyntökierros sidosryhmiltä ja metsäalan toimijoilta. Lausunnon antajina Pirkanmaan metsäohjelmassa olivat UPM, MTK ry, Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri, Pirkanmaan liitto ja Suomen riistakeskus. Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri ei ole mukana metsäneuvoston kokoonpanossa eikä siten laatijana alueellisessa metsäohjelmassa, mutta se antoi ohjelmaan lausuntonsa, jota tässä tutkimuksessa käytetään aineistona.

3. Ekosysteemipalvelujen käsite

Yhdistyneiden kansakuntien aloitteesta tehty vuosituhannen ekosysteemiarviointi Millennium Ecosystem Assessment (MA 2005) määrittelee ekosysteemipalvelut yksinkertaisesti luonnon ihmiselle tuottamiksi palveluiksi. Arviointi korostaa erityisesti ekosysteemipalvelujen merkitystä ja välttämättömyyttä ihmisen hyvinvoinnille tuoden esiin myös luonnon monimuotoisuuden roolin ekosysteemipalvelujen tarjoaman tuotannon edellytyksenä.

Vaikka YK:n ekosysteemiarviointi vuonna 2005 vakiinnutti käsitteen kansainvälisen huomion, ekosysteemipalvelujen käsitteen tausta ulottuu kauemmaksi ja sisältää erilaisia määrittelyjä ja painotuksia. Määrittelyissä on pitkään ollut kaksi pääsuuntausta. Sitä on aiemmin käytetty ympäristötietoisuuden lisäämiseen varsinkin käsitteenmäärittelyn alkuaikoina, mutta nykyisin korostuu vaihtoehtoisesti painotus ekosysteemin tuottamien palvelujen arvottamiseen. Ekosysteemipalveluihin on jo 1970 -luvulla viitattu määrittelemällä terminä ympäristöpalvelut ja myöhemmin luonnon palvelut, kun taas varsinaisesti nimenomaan ekosysteemipalveluja käsitteenä alettiin käyttää 1980 -luvulla. Taloustieteen näkökulma käsitteen sisältönä vahvistui 1990 -luvulla (esim. Daily 1997), jolloin ekosysteemipalvelujen avulla pyrittiin tuomaan luontosuhdetta

mukaan taloudellisilla argumenteilla toimivaan päätöksentekoon käyttämällä paremmin taloustieteen kehyksiin sopivaa termiä. (Naskali 2010, 21, 33 - 35)

Vuosituhatarvion jälkeen laajamittaisin ekosysteemipalveluja ja niiden taloudellista merkitystä korostava selvitys on TEEB (2010) eli Ekosysteemien ja biodiversiteetin talous -raportti. Siinä ekosysteemipalvelut tuodaan esiin luonnon toimintoina ja hyötyvirtoina, joista ihmiset ovat riippuvaisia ja joihin ihmiset vaikuttavat omalla toiminnallaan. Tehdyn selvityksen tavoitteiksi kuvataan biodiversiteetin globaalin taloudellisen hyödyn arvioiminen sekä tehokkaan tai vaihtoehtoisesti riittämättömän suojelun kustannusten vertailu. Kaiken kaikkiaan TEEB tavoittelee luonnonarvojen integroimista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon taloudellisten käsitteiden ja työkalujen avulla. (TEEB 2010, 3.) Suomen TEEB -hankkeessa 2013 - 2014 arvioitiin tärkeimpien ekosysteemipalveluiden tilaa ja niiden merkitystä vihreän talouden edistäjänä sekä eräiden hinnattomiksi kuvattujen ekosysteemipalveluiden taloudellista merkitystä. Pääpaino oli aiemmin huonosti tunnistettujen sääätely- ja kulttuuristen palvelujen arvioinnissa, mutta hanke selvitti myös Suomen taloudellisessa kontekstissa perinteisesti keskeisiä tuotantopalveluja kuten metsävarantoja. Taloudellinen näkökulma ekosysteemipalvelujen käsitteeseen välittyikin vahvasti myös Suomen TEEB -arvioinnista, jossa ekosysteemipalvelujen tunnistamisen ja arvottamisen nähdään ennen kaikkea edistävän uutta kestävästä yritystoimintaa ja työllisyyttä samalla, kun ne lisäävät kansalaisten hyvinvointia ja terveyttä. (Jäppinen & Heliölä 2015, 140.)

3.1 Käsitteeseen kohdistuvaa kritiikkiä

Ekosysteemipalvelujen käsitettä on paljon kritisoitu eri näkökulmista, vaikka sitä siinä on pidetty integroivana käsitteenä. Integroivana se on nähty siinä mielessä, että se voisi olla suojelun, luonnonvarojen käytön ja kulttuurin raja-aitoja yhdistävä käsitteellinen työkalu (Hiedanpää ym. 2010, 13). Monitieteellisenä käsitteenä ekosysteemipalvelun taas on katsottu olevan vielä liian kapea-alainen käsittelemään pitkälle eriytyneitä ympäristöyhteiskuntatieteitä kokoavalla tavalla (Jokinen 2012, 218). Kriittikin kärkenä ovat usein olleet ajatukset ja huolet siitä, että ekosysteemipalvelun käsite uhkaa tuoda mukanaan luonnon monimutkaisia vuorovaikutusprosesseja yksinkertaistavat ekosysteemipalvelujen markkinat, joissa luonnonarvot muuttuvat ensisijai-

sesti taloudellisen arvottamisen kohteiksi. Käsitteen on myös nähty johtavan omistusrajojen muuttumiseen siten, että yhteisestä tulee yksityistä ja heikentävän sellaisten perinteisten arvojen kuten luonnon kunnioituksen ja vastuuntunnon merkitystä luonnonsuojelun motiivina. (Saastamoinen ym. 2014, 15; Hiedanpää ym. 2010, 17; Vatn 2010, 1245.)

Erityisen jakautunut kenttä ekosysteemipalvelujen käsitteen ympärillä liittyy luonnon rahamääräiseen arvottamiseen. Ekosysteemien rahallisen arvon määrittämisen voi katsoa olevan käytännössä hyödyllinen lähestymistapa, jota toiset taas voimakkaasti vastustavat vedoten metodologisiin ja eettisiin perusteisiin. Arvottamisen kysymystä voi silti lähestyä toisenlaisesta näkökulmasta. Heidän mukaansa olennaista ei ole niinkään pohtia, onko rahamääräisen arvon antaminen ekosysteemeille haitallista vai hyödyllistä, sillä sen sijaan huomiota pitäisi kiinnittää normatiiviseen lähestymistapaan, jossa pohditaan sitä, millaisissa tilanteissa ja konteksteissa rahamääräisen arvon määrittämisestä voi olla hyötyä. Heidän mukaansa päätöksenteossa tulee kiinnittää huomiota siihen, parantaako rahamääräinen arvo ympäristön tilaa nyt tai tulevaisuudessa, lisääkö se sosiaalista tasavertaisuutta, estääkö se muunlaisen arvottamisen esiin pääsyä ja voiko se muuttaa julkishyödykkeeksi katsotun luonnon resurssin suljetuksi yksityisomistuksen alueeksi. Mikäli näiden kysymysten valossa rahamääräinen ekosysteemien arvo lisää yhdenvertaisuutta ja luonnonsuojelua, voi raha-arvon määrittämistä pitää toivottavana. (Kallis ym. 2013, 97 – 105.)

Silloinkin, kun ekosysteemipalveluiden käsitettä pidetään toimivana tapana yhdistää erilaisia luonnon hyödyntämisen tarpeita luonnonsuojelun kanssa, käsite on kuitenkin nähty hankalaksi hyödyntää erilaisissa käytännön päätöksentekotilanteissa. Tiede tuottaa jatkuvasti lisää tietoa ekosysteemien tilan ja ekosysteemipalvelujen tarjonnan kausaalisesta suhteesta samoin kuin eri tieteenalojen keinoista arvioida tätä suhdetta. Kun tieto elinvoimaisten luonnonprosessien merkityksestä inhimilliselle hyvinvoinnille on lisääntynyt, on syntynyt myös tarve saada käyttöön ajantasaisia välineitä päätöksenteon tueksi silloin, kun poliittinen ohjaus tai yksittäiset projektit vaikuttavat ekosysteemien toimintaan. Erityisen tarpeelliseksi tämä on nähty alueellisessa talouden, ympäristön ja maankäytön suunnittelussa ja taloudellisessa päätöksenteossa. (Braat ym. 2014, 21.)

3.2 Ekosysteemipalvelujen ryhmittely

YK:n vuosituhatarviossa on esitelty ekosysteemipalvelujen jaottelutapa, joka on vaikiintumassa niiden tutkimuksen ja hallinnan työkaluksi. Jaottelussa ekosysteemipalvelujen osa-alueiksi nähdään tuotanto-, säätely-, tuki- ja kulttuuriset palvelut. Niiden taustana nousee esiin myös vuosituhatarvion ja EU:n biodiversiteettistrategian korostama luonnon monimuotoisuus välttämättömänä edellytyksenä ekosysteemipalvelujen tuotannolle. (Primmer ym. 2012, 9.)

tuotantopalvelut	ravinto raaka-aineet kuten vesi, puu, polttoaineet, geenivarat, lääkeaineet
säätelypalvelut	ilmaston sekä veden määrän ja laadun säätely maaperän ravinne- ja saastepitoisuudet tautien ja tuholaisten säätely pölytys eroosion ja luonnonkatastrofien säätely
kulttuuriset palvelut	virkistys, oppiminen, esteettiset ja henkiset kokemukset identiteetti
tukipalvelut	maanmuodostus, yhteyttäminen ja ravinnekierto, veden kierto

LUONNON MONIMUOTOISUUS

Taulukko 1. Ekosysteemipalvelujen ryhmittely

(Primmer ym. 2012 soveltaen lähteestä MA 2005.)

MA 2005 arvioon pohjautuvassa jaottelussa tukipalvelujen katsotaan toimivan tuotanto-, säätely- ja kulttuuristen palvelujen mahdollistajana. Tukipalveluja kuvataan suurina säätelyjärjestelminä ja ekosysteemien toimintoina, joiden toimivuutta muiden pal-

velujen synty edellyttää. Tällaisia perustavia edellytyksiä ovat veden kierto, yhteyttäminen, ravintoketjut ja ravinnekierto, hiilen kierto, maaperän muodostuminen, merivirtaukset ja ilmakehän kiertoliike, jotka sinänsä ovat maapallon elämän mahdollistajia. Tukipalveluihin on katsottu kuuluvaksi myös niin kutsutut habitaattipalvelut eli ravinnon, suojan ja lisääntymisympäristön tarjoaminen kasveille ja eläimille, mikä taas puolestaan on edellytys monimuotoisuuden ylläpitämiselle. (Kolström 2010, 24 - 25, 28.) Monimuotoisuus voidaan kaiken kaikkiaan nähdä ekosysteemipalveluiden jaotellussa muutamista eri näkökulmista. Sitä voi tarkastella elämän ja luonnon perusominaisuutena, palautumiskykynä eli resilienssinä, joka turvaa ekosysteemien sopeutumista, tai yhtenä ekosysteemien tukipalvelujen päämuotona, jonka vaikutukset ilmevät pääasiallisesti muiden ekosysteemipalvelujen välityksellä. Monimuotoisuuden erityisiä tunnusmerkkejä ovat geneettiset varat, uhanalaisten lajien elinympäristöt ja monipuolinen kasvusto. Periaatteessa luonnon monimuotoisuus heijastuu ja tulee esiin eri tavoin lähes kaikissa ekosysteemipalveluissa. (Saastamoinen ym. 2014, 17.)

Tuotantopalvelujen käsitteellä viitataan niihin ekosysteemipalveluihin, joita ihminen voi suoraan hyödyntää ja käyttää tuotannontekijöinä. Keskeisimpiä niistä ovat uusiutuvat luonnonvarat kuten ravinto ja raaka-aineet. Yleisesti ottaen tuotantopalvelut ovat ekosysteemipalveluista parhaiten tunnettuja ja niihin pohjautuvat suurimmat taloudelliset hyödyt. Raaka-aineisiin kytkeytyy keskeinen ekosysteemipalvelujen ekologinen prosessi, joka on monien ihmisen saamien hyötyjen edellytys, eli aurinkoenergian muuttaminen ihmiskäyttöön sopivaksi biomassaksi kuten puuraaka-aineeksi. Inhimillisen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä tuotantopalveluja ovat myös luonnosta saatavat lääkeaineet ja vaikeammin havaittava, mutta välttämätön geneettinen varanto, joka vaikuttaa esimerkiksi satokasveissa erilaisten kasvitautien vastustuskyvyn ylläpitämiseen. (Kolström 2010, 25.)

Ekosysteemin toiminnan kannalta keskeisiä mekanismeja MA 2005 jaottelu kuvaa säätelypalveluiksi, joita ilman ekosysteemi ei nykyisenkaltaisena pysty toimimaan. Mekanismit voivat olla sekä laajan mittakaavan rakenteisia tapahtumaketjuja kuten ilmaston säätely tai hiilen sidonta että paikallisempia kuten tietyn lajin kannan koon säätely. Ekologiset prosessit ja rakenteet mahdollistavat kaasujen, ilmaston ja veden tarjonnan säätelyn sekä pölyttäjähöynteisten ja populaatioiden säätelyn biologisen kontrollin. Näiden seurauksena syntyvät varsinaiset ekosysteemipalvelut eli hengitet-

tävä ilma, inhimilliselle olemassaololle suotuisa ilmasto, juoma- ja käyttövesi, kasvien pölytys sekä tuhoeläinten ja tautien kontrolli. (Emt. 26.)

Ekosysteemipalvelujen ryhmänä kulttuuriset palvelut edustavat usein ei-aineellisia tai henkisiä arvoja. Kulttuurisilla ekosysteemien tuottamilla palveluilla ymmärretäänkin niitä henkisiä tai esteettisiä hyötyjä ja kokemuksia, jotka syntyvät luonnon toiminnan seurauksena, mutta samalla jossain määrin vuorovaikutuksessa ihmisen kognitiivisen toiminnan kanssa. Kulttuurisista ekosysteemipalveluista on käytetty myös nimitystä informaatiopalvelut, sillä niihin liittyy usein informaativirtaa, joka vaikuttaa vastaanottajaan. Tällainen informaativirta voi olla esimerkiksi miellyttävän maiseman katselu visuaalisena ja esteettisenä informaationa. Tyypillisesti kulttuuriset palvelut tarjoavatkin mahdollisuuksia palvelun ”käyttäjän” tai kokijan kognitiiviselle kehitykselle. Konkreettisina kulttuuristen ekosysteemipalveluiden muotoina Kolström kuvaa maiseman katselusta saatavan nautinnon, ulkoilun, turismin eri muodot, virkistymisen, luontoa käsittelevät taideteokset, luonnon käytön uskonnollisessa ja historiallisessa merkityksessä sekä luontoympäristön koulujen ja tieteen palveluksessa. Joidenkin näkemysten mukaan näitä ei kuitenkaan tulisi pitää ekosysteemipalveluina, sillä ne eivät ole luonteeltaan ekosysteemin toimintoja vaan ekosysteemipalvelujen tuottamia hyötyjä. (Emt. 27.)

4. Metsienkäytön ja ekosysteemipalvelulähestymistavan tutkimuskenttää

Metsien erilaisten hyödyntämistapojen, taloudellisten ja suojeluintressien sekä ekosysteemipalvelujen tutkimuskenttä on erittäin laaja sekä Suomessa että kansainvälisesti tarkasteltuna. Tuon seuraavassa esiin muutamia esimerkkejä aiemmasta aiheen tutkimuksesta liittyen alueellisiin metsäohjelmiin, metsäpolitiikan diskursseihin ja ekosysteemiajattelun taloustieteelliseen merkitykseen suomalaisessa kontekstissa sekä esimerkin tämänhetkisestä tutkimuksesta, jossa yhdistyvät metsiin kohdistuva päätöksenteko sekä ekosysteemipalvelujen arvottaminen ja hallinta.

Väitöskirjassaan "Making Environmental Policies Reasonable" (2004) Juha Hiedanpää tarkastelee sosiaalisen monimuotoisuuden sisällyttämistä alueelliseen metsä- ja ympäristöpolitiikkaan. Väitös rakentuu viidestä artikkelista, joissa tarkastellaan kahta erimerkkitapausta eli konfliktia Natura 2000 suojelualueverkoston suunnittelussa ja toimeenpanossa Pohjois-Satakunnassa vuonna 1997 ja toisena Lounais-Suomen alueellisen metsäohjelman laadintaprosessia vuosina 2000 - 2001. Hiedanpää katsoo, että biologinen monimuotoisuus ekosysteemien toiminnan ja vakauden reunaehdona on sisäistynyt osaksi metsä- ja ympäristöasioiden päätöksentekoa, kun taas sosiaalinen monimuotoisuus niissä typistyy lähinnä virallisten hallinnon auktoriteettien näkemyksiksi kansalaisten tai toimijaryhmien tarpeista ja arvostuksista jäaden vähemmän merkitykselliseen asemaan suunnittelussa ja päätöksenteossa. Hän näkee konfliktien syntyvän siitä, että arkielämän moninaisuuden synnyttämät erilaiset arvostukset eivät saa tarvitsemaansa huomiota suunnittelujärjestelmässä.

Tutkimukselleen Hiedanpää (2004, 50, 53) kuvaa kolme tehtävää. Sen tarkoitus on tuoda esiin institutionaaliseen talousteoriaan perustuvia teoreettisia ja käsitteellisiä työkaluja, jotka auttavat tunnistamaan sosiaalista monimuotoisuutta ja tuomaan sitä mukaan ympäristö- ja metsäasioita koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Toisena tehtävänä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalisen monimuotoisuuden merkitystä paikallisen ja aluetalouden vakauttajana. Kolmantena tutkimustehtävänä Hiedanpää pyrkii luomaan käytännöllisiä ja teoreettisia välineitä, joiden avulla suunnittelujärjestelmää voitaisiin kehittää vastaamaan sosiaalisen monimuotoisuuden haasteisiin.

Keskeisenä johtopäätöksenä Hiedanpään tutkimus tuo esiin vallitsevien ajattelu- ja toimintatapojen muutoksen välttämättömyyden, mikäli sosiaalinen monimuotoisuus halutaan sisällyttää osaksi alueellista metsä- ja ympäristöpolitiikkaa. Sosiaaliset vaikutukset metsään ja ympäristöön kohdistuvassa poliittisessa suunnittelussa pitäisi siten ymmärtää laajemmiksi kuin esimerkiksi maisema, virkistys tai työllisyys. Tällä näkemyksellä Hiedanpää viittaa muun muassa sosiaalisen hyväksyttävyyden arviointiin, joka taas on yhteydessä kansalaisten ja maanomistajien kokemuksiin turvallisuuden ja velvollisuuden tunteisiin sekä haluun olla valmiita mukautumaan ja altistumaan politiikan seurauksille. Jotta sosiaalinen monimuotoisuus saataisiin hyväksytyksi osaksi metsä- ja ympäristöpolitiikkaa, on Hiedanpään mukaan kehitettävä myös uudenlaista erilaiset toimijaryhmät huomioivaa paikallislähtöisyyttä, avoimuutta, tilanne-

tajua, varovaisuutta ja toisaalta rohkeutta tehdä perusteltuja, epävarmoja päätöksiä. Kaiken tämän hän katsoo edustavan institutionaalista järkevyyttä ja terveyttä. (Hiedanpää 2004, 50; Hiedanpää 2005, 496.)

Rantala ja Primmer (2003, 2007 - 2013) ovat kuvanneet suomalaisen metsäpolitiikan diskurssia analysoimalla metsäpolitiikan sidosryhmien retoriikkaa ja sen kuvaamia arvopositioita. Heidän mukaansa suomalaisen metsäpolitiikan luonnetta selittää paljolti se, että metsillä on hyvin voimakas rooli Suomen taloudessa samoin ja suurin osa metsistä on yksityisessä omistuksessa suhteellisen pieninä metsätiloina. Poliittikaa sävyttää myös se, että valtio pyrkii hyvin voimakkaasti vaikuttamaan yksityistenkin metsien hoitoon ja käyttöön. Nämä tekijät vaikuttavat myös metsäpolitiikan diskursseihin ja argumentaatioon. Niiden fokus on ajallisesti vaihdellut taloudellisista ja ekologisista vaikutuksista metsänhoidon ohjeistusten käytäntöihin. Tärkeässä osassa ovat olleet myös suojelumetsien pinta-alat ja suojelun keinot ja resurssit. Kaiken kaikkiaan voikin sanoa, että vaikka metsänhoito ja metsienkäyttö ovat Suomessa hyvin vahvassa institutionaalisessa ohjauksessa sekä talouskäytön että suojelun osalta, niihin liittyy jatkuvasti konflikteja, jotka koskevat metsien hoitoa ja käyttöä ja valtion roolia siinä. Näiden konfliktien Rantala ja Primmer katsovat kuvaavan sitä, että nykyiseen ja tulevaisuuden metsien tilaan liittyy paljon perustavanlaatuisella tavalla toisistaan poikkeavia arvoja ja havaintoja.

Rantala ja Primmer (2003) tunnistivat metsäpolitiikkaan osallistuvien sidosryhmien dominoiviksi arvopositioiksi metsäposition ja luontoposition. Niissä metsäposition ydinarvoja ovat hyötynäkökulma ja omistusoikeudet ja luontoposition arvoina taas luontoarvot sinänsä, mutta metsäpoliittisen keskustelun kenttää hallitsee kuitenkin hyödyn tavoittelun arvo. Arvopositiot poikkeavat toisistaan myös siinä mielessä, että niitä edustavat sidosryhmät ovat erimielisiä siitä, millaisten periaatteiden tulisi ohjata metsiin kohdistuvaa päätöksentekoa. Näiden positioiden välistä asetelmaa kuvaa luottamuksen puute, joka tekee suomalaisesta metsäpolitiikan kentästä polarisoituneen.

Arto Naskalin väitöskirja (2015) tarkastelee ekosysteemipalveluajattelun ja ekosysteemilähestymistavan tarjoamia haasteita taloustieteelle niissä tilanteissa, joissa taloustieteen tulisi informoida ympäristöpolitiikkaa ja -hallintaa. Uusklassinen taloustiede tarjoaa ympäristöongelmien parhaaksi ratkaisuksi sen, että luontoa ja ympäristöä

sisällytetään entistä enemmän markkinoihin. Samankaltaiset markkinaperusteiset ratkaisut ovat siirtymässä Naskalin (2015, 12 -13, 35) mukaan myös ekosysteemipalvelujen hallintaan. Tällöin ekosysteemipalveluja kytketään todellisiin tai kuvitteellisiin markkinoihin arvottamalla niiden rahallisia hyötyjä ja luomalla niihin yksityisten omistusoikeuksia. Väitöskirjassaan Naskali pyrkii muun muassa osoittamaan, että tämä on liian kapea lähestymistapa ja että ekosysteemipalvelujen talous edellyttää sosioekologisten järjestelmien hallintaan soveltuvia instituutioita, jotka pystyvät muuttamaan omaksumiamme arvoja kunnioittamaan luonnon ja ekosysteemien absoluuttisia rajoja. Tämä näkyy hänen mukaansa esimerkiksi siten, että huomion kohteena ovat sosioekologiset järjestelmät ja niiden uudistumiskyky yksittäisten luonnonvarojen maksimaalisen tuoton optimoinnin sijaan.

Ekosysteemipalvelulähestymistavan mahdollisuuksia on selvitetty muun muassa luonnonvarojen hallintaan, maankäytön suunnitteluun ja metsienkäyttöön liittyen. Ekosysteemipalvelujen analyysi on integroitumassa moniin luonnonvaroihin ja alueisiin liittyviin suunnitteluprosesseihin lisääntyvässä määrin, ja sen odotetaan informoivan päättäjiä ja suunnittelijoita ekosysteemien tuottamista hyödyistä. Välineitä ja työmenetelmiä on kehitetty ekosysteemipalvelujen karttapohjaiseen kuvaamiseen ja arvottamiseen, mutta vähemmän huomiota on kiinnitetty käsitteen käytännön sovelukseen tai sen institutionaalisen käytön edellytyksiin. Tutkimuksessaan ekosysteemipalvelulähestymistavan soveltamisesta maankäytön suunnitteluun Lahden Kytölässä ja Sipoossa Rinne ja Primmer (2016) toteavat, että käsitettä ei suunnitteluprosessissa eksplisiittisesti käytetty, mutta useita luonnon tuottamia hyötyjä kuitenkin tunnistettiin. Tulokset osoittivat myös, että vaikka ekosysteemipalvelulähestymistapa voi tuottaa uusia oivalluksia ja luonnon prosessien syvempää ymmärrystä, se ei ole vielä instituutioihin ja käytäntöihin sulautunut käsite. Ekosysteemipalvelujen operationalisoiminen suunnittelukäytäntöihin vaatii heidän mukaansa instituutioiden sopeuttamista, tapauskohtaista metodien räätälöintiä ja käsitteen pohtimista eri sidosryhmien ja suunnittelun käytännön toteuttajien parissa. Haasteita nähdään esimerkiksi siinä, että kunnallisessa päätöksenteossa joudutaan toimimaan lyhyen aikavälin taloudellisten realiteettien mukaan, samoin kuin siinä, että kaupunkisuunnittelussa voidaan nähdä tärkeämmäksi viihtyisien ja toiminnallisten ympäristöjen luominen sen sijaan, että oltaisiin kiinnostuneita ekosysteemipalvelulähestymistavan mahdollisesti esiin nostamasta ekologisesta pohdinnasta. Käsitteen integroituminen käytäntöihin vaatisi,

että se pystyy puhuttelevaan laajasti näitä erilaisia yleisöjä, joiden intressit maankäytön tai luonnonvarojen hallinnan suunnittelussa voivat olla hyvin erilaisia. (Rinne & Primmer 2016, 286, 301.)

Tällä hetkellä meneillään olevassa OpenNESS -tutkimushankkeessa (Operationalisation of Natural Capital and Ecosystem Services) tarkastellaan ekosysteemipalvelun ja luontopääoman käsitteen liittämistä osaksi maankäytön ja luonnonvarojen käytön suunnittelua. Tutkimushanke on EU:n rahoittama, ja Suomessa sitä koordinoi Suomen ympäristökeskus. Tämänkin hankkeen taustamateriaaleissa todetaan, että vaikka tietämys ekosysteemipalvelujen yhteydestä ihmisen hyvinvointiin on lisääntynyt, se on kuitenkin käsite, jota on vaikea soveltaa arkikielessä tai käytännön suunnittelussa ja päätöksenteossa. Hankkeen tapaustutkimuksissa 14 maassa testataan teorioiden, menetelmien ja käsitteiden soveltuvuutta suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin käytännössä. Suomen hankkeet liittyvät kaupunkiympäristön ja metsien käytön suunnitteluun. (ECNC 2016a.)

Metsien käyttöä koskevassa tapaustutkimuksessa osana OpenNESS -hanketta tutkitaan ekosysteemipalvelujen integroimista metsäpolitiikkaan ja -hallintoon Suomessa. Tutkimuksen lähtökohtana on se näkemys, että suurimmat kestävyys haasteet metsäpolitiikassa liittyvät perinteisen puuraaka-aineen tuotannon ja metsien monikäytön yhteensovittamiseen. Uusia haasteita tuovat myös lisääntyvät vaatimukset puupohjaisten biopolttoaineiden tuotannolle, sillä sen avulla pyritään vastaamaan EU:n asettamiin uusiutuvan energian käyttötavoitteisiin. Lisääntyvä puuraaka-aineen hankinta metsistä kuitenkin vähentää puuston ja metsien maaperän sidontakykyä ilmastonmuutosta hillitsevinä hiilinieluinä. Alueellista tasoa käsittelevässä suunnitelmassa tutkimuksen tavoitteeksi kuvataan ekosysteemipalvelujen käsitteen sisällyttäminen osaksi alueellisia metsäohjelmia, jotta käsitteen avulla voitaisiin helpommin tuoda esiin metsien roolia hiilinieluna sekä korostaa metsien virkistysmahdollisuuksia ja sosiaalisia arvoja. Tavoitteena on myös edistää erilaisten ekosysteemipalvelujen vaihtosuhteiden analyysia alueellisessa metsienkäytön suunnittelussa. Tämän opinäytetyöni valmistumisen aikana yllä mainittua OpenNESS -hankkeen alueellista tarkastelua ei vielä ollut tehty. (ECNC 2016b.)

5. Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimustehtävänä tässä tutkimuksessa on hahmottaa sitä, millaisena yksityismetsien hyödyntämistä ohjaavana dokumenttina alueellinen metsäohjelma näyttäytyy, kun sitä tarkastellaan ekosysteemipalvelunäkökulmasta. Aineistona käytän maaliskuussa 2016 julkaistua Pirkanmaan metsäohjelmaa 2016 - 2020, joka on verkossa vapaasti saatavissa, sen luonnokseen annettuja kirjallisia lausuntoja (5 kpl) sekä neljää haastattelua, jotka tein teemahaastatteluna pyrkimyksenä täydentää ja rikastuttaa aineistoa niin, että taustalla vaikuttavan ajattelun analyysiin olisi käytettävissä enemmän aineistoa kuin mitä metsäohjelma pelkästään tarjoaa. Tavoitteena oli siten koota ohjelmatyöhön eri rooleissa osallistuneiden sidosryhmien näkemys tarkasteluun laajemmin kuin ohjelmatekstin rajoissa, mutta rajaten haastateltavat kuitenkin niin, että he olivat jo ohjelmatyössä eri tavoin mukana olevia tahoja. Varsinaista metsäteollisuuden ja puunhankinnan edustajaa en haastatellut, sillä katson kyseisten näkökulmien tulevan hyvin perusteellisesti esitellyiksi metsäohjelmatekstissä. Sen sijaan muita metsien käyttömuotoja ja suojelunäkökulmia esitellään suppeammin, ja näitä näkemyksiä pyrin haastatteluilla laajentamaan tavoitteena pohtia sitä, antaako ekosysteemipalvelujen käsite enemmän mahdollisuuksia ottaa näitä osittain vähemmälle huomiolle jääneitä näkökulmia mukaan metsäohjelmaan.

Aineistona käytettyjen lausuntojen antajat olivat:

UPM

Pirkanmaan liitto

MTK ry

Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri

Riistakeskus

Luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piirin antama lausunto on saatavissa verkkosivuilla, ja muut lausunnot sain käyttööni metsäohjelmavastaavan kautta. Luonnonsuojelupiirin lausunto on lausunnoista aiheen analysoinnin kannalta antoisin, ja toisaalta siinä tuodaan eniten esille metsien ekosysteemipalvelujen ja yleensäkin metsienkäytön vaihtoehtoja, jotka tässä työssä ovat kiinnostuksen kohteena. Muut lausunnot olivat

suppeampia ja keskittyivät osittain vain tekstirakenteeseen tai vastaaviin rakenteellisiin seikkoihin. Siksi ne tulevat myös analyysissä vähemmän esiin.

Haastateltavina oli yhteensä seitsemän henkilöä:

luontomatkailuyrittäjä (H1)

metsäasiantuntija 4H Länsi-Suomen piiristä (H2)

puheenjohtaja ja järjestösihteeri Pirkanmaan luonnonsuojelupiiristä (H3 ja H4) Metsäkeskuksen Tampereen yksikön metsäohjelmavastaava (H5)

kaksi metsä- ja luonnonhoidon neuvojaa Metsäkeskuksesta (H6 ja H7)

Haastattelut olivat kestoltaan 1h 36 min. – 2h 14 min. Kaikki haastateltavat olivat luonnonsuojelupiiriä lukuun ottamatta osallistuneet metsäohjelman työryhmätyöskentelyyn *non-wood* ja *environment* -ryhmissä. Metsäohjelmavastaava taas toimi yhden työryhmän vetäjänä ja vastasi pääosin lopullisen metsäohjelman kirjoittamisesta.

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua, jonka rakenne lähtee kommentoitavana olevan metsäohjelman sisällöistä sekä tutkimuskysymysten teoreettisesta taustasta (liite 1). Kielellisesti orientoituneen aiheen parissa on usein hyvä käyttää hieman avoimempaa kysymysten muotoilua, vaikka kyse olisikin teemahaastattelusta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Siksi muotoilin kysymyksistä hieman väljiä, jotta haastattelu pysyisi käsiteltävän metsäohjelman teemoissa, mutta kuitenkin antaisi tilaa erilaisille metsienkäytön tulkinnoille ja arvotuksille. Haastatteluissa kävin myös läpi useita kohtia uudesta Pirkanmaan metsäohjelmasta, ja pyysin haastateltavia kertomaan, miten he ymmärtävät jonkin tietyn kohdan tai lauseen. Metsäkeskuksen haastattelussa keskityimme käymään läpi haastateltavien näkemyksiä ohjelman eri kohdista, ja luonnonsuojelupiirin haastattelussa yhdistin teemahaastattelurungon kysymyksiä ja piirin antaman lausunnon syventävää käsittelyä. Haastatteluissa kysyin myös suoraan sitä, käytettiinkö ekosysteemipalvelujen käsitettä metsäohjelman valmistelussa ja sitä, mitä haastateltavat ajattelevat käsitteen hyödynnettävyydestä tällaisessa ohjelmadokumentissa.

5.2. Konstruktionismi ja diskurssianalyysi

Tässä tutkimuksessa lähestyn metsienkäyttöä sosiaaliseen konstruktionismiin painottuvalla käsityksellä tiedon ja todellisuuden luonteesta. Konstruktionistinen tietokäsitys lähtee liikkeelle ajatuksesta, että ihmiset ymmärtävät todellisuutta kielen välityksellä ja luomalla kategorioita, jotka antavat asioille ja esineille niiden luonteen ja rajat. Siten ihmisillä, objekteilla tai kokemuksilla ei ole olemassa puhtaasti fyysiseen reaalitydellisuuteen pohjautuvaa merkitystä, vaan nämä merkitykset muodostuvat niitä koskevan diskurssin välityksellä. Kieli siis luo todellisuutta. (Dixon & Jones 2006, 49.) Tässä työssä pidän konstruktionistisen ajattelun rajana kuitenkin sitä, että katson metsän fyysisenä ympäristönä olevan olemassa reaali maailmassa enkä paneudu erilaisiin tulkintoihin siitä, millaisia ympäristöjä metsän käsitteellä voidaan ymmärtää. Sen sijaan tarkastelen sitä, millaisia metsienkäyttöä eri tavoin käsitteleviä kategorioita ja merkityksenantoja tutkimusaineistossa rakentuu.

Tutkimuksessa sosiaalinen konstruktionismi on kiinnostunut siitä, millä tavalla diskurssit luovat eroja tai määrittäviä esimerkiksi yksilöiden ja ryhmien, kokemusten tyyppien tai luonnon ja ihmisen luoman materiaalsen maailman välille. Diskursiivinen konstruktio viittaa juuri siihen sosiaaliseen prosessiin, jossa ilmiöiden merkityksiä muodostavat luokat luodaan kielen ja myös ei-kielallisten ilmaisujen välityksellä ja annetaan siten erilaisille ilmiöille yhteisesti jaettuja merkityksiä. Merkityksiä myös luodaan ja pidetään yllä jokapäiväisissä sosiaalisissa käytännöissä. (Dixon & Jones 2006, 49.) Hajer (2005, 300) taas määrittelee diskurssit ideoiden, käsitteiden ja kategorioiden kokoelmaksi, jonka avulla sosiaalisille ja fysikaalisille ilmiöille annetaan merkityksiä. Näitä merkityksiä myös sekä tuotetaan että uusinnetaan tunnistettavissa olevilla käytännöillä. Tällaisia hyvin vakiintuneita ja muun muassa alan koulutusinstituutioiden tukemia käsitteitä ja kategorioita on metsäalalla olemassa runsaasti, ja siksi näen diskurssianalyttisen tarkastelun sopivan hyvin näiden jaettujen ymmärrysten purkamiseen ja analyysiin.

5.3 Diskurssianalyysi valta-asetelmien tarkastelussa

Diskurssianalyysin keinoin on mahdollista etsiä ymmärrystä siihen, miksi jollain tietyllä ilmiön tulkinnalla on valta-asema ja miten tämä valta-asema edelleen uusiintuu diskursseissa (Jokinen & Juhila 2016, 98). Hajer (1995, 60 - 61) katsoo diskurssin dominoivan aseman muodostuvan kahdesta ulottuvuudesta: diskurssin omaksumisesta institutionaaliseen järjestykseen sekä siitä, missä määrin toimijat joutuvat käyttämään kyseistä diskurssia uskottavuuden perusteluna. Diskurssilla on Hajerin mukaan hegemoninen valta-asema, mikäli se dominoi molempia ulottuvuuksia.

Jokinen ja Juhila (2016, 98 - 99) korostavat staattisen kuvan rakentamisen haitallisuutta vallan tutkimuksessa, sillä hegemoniseen diskurssiin keskittyminen pysyvänä tulkintana voi luonnollistaa asioita muut vaihtoehdot syrjäyttävällä tavalla. He nostavatkin mm. Parkeriin (1992) viitaten vallitsevan diskurssin uusintamisen rinnalle transformaation käsitteen, jonka kautta on helpompi päästä kiinni muutoksen ja kamppailun problematiikkaan. Transformaation analyysissä ollaan kiinnostuneita sosiaalisissa käytännöissä uusiutuvista ja muuntuvista merkityssysteemeistä.

Jokinen ja Juhila (2016, 99) katsovat diskurssin transformaation merkityksen korostuvan erityisesti sellaisessa tutkimuksessa, jossa vakiintuneiden diskurssien on nähty tuottavan osin negatiivisia seurauksia. Vakiintuneet diskurssit voivat kuitenkin muuttua, koska sosiaalisen todellisuuden tulkinta ei ole koskaan lopullinen. Tämä muutos myös tapahtuu hegemonisia diskursseja ylläpitävissä käytännöissä, joissa tarjoutuu sekä uusintamisen että muuntamisen mahdollisuus. Transformaation alkuperän Jokinen ja Juhila paikallistavat interdiskursiivisuuteen, jolla he viittaavat eri diskurssien elementtien integroitumiseen toisiinsa. Tämä ilmiö antaa mahdollisuuden vallitsevan diskurssin ehdottoman luonteen horjuttamiseen, sillä siinä eri diskurssien elementtejä voidaan yhdistellä innovatiivisesti uudella tavalla ja samalla purkaa vanhaa järjestystä sekä nähdä elementit erillään niihin valtakurssissa yhdistetyistä ideologisista merkityksistä. Transformaation käsitteen otin mukaan tässä työssä siksi, että olisi mahdollista tarkastella sitä, missä määrin metsäohjelmat lausuntoineen tässä vaiheessa pitävät sisällään näkemyksiä, joissa erilaiset ekosysteemipalvelut saavat tilaa puhunnassa ilman, että niitä luonnollistuneesti liitetään tietynlaiseen metsien käyttöön tai metsätaloudellisen toiminnan osiin. Tämänhän pitäisi olla tavoitteena,

kun metsäohjelmat pyrkivät vahvistamaan monipuolisesti metsiin perustuvia elinkeinoja.

5.4. Retorinen diskurssianalyysi ja argumentaatioanalyysi

Tutkimuksessa sovelletaan retorisen analyysin menetelmiä, koska se vaikuttaa nostavan tehokkaasti esiin niitä perusteluja ja arvostuksia, joihin metsäohjelmassa tai muussa aineistossa ilmaistut tavoitteet ja toimintatavat nojautuvat. Retorisen analyysin keinoista hyödyllisiä ovat erityisesti faktan ja konsensuksen tuottamisen keinot ja erilaiset kategorisoinnit (Jokinen 1999, 138 - 140). Analyysissä hyödynnän myös esim. Perelmanin (1996, 28) kuvaamaa argumentaatioanalyysia, jonka lähtökohdissa on kyse premissien eli argumentoitavaan väitteeseen liittyvien esisopimusten hyväksynnän siirtämisestä johtopäätöksiin. Puhuja voi tämän näkökulman mukaan onnistua argumentaatioissaan, mikäli hän lähtee liikkeelle riittävän hyväksynnän saaneista premiseistä ja tarvittaessa vahvistaa niiden yhteistä hyväksyntää. Näiden analyysimenetelmien kautta on mahdollista avata sitä konstruktiivista todellisuutta, joka aineistossa rakentuu eri ekosysteemipalvelujen käytön ja suojelun ympärille.

Retorisessa analyysissä tarkastellaan merkityksiä tuottavia kielellisiä prosesseja pyrkien ymmärtämään, millä tavalla jotkin esimerkiksi puhujan tai dokumentin ilmaisemat todellisuuden versiot muodostuvat kielen välityksellä vakuuttaviksi ja kannatettaviksi ja millaisten keinojen avulla kuulijat tai lukijat saadaan sitoutumaan versioiden kuvaamaan todellisuuteen. Retorisen analyysin aineistoksi soveltuvat esimerkiksi erilaiset kirjalliset dokumentit kuten lehtikirjoitukset, kaunokirjallisuus, lakitekstit, puolueohjelmat tai tieteelliset tutkimukset. (Jokinen 1999, 126.) Alueellisen metsäohjelman ja siihen annettujen lausuntojen voi katsoa edustavan ohjelmallista dokumenttia, joiden analyysi tällä menetelmällä on mahdollista.

Jokinen (1999, 127, 156) määrittelee Billigiin (1987) ja Potteriin (1996) viitaten retorisen analyysin lähtökohdaksi todellisuuden tulkinnallisen luonteen. Diskurssianalyysi yleensäkin pitää sisällään käsityksen todellisuudesta sosiaalisesti rakentuvana tulkinna. Näistä lähtökohdista tehtävässä analyysissä ei pyritä kuvaamaan asian olemusta sinänsä ikään kuin ulkomaailman faktana, vaan kyseisen asian argumentointia riippumatta kyseisen puhujan tai kirjoittajan asenteista sitä kohtaan. Argumentoinnin analyysissä ilmiöön liittyvää vakuuttamaan pyrkivää eli retorista kielenkäyttöä tarkas-

tellaan yhtäältä argumenttien kehittelynä ja toisaalta ihmisten välisenä kommunikationa. Olennaista on siten tarkastella sekä puheen tai tekstin sisäisiä rakenteita ja retorisia keinoja että sitä, mihin tarkoitukseen eri keinoja erilaisissa konteksteissa käytetään. Argumentaatiossa yleensä pyritään puolustamaan ja vahvistamaan omaa asemoitumista ja toisaalta heikentämään tai kritisoidaan vastaposition näkemyksiä. Retoristen keinojen analysointi sinänsä on merkityksellistä yleensä vasta laajemman tutkimustehtävän kontekstissa, sillä se avaa ymmärrystä siitä, millä tavoin kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Se voi vastata esimerkiksi kysymyksiin siitä, miten faktoja aineistossa konstruoidaan, miten subjektipositiota tuotetaan tai kuinka eri tapahtumia normalisoidaan tai oikeutetaan. Tätä kautta analyysi voi tuoda myös esiin esimerkiksi poliittisiin dokumentteihin liittyviä hegemonisia diskursseja.

Kun argumentointia tarkastellaan ennen kaikkea tekemisenä ja toimintana, jossa on sosiaalinen ulottuvuus, sen ymmärtämisessä on keskeistä hahmottaa asenteen, faktan ja kategorian uudenlaiset tulkinnat tähän tarkoitukseen. Diskurssinanalyysissä puhutaan yleensä asemoitumisesta asenteen sijaan. Asemoituminen on tietynlaisen position eli aseman ottamista käydyssä keskustelussa, ja asenneposition voi katsoa olevan aina jossakin suhteessa vastapositionsa. Yleensä argumentaatiossa pyritäänkin joko puolustamaan tai vahvistamaan omaa positiota ja samalla heikentämään ja kritisoidaan vastapositiota. Tämä asemoituminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan osana laajempaa kontekstia, josta käytetään käsitettä argumentaatiokonteksti tai retorinen konteksti. Vasta tämä konteksti antaa merkityksen argumenteille. (Billig 1991, 44; Jokinen 1999, 127.) Esitettyjä argumentteja tarkasteltaessa onkin syytä kysyä, mihin keskusteluun ja kenelle ne on tarkoitettu puheenvuoroiksi ja mitä niillä kyseisessä kontekstissa tehdään (Jokinen 1999, 128). Alueellisen metsäohjelman aineistossa esiin nousee esimerkiksi asemoituminen kestävän metsätalouden edustajaksi ja erilaiset argumentit, joilla tätä asemaa vahvistetaan erityisesti niissä yhteyksissä, joissa käsitellään metsien erilaisia ekosysteemipalveluja mahdollisesti heikentäviä toimenpiteitä. Argumentaatiokontekstiksi voi ymmärtää myös sen, millaisiin seikkoihin ohjelma perustaa oikeaksi määritellyt metsienkäytön tavoitteet. Näitä näyttäisivät olevan esimerkiksi viittaukset työllisyyden kasvuun tai kansantalouteen.

Vakuuttavan retoriikan analyysissä tavoitteena voi olla tarkastella niitä keinoja, joita aineistossa tilanteisesti käytetään faktan konstruointiin. Vakuuttamisen keinona voi olla faktuaalinen kuvaus ilmiöstä ikään kuin raporttina, joka kertoo asioiden todel-

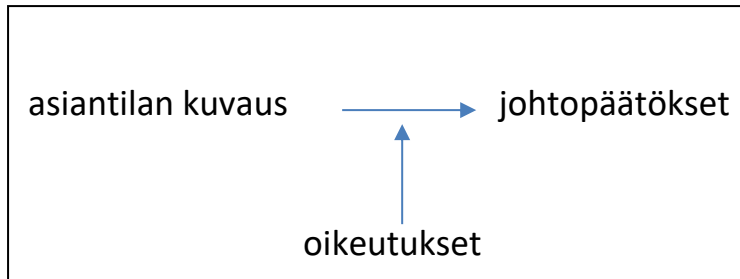
lisen laidan. Tällöin faktan kuvaukset pyritään tuomaan esiin kiistämättöminä tosiasioina, mikä taas hämärtää todellisuuden konstruktiivisen luonteen ja vaientaa sen vaihtoehtoisia jäsennostapoja. Vahvoja faktuaalisia kuvauksia tämän tutkimustyön aineistossa ovat esimerkiksi metsäteollisuuden kansantaloudelliset merkitykset nyt ja tulevaisuudessa. Analysoijan tehtävä ei ole ratkaista todellisuuden eri versioiden totuudellisuutta, vaan tarkastella niitä keinoja, joita tosiasioiden vakuuttavuuden perusteluna käytetään. (Jokinen 1999, 129.)

Voimakas retorinen keino on kategorisointi. Kategorisoimisessa puhuja määrittää jonkin esineen, henkilön tai tapahtuman joksikin ja siten antaa sille tietyt ominaisuudet kuten esim. hyvä tai paha tai normaali tai poikkeuksellinen. (Jokinen 1999, 130.) Metsäohjelmien aineistossa tällaisena kategorisoinnin kohteena on esimerkiksi metsien lahopuu, jota voidaan kategorisoida joko myönteiseksi tai kielteiseksi ilmiöksi sen mukaan, mistä positiosta käsin puhuja aihetta tarkastelee. Monimuotoisuuteen kytkettynä se tuottaa myönteistä kehitystä ja metsätuhojen yhteydessä taas edustaa riskiä tuhohyönteisten elinympäristönä. Jokinen (1999) muistuttaakin Antakiin (1994) viitaten, että todellisuus ei siis kategorisoi itse itseään, vaan ihmiset tuottavat siitä erilaisia todellisuuden versioita ja selontekoja.

Retorisessa analyysissä on mahdollista tarkastella niitä strategioita, joilla puhuja pyrkii vakuuttamaan kuulijan näkemyksensä faktuaalisuudesta. Juhila (1999, 157) kuvaa viittä erilaista faktuaalistamisstrategiaa: "1. itse todettuun vetoava strategia, 2. vaihtoehdottomuusstrategia, 3. kvantifioiva strategia, 4. sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia ja 5. asiantuntijuusstrategia". Näitä strategioita on mahdollista löytää myös tämän tutkimuksen aineistosta. Itse todettuun vetoavassa strategiassa on olennaista vetoaminen puhujan itsensä läsnäoloon jossakin faktaa vahvistavassa tilanteessa. Puhuja kuvaa asiantiloja tai tapahtumia, jotka on itse havainnoinut, nähnyt ja kuullut. Ulkopuolisen kuulijan on lähes mahdotonta epäillä tällä tavoin esitettyjen tietojen totuusarvoa, koska hän ei voi vasta-argumenttina esittää omia havaintojaan samasta tilanteesta. Tällaista faktuaalistamista voi tehostaa minä -muotoinen puhe. Vaihtoehdottomuusstrategiassa kuulijoita pyritään vakuuttamaan siitä, että asioiden järkevään hoitamiseen on vain yksi tietty ratkaisu, eivätkä muut ratkaisut ole mahdollisia. Tietty tapahtumat ja asiantilat kuten esimerkiksi talouden lainalaisuudet johtavat tiettyihin ratkaisuihin. Kvantifioivassa strategiassa faktuaalistaminen tapahtuu määrällistämällä asiantiloja ja tapahtumia. Tiedon totuusarvoa nostavat erityisesti

täsmälliset luvut, mutta yhtä lailla laadullinen määrällistäminen usein lisää argumentaation koettua vakuuttavuutta kuten esimerkiksi ilmaisut erittäin paljon tai merkittävästi samoin kuin erilaisten ilmiöiden keskinäistä suhdetta kuvaavat ilmaisut kuten kaikki, valtaosa tai marginaalinen. Sosiaalisiin normeihin tukeutuvassa strategiassa faktuaalistaminen tapahtuu tukeutumalla yleisesti hyväksyttyihin sosiaalisiin normeihin, jotka tulkitsevat asiantilat ja tapahtumat normaaleiksi ja todennäköisiksi. Sosiaalisten normien itsestäänselvyyttä voi perustella esimerkiksi useimpien ihmisten käsitysten ja kuvausten yhteneväisyydellä. Sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia nojautuu eräänlaiseen enemmistöperiaatteeseen. Asiantuntijuusstrategiassa tukeudutaan johonkin erityistietämykseen (esimerkiksi hallinnolliseen, professionaaliseen tai tieteelliseen), joka tukee faktan muodostumista. Tässä strategiassa on mahdollista vedota myös puhujan omaan asiantuntemukseen.

Analyysissa tarkastelen metsienkäytön erilaisia tarpeita ohjelman, siihen annettujen lausuntojen ja näitä täydentävien haastattelujen sisältäminä ehdotuksina, joissa toimijat argumentoivat erilaisten metsien käyttöön liittyvien vaihtoehtojen puolesta tai toisia vaihtoehtoja vastustaen vakuuttaakseen toiset toimijat tai argumentoinnin kohteena olevan yleisön. Argumentoinnin tavoitteena on saada syntymään yhteinen mielipide siitä, mitä pitäisi tehdä ja miksi. Esimerkiksi Laine ja Peltonen (2003, 15) kuvaavat näitä argumentteja policy -argumenteiksi, joiden tavoitteena on vaikuttaa käsiteltävään asiaan siten, että lopputulos olisi argumentin esittäjän tavoitteen mukainen. Policy -argumentti voi yksinkertaisessa muodossa rakentua asiantilan kuvauksesta, sen oikeutuksista ja näihin pohjautuvista johtopäätöksistä. Tätä niin sanottua Toulminin mallia on Laineen ja Peltosen (2003) mukaan käytetty esimerkiksi konstruktionistisessa ympäristösosiologian tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessani analyysin kohteena on metsäohjelma, jossa päätökset on jo tehty, eikä kyseessä ole sinänsä mahdollisiksi katsottujen erilaisten ehdotusten ja niiden oikeutusten käsittely. Aineisto sisältää kuitenkin runsaasti samantyyppistä argumentointia, jonka tehtävänä on vakuuttaa metsäohjelmaa tai sen lausuntoja lukeva yleisö jonkin toimintavalinnan oikeellisuudesta.

Kuvio 2. Policy -argumentin rakenne

(Laine & Peltonen 2003 soveltaen lähteistä Toulmin 1958, Dunn 1994 ja Hannigan 1995.)

Kuviossa esitetty ketju asiantilan kuvauksesta oikeutusten pohjalta vedettäviin johtopäätöksiin muodostaa yhden argumentin. Lähtökohtana on asiantilan kuvaus eli argumentin se osa, jossa julki lausutaan ne tiedot, joihin argumentin katsotaan tukeutuvan. Argumentin johtopäätös on päättelyketjun päätepiste eli argumentin relevantti vaatimus. Jotta päättelyketju lähtökohdista johtopäätöksiin olisi mahdollinen, tulee niiden nojautua oikeutuksiin. Oikeutusten ja asiantilan kuvauksen välisen eron Laine ja Peltonen (2003) katsovat Toulminiin (1958) viitaten syntyvän siitä, että oikeutuksiin nojataan implisiittisesti, kun taas asiantilan kuvaus ja sen asianmukaiset tiedot ilmaistaan eksplisiittisesti eli suoraan julki lausuen. Metsien käyttömuotojen yhteensovittamisessa implisiittinen eli viitteellinen tai epäsuorasti ilmaistu oikeutus voi olla esimerkiksi pyrkimys metsän taloudelliseen tuottavuuteen tai suojelun itseisarvo. Useimpien oikeutuksetkin ovat kyllä aineistossa julkilausuttuja. Oikeutukset voivatkin olla myös normatiivisia toteamuksia, joiden perusteella asiantilan kuvaus johtaa tiettyyn johtopäätökseen. (Laine & Peltonen 2003, 16.)

6. Ekosysteemipalvelut ja metsienkäytön diskurssien jatkumo

Koko tutkimusaineistossa voi pääsäännöksi katsoa sen, että ekosysteemipalvelukäsite siinä ja koko metsäohjelmaprosessissa mainitaan ja siitä esitetään erilaisia määritelmiä. Haastatteluissa myös kysyin suoraan käsitteen ymmärrettävyydestä, käytettävyydestä ja hyödyllisyydestä. Metsäohjelma itse ei rakennu sisällöllisesti ekosysteemipalvelukäsitteen kautta, mutta kuitenkin käsite on siinä määritelty hyvin kokonaisvaltaisesti ihmisen olemassaolon edellytyksenä ja metsien tuottamina hyötyinä. Hyötyjen osalta metsien talouskäyttö asetetaan tavallaan ensisijaiseen ekosysteemipalvelujen rooliin.

”Ekosysteemipalvelut ovat ekosysteemien tuottamia suoria tai välillisiä hyötyjä ihmiselle, joista esimerkkeinä ovat metsien talouskäytön ohella muun muassa luonnon virkistyskäyttö, pölytystoiminta, veden puhdistuminen, kauniin maiseman tuottama nautinto ja metsäbiomassojen kasvu. Ihminen on käytännössä riippuvainen näistä luonnon tarjoamista palveluista, kuten puhtaasta juomavedestä ja pölytyksen mahdollistamasta ravinnosta.” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 12.)

Seuraavassa taulukossa kuvaan, mitä ekosysteemipalveluja metsäohjelma mainitsee. Näistä eksplisiittisesti ekosysteemipalvelukäsitteeseen kuuluvina ohjelma mainitsee yllä mainittujen lisäksi lääkeaineet, geenivarat ja marjojen terveysvaikutukset. Selvimmin ohjelmateksti viittaa ekosysteemipalveluihin hyvinvointi- ja virkistyspalveluina.

Ekosysteemi- palvelujen jaottelu (MA 2005)	MA 2005 osa-alueet	Pirkanmaan metsä- ohjelmassa mainitut tästä osa-alueesta
tuotanto- palvelut	ravinto	pölytyksen mahdollistama ravinto, ruoka
	raaka-aineet kuten vesi, puu, polttoaineet,	puu energiana, polttoaineena ja raaka-aineena, biomassa, puhdas juomavesi, luonnonvarat, raaka-aineet, marjat, sienet, hirvet, riistasaaalis
	geenivarat, lääkeaineet	lääkeaineet, geenivarat
säätelypalvelut	ilmaston sekä veden määrän ja laadun säätely	ilmastonmuutoksen torjunta, hiilinielu, veden puhdistuminen, vedenjakaja, ilma,
	maaperän ravinne- ja saastepitoisuudet	ravinteet (soilla)
	tautien ja tuholaisten säätely	
	pölytys	pölytystoiminta
	eroosion ja luonnonkatastrofien säätely	
kulttuuriset palvelut	virikistys, oppiminen,	luonnon virikistyskäyttö, luontomatkailu, metsästyksen virikistysarvo, retkeilyt ja vaellukset, melonta, kalastus, metsäurheilulajit
	esteettiset ja henkiset kokemukset	maiseman tuottama nautinto, henkinen hyvinvointi, luontonäkymä
	identiteetti	
tukipalvelut	maanmuodostus, yhteyttäminen ja ravintokierto, veden kierto	vesistöt
Monimuotoisuus	Muiden ekosysteemipalvelujen reunaehto, habitaattipalvelu	monimuotoisuus, elinympäristöt, soiden ja talousmetsien luontoarvot

Taulukko 2. Ekosysteemipalvelut Pirkanmaan metsäohjelmassa. (Jaottelun pohjana MA 2005 ja Primmer ym. 2012.) Monimuotoisuus on taulukon esittämisen teknisistä syistä sijoitettu MA 2005 jaottelusta poiketen omaksi sarakkeekseen.

Seuraavissa kappaleissa kuvaan niitä metsienkäytön suunnitteluun liittyviä vaihtoehtoisia diskursseja, joita aineistossa esiintyy. Käsittelen metsäohjelmaa eräänlaisena pääaineistona, jota muu aineisto eli lausunnot ja haastattelut täydentävät tai jolle ne esittävät vasta-argumentteja. Työskentelytavan tarkoitus on tuoda esiin se, millainen diskurssien kokonaisuus rakentuu metsienkäytössä ekosysteemipalvelujen ympärille

silloin, kun mukana on varsinaisen ohjelmatekstin lisäksi ohjelman laadintaan työryhmissä tai lausuntojen kautta osallistuneiden metsäalan sidosryhmien näkemyksiä laajemmin kuin mitä metsäohjelmaan lopulta mahtui mukaan. Erityisesti diskurssikonaisuuteen vaikuttaa se, että Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri ei osallistunut metsäohjelman laadintaprosessiin vaan ainoastaan antoi siihen lausuntonsa, jonka perusteella ohjelmatekstiä muutettiin ja korjattiin. Tässä tutkimuksessa piirin lausunto ja haastattelu tuodaan osaksi muiden sidosryhmien näkemysten kokonaisuutta. Tarkastelun päämääränä on rakentaa kuva siitä, millä tavalla eri sidosryhmät ilmaisevat metsien ekosysteemipalvelujen merkitystä ja mitä tästä puhunnasta jää tällä hetkellä metsäohjelmadokumentin ulkopuolelle tai vähemmälle huomiolle, kun ekosysteemipalvelulähestymistapaan perustuva jäsentely ei ole ainakaan tietoisessa käytössä. Tällä tavoin rakennan kuvaa ekosysteemipalvelukäsitteen mahdollisuuksista luoda tällaista mahdollisimman monipuolista tarkastelua, mikäli sitä käytettäisiin ohjelmarakenteen pohjana.

Näihin erilaisiin puhuntakokonaisuuksiin yhdistän sen, mihin ekosysteemipalveluihin kunkin diskurssin sisällä eniten keskitytään. Tulokinnassa ei lähdetä liikkeelle ekosysteemipalvelujen jaottelun avulla muodostuvista kategorioista käsin, sillä esimerkiksi Juhila (1999, 205) toteaa, että valmiit sisällölliset, esimerkiksi teoriaan pohjaavat jäsennykset eivät kuulu diskurssianalyttiseen tulkintaan. Siksi työskentelin aineiston analyysissa toisesta suunnasta. Aineistossa ilmeneviä faktuaalistamisstrategioita, faktan tuottamista ja kategorisointia läpi käymällä etsin aineistosta metsäympäristöön ja metsienkäyttöön liittyviä diskursseja ja niiden ominaisia luonteenpiirteitä ja puhetyppejä. Kirjasin myös ylös, millä retorisilla keinoilla diskurssien valta-asetelmat aineistossa syntyvät. Faktuaalistamisstrategioita tarkastelemalla on tässä aineistossa mahdollista paitsi tunnistaa vallitsevia diskursseja, myös havainnollistaa sitä, millaiseen tietoon erilaisten ekosysteemipalvelujen osalta tukeudutaan. Vasta tämän jälkeen tein jaottelua siitä, mistä eri ekosysteemipalveluista näissä kussakin löydettyssä diskurssissa puhutaan. Pintapuolista aineiston teemoittamista tein argumenttien analysointia varten, jotta oli mahdollista nostaa esiin ne teemat, joihin yhteensovittamisen argumentointi liittyy. Seuraavassa taulukossa kuvataan aineistossa ilmenevät diskurssit ja niissä havaittavat puhetyypit.

Diskurssit		
1. talousdiskurssi	2. sopeutumisdiskurssi	3. resilienssidiskurssi
vaihtoehtottomuuspuhe	ilmastonmuutospuhe	epävarmuuspuhe
edistämis- ja jatkuvuuspuhe	vakuuttelupuhe	paikkasidonaisuuspuhe
markkinattomuuspuhe (luonnon ominaisuuspuhe)	vesistöpuhe	vaihtoehtokategoriapuhe
innovaatiopuhe	kokemuksellisuuspuhe	raja-puhe

Taulukko 3. Aineistossa esiintyvät diskurssit ja niiden puhetyypit.

Diskurssien jatkumolla viitataan siihen, että diskurssit eivät ole tarkkarajaisia, vaan liukuvat sisällöllisesti erityisesti siinä suhteessa, katsotaanko metsienkäytön toimintaa ohjaavaksi lähtökohdaksi ensisijaisesti talouden tarpeet (talousdiskurssin ääripää) vai metsäluonnon ekosysteemien absoluuttisten rajojen mukaan määräytyvä metsienkäyttö (resilienssidiskurssin ääripää). Myös diskurssien sisällä kuvattavat puhetyypit liikkuvat tällä jatkumolla, vaikkakaan eivät aivan lineaarisesti eivätkä puhtaasti vain yhden diskurssin sisällä. Myös puhetyypit ovat tyypittelyjä, yksinkertaistettuja tyyppejä, jotka sellaisenaan eivät välttämättä aineistossa erotu esimerkiksi tietyn lausunnon kokonaisuutena. Puhetyypin nimi kuvaakin sitä keskeistä tarkasteltukokonaisuutta, joka noudattaa tietyn diskurssin konstruktivista ajattelutapaa.

Kuvio 3. Puhetyypit diskurssien jatkumolla.

6.1 Puuntuotannon vakaus ja voittoisa polku: talousdiskurssi

Talousdiskurssi on vallitseva diskurssi pääosin Pirkanmaan metsäohjelmassa sekä UPM:n ja MTK ry:n lausunnoissa. Haastatteluissa sitä ilmenee vähemmän ja haastattelut keskittyvätkin enemmän pohtimaan yhteensovittamista ja sitä, missä määrin metsienkäytössä täytyy lähteä liikkeelle ekosysteemien toiminnan asettamista rajoista käsin. Talousdiskurssi näkee metsän taloudellisen tuloksen hankkimisen ympäristönä, jonka kehittäminen perustuu talouden asettamiin tarpeisiin. Talousdiskurssi keskittyy ekosysteemipalveluista lähinnä puuhun erilaisten tuotteiden, rakennusten ja energian raaka-aineena. Metsäohjelmassa kuvatut toimenpiteet ja tavoitteet tähtäävät vahvasti metsätalouden tilan edistämiseen ja voitolliseksi nähdyn toimintatavan jatkamiseen. Tämä pohjautuu lähinnä puuraaka-aineen hyödyntämiseen ja hyödyntämisen tehostamiseen.

Talousdiskurssissa metsä rakentuu tietynlaiseksi kategorisoimalla se yleisesti hyväksytyillä tavoilla. Metsäohjelmassa käytetään vakiintuneita metsän kategorisoinnin ilmaisuja kuten esimerkiksi ainespuu, kuitupuu, runkopuu, energiapuujae tai metsähake. Metsän kehitysluokkajakaumaa kuvataan kategorialla uudistusala, taimikko, nuori kasvatusmetsä, varttunut kasvatusmetsä ja uudistuskypsä metsä. Metsämaan käyttöasteen luokituksessa taas ohjelma kuvaa luonnonvarakeskuksen antaman aineiston perusteella metsämaan käytöksi luokat *”puuntuotannossa, rajoitetusti puuntuotannossa ja ei puuntuotannossa”*. (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 11, 15). Toisin sanoen näillä käsitteillä ja luokitteluilla kuvataan metsän ominaisuuksia, joista seuraa ikään kuin luonnollistuneesti metsän päämerkitys puuraaka-aineen hankintapaikkana ja ympäristönä, jonka muokkaaminen tapahtuu metsätalouden – kuten esimerkiksi metsäteollisuuden ja biotalouden kehittämisen – tarpeiden perusteella. Metsän kategorisointi puunhankintapaikaksi menee varsin pitkälle siinä mielessä, että on mahdollista vakiintuneesti puhua käsitteestä metsähake, joka kuvastaa hyvin sitä, että talouden puitteissa metsä on puuta.

Myös metsän määrälliset ominaisuudet tuottavat talousdiskurssissa luonnollistuneesti sen käyttötavat. Metsäohjelma antaa runsaasti erilaisia määrällisiä kuvauksia erityisesti puuraaka-aineen tuotannon taustaksi. Pirkanmaan metsätalouden toimintaympäristön kuvauksessa sivuilla 15 - 17 taulukoitavia luokitteluja ovat esimerkiksi raakapuun käyttö Pirkanmaalla raaka-, kuitu-, tukki- ja polttopuuna kuutioina vuodessa,

puun energiakäyttö lämpö- ja voimalaitoksissa Pirkanmaalla kuutioina vuodessa sekä Pirkanmaan metsien käyttö 2000 -luvulla, jota kuvataan muuttujilla hakkuukertymä, kestävät hakkuumahdollisuudet, puun kasvu ja puunkäyttö kuutioina vuodessa. Samalla määrällistämällä vahvistetaan faktoja metsän puuntuotannollisesta merkityksestä. Tämän kategorisoinnin sisällä vaihtoehtoja onkin lähinnä erilaisissa hakkuuvoissa.

Määrällisiä tietoja metsäohjelmassa esitetään myös riistan talous- ja virkistysarvoista sekä keruutuotteiden rahallisista arvoista ja osallistujamääristä. Virkistykseen ja keruutuotteisiin liittyvät määrälliset kuvaukset ovat hyvin yleisluonteisia, kun taas metsätalouden puuntuotantoon ja sen infraan liittyvät tekijät eritellään ja määrällistetään yksityiskohtaisesti kuten esimerkiksi toteamalla, että puutavaran kuljetusyrityksiä on Pirkanmaalla noin 30 ja puutavara-autoyhdistelmiä niiden käytössä on noin 50. Hyvin metsätalouteen sopiva riistanhoito on metsäohjelmassa tuotu esiin sekä virkistykseenä että taloudellisessa mielessä, ja sen arvoja eritelläänkin muun muassa eri riistaeläinten kaatomäärinä Pirkanmaalla ja hirvisaaliin kilo- ja euromäärinä. Luonnossa liikkumisesta kuvataan virkistysarvoa kansallispuistojen ja muiden luontovierailukohteiden kävijämäärillä.

Puuraaka-aineen ja riistan arvojen lisäksi metsäohjelmassa ekosysteemipalvelujen määrällinen kuvailu jää melko kevyeksi, ja sen kuvataankin haastatteluissa olevan vaikeaa osittain siksi, että erityisesti virkistys- ja hyvinvointipalvelujen osalta sopivaa tilastotietoa ei välttämättä ole tai metsäohjelmatyöhön osallistuvilla ei ole resursseja valmistella tällaista tietoa osaksi ohjelmaa. Toisaalta nähdään, että esimerkiksi luonnon hyvinvointiominaisuuksiin perustuvan yritystoiminnan erilaiset instituutiot ovat vasta muotoutumassa, eikä tiedontuotantoakaan siksi ole samassa määrin kuin vaakaassa asemassa olevalla metsätaloudella (H1). Aineistossa virkistys- ja hyvinvointipalvelut ovatkin enemmän osa sopeutumiskeskustelua kuin talouden keskiötä. Talousdiskurssin sisällä metsien kulttuuriset palvelut herättävät lähinnä pohdintaa siitä, miten niitä saataisiin enemmän tuotteistettua ja siten osaksi metsiin pohjautuvan elinkeinotoiminnan edistämiseen tähtäävää metsäohjelmaa (H5).

Talousdiskurssissa käytetyistä puhetyypeistä **vaihtoehdottomuuspuheelle** tyypillistä on talouden lainalaisuuksien näkeminen luonnollistuneena ilman ihmisen toimijuutta (Jokinen 1999, 140). Metsätalous toimii ja aiheuttaa asioita, joiden edistämiseksi

tai ratkaisemiseksi metsäohjelma tarjoaa erilaisia toimenpiteitä. Talouden lainalaisuuksia metsäohjelmassa ovat esimerkiksi energiapuuta käyttävien laitoksien määrän kasvu, metsäsektorin taloudellinen merkitys ja sen tukemisen tarve tapahtuneen rakennemuutoksen jälkeen, metsäteollisuuden puun kysynnän kasvu sekä digitalisaation ja koneellistumisen lisääntyminen metsätöiden toteutuksessa. Metsätalouden lainalaisuuksia faktuaalistetaan myös käyttämällä metaforia kuten ainespuuvirta, joka on olemassa omavoimaisena ja jonka suuntaamista ja hallitsemista varten on tärkeää järjestää Pirkanmaalle riittävä infrastruktuuri, jota pitkin virta liikkuu.

On hyvin luonnollista, että metsäohjelmassa keskitytään puuraaka-aineeseen tärkeimpänä metsienkäytön resurssina sekä sen pitkien perinteiden että taloudellisen merkittävyyden vuoksi. Metsäohjelma ja haastatellut tuovat kuitenkin esiin, että metsäalalla on paljon kielteistä mainetta ja huonohkoa imagoa, joka vaikeuttaa sen kehittämistä. Näen, että yksi tätä lisäävä tekijä on vallitsevan talousdiskurssin herättämä vastustus joissakin sidosryhmissä. Talousdiskurssin faktojen tuottaminen ja kategoriat vaientavat tehokkaasti metsien voimakkaan puunhankinnan synnyttämän moraalisen pohdinnan, johon Jokinen (1999, 141) viittaa vaihtoehtottomuuspuheen seurauksena. Moraalisilla pohdinnoilla Jokinen katsoo olevan tilaa sillä edellytyksellä, että on olemassa aitoja valintojen vaihtoehtoja. Talousdiskurssissa ei juuri puunkäytön ja riistanhoidon lisäksi tuoteta sellaisia faktoja ja kategorioita, jotka avaisivat vaihtoehtoja metsienkäytölle. Vaihtoehtoinen kategorisointi voisi esimerkiksi olla metsän kategorisointi virkistyskäyttämielessä luokkiin, joissa kuvataan, kuinka hyvin metsässä pääsee kulkemaan ja millaisia maisemia tai keruutuotteita se tarjoaa. Moraalista pohdintaa metsienkäytöstä käydään vasta sopeutumisdiskurssin sisällä ja silloinkin perinteiselle metsätaloudelle alisteisessa merkityksessä.

Edistämis- ja jatkuvuuspuheella tarkoitan metsäohjelman ja lausuntojen sisältämiä tavoitteita ja toimenpiteitä, joilla metsätalouden tilaa ja kannattavuutta halutaan edelleen pitää yllä ja joissa edistäminen pohjautuu talouden tarpeisiin. Edistämis- ja jatkuvuuspuhe keskittyy vahvasti puuhun, mutta muidenkin ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen toimenpiteitä kyllä esitetään. Keskeinen ero ekosysteemipalvelujen asemassa tässä puhetyypissä on se, että puuntuotannon osalta metsäohjelmassa kuvataan varsinaisessa metsäympäristössä ja puuraaka-aineen kuljetusinfrastruktuurissa tapahtuvaa edistämistä tai muuttamista metsätalouden yleistä kannattavuutta lisäävien toimenpiteiden ohella. Muiden ekosysteemipalvelujen osalta taas edistäminen

tapahtuu pääosin muualla kuin itse metsässä, eli halutaan edistää esimerkiksi luonnon hyvinvointivaikutuksia hyödyntävien yritysten keskinäistä verkostoitumista tai uusien, luontokokemuksiin perustuvien palvelukonseptien luomista erityisryhmille. Riistan osalta jatkuvuuspuhe on näiden rinnakkaisten käyttömuotojen tasapainon ylläpitämistä riistan- ja metsänhoidon välillä, ja sen toimenpiteitä kuvataan esimerkiksi näin:

”Turvataan metsästys harrastusmuotona ja parannetaan riistatalouden toimintaedellytyksiä Pirkanmaalla, edistetään riistakannan kestäväää säätelyä Pirkanmaalla ja koulutetaan riistametsänhoidon menetelmiä metsäammattilaisille ” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 42).

Edistämis- ja jatkuvuuspuheesta erotan omaksi puhetyypikseen **innovaatiopuheen**, koska sen sijoittuminen puuhun perustuvan talousdiskurssin osaksi näyttäytyy monipuolisten metsäelinkeinojen kannalta tavallaan rajoittavana tekijänä. Metsäohjelma ja metsäkeskuksen haastattelut tuovat esiin uuden innovaatiotoiminnan tarvetta metsäalan kehittämistarpeissa liittyen esimerkiksi sahanpurun uusiin käyttötapoihin, puurakentamisen tutkimusprojekteihin, taimikonhoidon uusiin tekniikoihin, metsänhoitotöiden kustannustehokkuuden parantamiseen sekä digitaalisten informaatiojärjestelmien kehittämiseen metsätien kantavuuden ennustamisessa. Sähköisten palvelujen ja digitalisaation kehittämisessä ei kuitenkaan viitata pelkästään puun hankintaan, vaan puhutaan sen tarpeista mainiten kaikki metsäalan toimijat vastuutoimijoiksi. Vesistöhaittojen yhteydessä toimenpiteenä tuodaan esiin sähköisen kuormitusmallinnuksen kehittäminen. (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 40 - 43.) Kun metsäohjelman tavoitteena on kehittää kaikenlaisia metsäalan toimijoiden elinkeinoja ja samalla huomioida kestävyys, voisi olla hyvä ottaa selvemmin mukaan muukin kuin puunhankinnan innovatiivinen kehittäminen ja perinteinen toimintakenttä, joka lähtee liikkeelle vahvinta taloudellista tuottoa edustavan metsätalouden näkökulmasta ja helposti ikään kuin unohtaa muut metsienkäytön tai ekosysteemipalvelujen tarjoamat mahdollisuudet. Sähköiset palvelut ja paikkatiedon hyödyntäminen ovatkin eräänlainen murros- tai transformaatiokohta metsätalouden perinteisessä diskurssissa (vrt. Jokinen & Juhila 2016), sillä niiden osalta ei rajoituta vain puunhankintaa edistävään palvelujen ja paikkatiedon käyttöön vaan jätetään mahdollisuudet avoimiksi muidenkin metsän käyttötapojen suuntaan.

Osaksi talousdiskurssia sijoitan **markkinattomuuspuheen** eli markkinattoman luonnon ominaisuuspuheen, jolla tarkoitan ohjelman sisältämiä toteamuksia siitä, kuinka luonto tuottaa monenlaisia hyvinvointivaikutuksia ja on terveyden kannalta hyvin tärkeä. Metsäohjelmassa luonnon tuottamia virkistys- ja hyvinvointivaikutuksia kuvataan sekä metsäalan nykytilan osana että tulevaisuuden kuvauksessa. Ohjelmateksti toteaa esimerkiksi seuraavaa:

”Luonto virkistää mieltä, vähentää stressiä ja auttaa monella muullakin tavalla ylläpitämään terveyttä. Pelkkä luontonäkymän katseleminen muuttaa stressaantuneen ihmisen aivojen, sydämen ja lihasten toimintaa rentoutuneeksi jo muutamassa minuutissa. Rento kävely luontoympäristössä laskee parissakymmenessä minuutissa verenpainetta selvästi enemmän kuin kaupunkiympäristössä käveleminen.” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 32.)

Näiden ominaisuuksien ja metsien talouskäytön välillä ei nähdä erityistä ristiriitaa tai yhteensovittamisen tarvetta, koska kyseessä on luonnon sisäsyntyinen ominaisuus. Markkinattomuuspuhetta voi kuitenkin tulkita myös vasta-argumenteilta suojautumiseksi, sillä se pitää sisällään ajatuksen siitä, että luonto tuottaa näitä hyötyjä joka tapauksessa riippumatta siitä, miten metsätalouden toimenpiteitä toteutetaan ja että metsätalous itse asiassa vain vahvistaa hyötyjen syntymistä kuten Pistorius ym. (2012,4) myös toteavat. Tästä syystä tulkitsem markkinattomuuspuheen osaksi talousdiskurssia, koska sen tarkoitus on vahvistaa näkemystä siitä, että metsätalous ei vaaranna näitä ominaisuuksia, jotka eivät ole osa markkinoita. Samalla se vaientaa metsätalouden valta-asemaan kohdistuvaa kritiikkiä. Luonnon hyvinvointiominaisuuksia on mahdollista tarkastella myös vakuuttelupuheena, mutta tässä yhteydessä se ei kuitenkaan sisällä varsinaista sopeutumisenäkökulmaa. Siksi katson sen osaksi talousdiskurssia.

Talousdiskurssi kaiken kaikkiaan liittyy tietysti ekosysteemipalvelujen rahamääräiseen arvoon ja sitä kautta saatavaan mahdollisimman suureen hyötyyn. Metsäkeskuksen haastatteluissa keskustelimme siitä, mitä merkitystä rahamääräisillä arvioilla osana metsäohjelmaa voisi olla. He eivät ainakaan heti pystyneet näkemään siitä olevan suurta hyötyä, mutta arvelivat kuitenkin, että se voisi antaa lisää painoarvoa muidenkin metsiin perustuvien elinkeinojen tukemiselle ja edelleen kehittämiselle, kun vertailukohtaa puuntuotantoon pystyttäisiin konkreettisemmin käsittelemään. Tähän viittaa myös Naskali (2010, 33) arvioidessaan, että ekosysteemilähestymistavan

merkitys on paljolti siinä, että sen avulla kiinnitetään huomio ekosysteemipalveluihin ja tämän seurauksena voi avautua uusia mahdollisuuksien kenttiä. Joitakin hyötyjä voisi siksi olla siitä, että palveluja käsiteltäisiin potentiaalisina euromääräisinä arvoina. Merkitystä näen tässä mielessä olevan myös sillä, että nykymuotoinen alueellinen metsäohjelma heijastaa taloustiedettä, joka jättää edellä kuvatut markkinattomat luonnon ominaisuudet taloudellisen ajattelun ulkopuolelle, eikä kuvaa niitä osana metsätalouden suunnittelua (vrt. Hiedanpää 2012, 57). Tämä näyttää johtavan siihen, että myöskään niihin liittyviä yhteensovittamisen kysymyksiä ei tässä ohjelmassa tarvitse kuvata, ovathan luonnon myönteiset ominaisuudet ja vaikutukset talouden ulkopuolella, ja tarvittaessa niitä voidaan huomioida metsän- ja luonnonhoidon menetelmien avulla. Rahamääräiset arvot saattaisivat saada nämä näkökulmat näyttäytymään enemmän yhteen sovitettavina eivätkä ne jäisi pohdinnan ulkopuolelle.

6.2 Sopeutumiskurssi

Sopeutumiskurssi -nimitystä käytän puhetyypeistä, joissa käsitellään useita muita ekosysteemipalveluja kuin puuta raaka-ainemerkityksessä, mutta kuitenkin tarkastellaan niitä puuntuotannolle alisteisina. Näille puhetyypeille on ominaista, että niissä puuntuotantoon tähtäävien metsänhoidon toimenpiteiden kuvataan vaikuttavan metsäympäristöön tavalla, joka samalla tukee muidenkin metsien ekosysteemipalvelujen pysyvyyttä ja tuotantoa. Tämän myönteisen vaikutuksen merkitystä ei vähennä se, että metsätalous tuottaa myös erilaisia haittoja. Metsäohjelmassa kuvatut metsän- ja luonnonhoidon taustat, tavoitteet ja toimenpiteet edustavat paljolti tällaista ajattelutapaa. Näkökulma on esimerkiksi Pistoriuksen ym. (2012,4) kuvaamaa perinteistä metsätalouden diskurssia eikä siten ole ristiriidassa talousdiskurssin kanssa. Sopeutumiskurssi näkeekin metsän ympäristönä, jossa eri tarpeiden välisiä jännitteitä ratkotaan sopeutumalla ja sopeuttamalla. Sopeutumisen näkökulma on vahvasti esillä metsäohjelman lisäksi myös aineistona käytetyissä haastatteluissa.

”Mun ukki ja isä hoitaa tuolla Karhella todella hyvin niitä omia metsiään, ja ne on ihan..Niis on sieniä, niis on marjoja ja niis on hyvä kulkea. Ne on kauniita..ne on kaikin puolin..niin kyllähän se on myöskin niinku meille kaikille metsien käyttäjille hyödyksi.” (H1)

Sopeutumisesta voi tässä yhteydessä puhua siksi, että aineistossa kuvataan teemoja, joissa puunkorjuu ja sitä palveleva metsänhoito vaikuttavat kielteisesti esimerkiksi virkistysmahdollisuuksiin, maisema-arvoihin tai keruutuotteiden saatavuuteen, mutta samanaikaisesti metsäohjelmassa ja haastatteluissa tuodaan esiin, että kokonaisuudessaan metsänhoidon vaikutus metsäympäristöön jää kuitenkin sellaiseksi, että se hyödyttää myös erityisesti luonnossa liikkumista, maiseman säilymistä ja sien- ja marjasatojen syntymistä taloudellisten hyötyjen ohella. Haittojen nähdään olevan vain paikallisia. Siksi metsätalouden toimenpiteisiin ollaan valmiita sopeutumaan sekä asenteellisesti että käytännössä esimerkiksi etsimällä uusia marjastuspaikkoja, jos hakkuualue hävittää aiemmat mustikkasaaliit. Maisemahaittoihin taas ollaan valmiita sopeutumaan etsimällä hakkuualueelta esimerkiksi luontomatkailussa myönteiseksi kuvattua mahdollisuutta kertoa metsätaloudesta tai aistia hakkuutyöhön liittyviä tuoksua. Retkeily sopeutuu hakkuutöihin etsimällä vaihtoehtoisia reittejä, vaikka sitä sinänsä pidetäänkin haittana.

Näistä sopeutumisen ilmaisuista käytän **vakuuttelupuhe** -nimitystä, sillä niiden tavoitteena on vakuuttaa kuulija perinteisen metsänhoidon ja metsätalouden myönteisyydestä koetuista haitoista huolimatta samoin kuin siitä, että metsätalous varmasti muistaa toimenpiteissään ottaa huomioon myös suojelunäkökulman. Vakuuttelupuhe liittyy aineistossa myös luonnossa liikkumisen ja retkeilyn hyvinvointivaikutuksiin. Niitä tuodaan kaiken kaikkiaan aineistossa paljon esiin, ja vedotaan niiden suhteen erityisesti erilaisiin tutkimustuloksiin, jotka vahvistavat koettujen hyvinvointivaikutusten olemassaoloa.

”Todella, kun se on tieteellisesti todistettu se vaikutus, että juurikin niitten esimerkiksi sen Kalevi Korpelan tutkimusten avulla todistettu, että se (hyvinvointivaikutus) ei oo mitään höpölöpöpuhetta, vaan ihan oikeesti vaikuttava asia.”

(H1)

Tämäntyyppisen vakuuttelupuheen oletettava yleisö lienee sellaiset metsänomistajat, jotka painottavat puuntuotannon taloudellista tulosta ennen kaikkia muita metsäluonnon arvoja. Ilmeisesti tästä syystä vakuuttelupuheen osana tuotetaankin taloudellisten arvojen korostamista, vaikka niiden suora osoittaminen varsinaista luontomatkailua ja ohjattua luonnossa liikkumista lukuun ottamatta on hankalampaa.

”Paperitehtaita voidaan rakentaa sademetsiin, ja suomalaiset voi mennä sinne ja hakata sen, mikä ei oo tietysti hyvä juttu ollenkaan, mutta tota sitä matkailua suomalaisiin metsiin sä et voi tehdä mitään muuta ku niissä suomalaisissa metsissä. Eli ne työpaikat, jotka on tällä alalla..metsien virkistyskäytössä, hyvinvointipalveluissa, tämmösissä, niin ne on täällä, ne luo sitä hyvinvointia niille niinkun myös ne luo työpaikkoja. Ne pysyy täällä.” (H1)

Hyvinvointivaikutuksiin kohdistuva vakuuttelupuhe tulee esiin erityisesti luontomatkailuyrittäjän, luonnonsuojelupiirin ja metsäkeskuksen haastatteluissa varsinaisen ohjelmatekstin lisäksi. Tämän hyvinvointivaikutusten merkityksellisyyden korostamisen vuoksi onkin kiinnostavaa, että ohjelma ei sisällä lainkaan sellaisia yhteensovittamisen kannanottoja tai konkreettisia toimenpiteitä, jotka kohdistuisivat metsäympäristön hyvinvointivaikutusten lisäämiseen nimenomaan fyysistä ympäristöä muuttamalla tai säilyttämällä. Yksittäisenä toimenpiteenä mainitaan hyvinvointipolut, joita on rakennettu esimerkiksi Ikaalisten kylpylän yhteyteen. Kehittämisen näkökulmasta toimenpiteenä mainitaan metsäohjelmassa uusien palvelukonseptien kehittäminen erityisryhmien käyttöön. Metsän fyysinen ympäristö on sekä talous- että sopeutumisdiskursseissa ennen kaikkea puuntuotantoon tähtäävän metsätalouden hallinnassa. Virkistys- ja hyvinvointivaikutukset kuvataan luonnon ominaisuuksiksi, jotka taas ovat paljolti metsäohjelman ja taloudellisen toiminnan ulkopuolella lukuun ottamatta varsinaista luontomatkailun yritystoimintaa, joka tapahtuu pääosin kansallispuistoissa tai muutoin valtion ja kunnan omistamilla mailla. Yksityismetsässä luontomatkailua saa yritystoimintana järjestää ainoastaan metsänomistajan luvalla. Ohjelma ja haastattelut pitävät sisällään oletuksen, että yksityisessä omistuksessa olevassa metsässä ei ole mahdollista toivoa tai vaatia metsänomistajalta valintoja, jotka huomioisivat metsässä liikkumisen helppouden tai säilyttäisivät tärkeän maiseman metsäluonnossa kulkevan reitin varrella. Virkistysarvoja edistävänä toimenpiteenä haastatteluissa tuli myös esiin esimerkiksi se, että metsien suuremmat purot olisi hyvä pitää risukoista vapaana siten, että niissä pystyy melomaan. Ehdotus piti kuitenkin samalla sisällään oletuksen, että sitä ei voi esittää yksityismetsän omistajalle kuten esimerkiksi suurille metsäyhtiöille, jotka omistavat paljon talousmetsää Pirkanmaalla.

Metsäohjelmassa ja haastatteluissa on hyvin paljon ja monipuolisesti esitelty metsätalouden keinoja suojella ja edistää metsien monimuotoisuutta. Katson, että se on pääsääntöisesti vakuuttelupuheen tyyppistä. Monimuotoisuuden käsittelyä avaan

kuitenkin myöhemmin tarkemmin siihen liittyvien argumentaatioesimerkkien yhteydessä ja kuvioissa 6 ja 7.

Metsäohjelma käsittelee säätelypalveluista lähinnä ilmaston säätelyä ja vesistöjä. Näiden suhteen sopeutuminen tapahtuu toisin päin kuin hyvinvointi- ja virkistyspalveluissa, koska ilmastonmuutoksen ja vesistöhaittojen vuoksi metsätaloudessa joudutaan sopeuttamaan sen omia toimintakäytäntöjä. Näitä käsitellään nimenomaan sopeutumisenäkökulmasta siten, että ilmastonmuutos kuvataan merkittävänä globaalina ilmiönä, joka on alueellisen metsätalouden skaalan ulkopuolella, mutta johon metsätalouden on kuitenkin sopeuduttava. **Ilmastonmuutospuhe** on siis sopeutumista ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Ilmastonmuutospuhe kuvaa hyvin puuntuotannon diskursiivista valta-asemaa, sillä myös sopeutumista kuvataan vain tämän yhden tuotantopalvelun kannalta. Haastatteluissa tuli esiin, että muutkin metsiin perustuvat elinkeinot joutuvat sopeutumaan ilmaston muuttumiseen, sillä esimerkiksi luontomatkailussa ei voida enää varmasti luvata vaikkapa hiihtoretkeä tai jäällä liikkumista lauhoina talvina, vaan tilalle olisi löydettävä muita aktiviteetteja (H1). Näitä ei kuitenkaan mainita metsäohjelmassa sopeutumistoimenpiteinä.

Ilmastonmuutoksen vaikutuksiksi metsäohjelmassa kuvataan puun määrän ja hakkuukertymän kasvu, erilaiset metsätuhot, sademäärän kasvu, sulan maan aikaisen puunkorjuun vaikeutuminen ja puulajien keskinäisten määräsuhteiden muutos lehtipuuvaltaisemmaksi. Metsävarojen lisääntyminen nähdään positiivisena vaikutuksena, kunhan sitä vahvistetaan hoitamalla riittävästi tämän hetkisiä nuoria metsiä ja huomioimalla puuntuotannon kestävyys. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen keinoina metsäohjelma mainitsee sulan maan aikaisten korjuumenetelmien kehittämisen, juurikäävän torjunnan ja istutettavien puulajien vaihtamisen kuusesta mäntyyn tai koi-vuun. Metsien hiilensidonta ja metsätalouden toimenpiteiden vaikutus siihen jää ohjelmassa hyvin lyhyeksi määrälliseksi maininnaksi. (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 22 - 23.)

Kokemuksellisuuspuhe sisältää ilmaisuja, jossa aiemmin mainittuja haittoja haastatteluissa kuvataan yksilön pääosin kielteisinä kokemuksellisinä havaintoina metsäympäristössä. Nämä kokemukset jäävät kuitenkin toissijaiseksi metsätalouden tarpeiden edessä, eikä niille kuvata esimerkiksi oikeutusta vaatia maisema-arvojen tai hyvän retkeilypolun huomioonottamista puunkorjuun yhteydessä. Olisiko tässä kuten

muussakin yllä kuvatussa sopeutumisessa kyseessä edelleen vaikuttava kansallinen eetos, joka muokkaa metsätalouteen kohdistuvia asenteita? Vai vaikuttaako tulkin-taan vahvemmin käsitys metsänomistajan omistusoikeudesta, joka antaa luvan puunkorjuuseen huomioimatta muita tarpeita, mikäli laki tai sitovat ohjeet eivät sitä edellytä? Metsäohjelmateksti ei mainitse kokemuksellisuutta maiseman tai virkis-tysarvojen muutosten yhteydessä, mutta puhuu luonnon hyvinvointivaikutuksista yk-silön myönteisenä kokemuksena.

Vesistöpuhe on sopeutumisdiskurssin puhetyyppi, jossa käsitellään veden säätelyä, puhtaan veden tarjoamista ja vesiensuojelua. Lähtökohtana on se, että metsätalou-den kielteisiin vesistövaikutuksiin joudutaan sopeutumaan yhtäältä hyväksymällä, että näitä vaikutuksia syntyy, ja toisaalta toteuttamalla vesiensuojelun toimenpiteitä osana metsätaloutta ja metsänhoitoa. Veden osalta siis metsätalous joutuu sopeut-tamaan toimenpiteitään veden säätelyn ekosysteemipalvelujen turvaamisen vuoksi tavalla, joka sinänsä ei varsinaisesti edistä puunhankintaa. Tässä puheessa voikin nähdä siirtymää resilienssidiskurssin ja sen epävarmuuden käsittelyn suuntaan. Toi-saalta MTK ry:n antamassa lausunnossa vesiensuojelun osalta otettiin kantaa käsit-telytapaan siten, että aiemmin metsäohjelmaluonnoksessa ollutta mainintaa soiden avohakkuun ja mätästyksen aiheuttamista vesiensuojeluongelmista ei pidetty asian-mukaisena. Sen sijaan lausunto ohjasi tässä kohden metsänhoidon käytäntöjen riit-tävyyttä korostavan vakuuttelupuheen suuntaan:

”Poistetaan lause ”Varsinkin soilla avohakkuu ja mätästys saattaa aiheuttaa ve-siensuojelullisia ongelmia.” Turha. Ongelmia ei synny, jos vesiensuojelusta huolehditaan asianmukaisesti. Ei ole syytä laittaa tänne arveluja.” (MTK ry.)

Vesiensuojelun osalta metsäohjelmassa poiketaan muiden ekosysteemipalvelujen käsittelytavasta siinä mielessä, että tässä teemassa pyritään erittelemään melko pal-jon erilaisia vesistöjä ja erilaisia metsänhoidon ympäristöjä kuten ojitettuja soita. Ve-sien osalta tulee siis esiin myös paikkasidonnaista lähestymistapaa sopeutumisen lisäksi.

6.3 Resilienssidiskurssi ja absoluuttiset rajat

Resilienssillä diskurssin nimenä viitataan aineistossa ilmenevään ajattelutapaan, joka korostaa metsäluonnon toimintakykyä ja palautumista ihmisen aiheuttamista häiriöistä. Resilienssillä yleensä ymmärretään systeemin kykyä ylläpitää normaalia toimintakykyä ja palautua joustavasti tasapainotilaan häiriön jälkeen. Siitä voidaan myös käyttää samansisältöisiä sanoja kuten kestävyys tai paineen sietokyky. Ekologiassa resilienssillä yleensä viitataan esimerkiksi metsäluonnon joustavaan palautumiskykyyn erilaisten tuhojen kuten myrskyn tai metsäpalon jälkeen. (Sitra 2016.) Metsäpolitiikan vakiintuneissa diskursseissa resilienssi metsädiskurssin muotona ei niinkään tule esiin, mutta esimerkiksi Hansen, Frantzeskaki ym. (2015, 228) ovat kuvanneet nimenomaan ekosysteemipalvelujen lähestymistavan antavan mahdollisuuksia kaupunkien maankäytön ja siinä yhteydessä kaupunkiluonnon resilienssin tarkasteluun.

Tästä näkökulmasta käyttämässäni aineistossa kuvataan metsätalouden harjoittamisen olevan metsäluonnon, erityisesti sen prosessien ja rakenteen kohtaama häiriö, josta selviytymiseen ekosysteemipalveluja ja varsinkin tuki- ja säätelypalveluja tuottavat prosessit tarvitsevat resilienssiä. Aineistossa resilienssidiskurssi ilmenee useimmin luonnonsuojelupiirin lausunnossa ja haastattelussa, metsä- ja luonnonhoidon neuvojien haastattelussa ja jonkin verran metsäohjelman metsän- ja luonnonhoitoa käsittelevissä osuuksissa. Resilienssidiskurssin puhetyypeiksi erotan epävarmuus-, paikkasidonaisuus-, vaihtoehtokategoria- ja rajapuheen.

Näiden puhetyyppien piirteitä on mahdollista havaita hieman myös muissa diskursseissa, mutta erotan resilienssidiskurssin omaksi kokonaisuudekseen, koska sen sisällä faktaksi tuotetaan retoriikan avulla eri ilmiöitä kuin talous- ja sopeutumisdiskursseissa ja kategorisoinnilla tuotetaan metsien käytöstä toisenlaista ilmeistä todellisuutta kuin muissa diskursseissa (vrt. Häkli 1999,135). Resilienssidiskurssi painottaa erityisesti asiantuntija- ja tutkimustiedolla oikeuttamista. Tämä voi johtua siitä, että se paljolti kohdistuu vaikeammin havaittaviin ekosysteemipalveluihin ja niiden muutoksiin kuten esimerkiksi hiilisateen säätelyyn, monimuotoisuuden eri ulottuvuuksiin tai epä-määräisempään maiseman kokemiseen. Yksityiskohdilla, määrällistämällä ja erittelyllä tuotetaan faktaksi esimerkiksi erilaisia metsätyppejä ja niiden suojelunäkökulmia eri puolilla Pirkanmaata, kun taas talousdiskurssin faktana vahvistetaan eniten puuraaka-aineen erilaisia luokkia ja niiden määriä.

Resilienssidiskurssissa on nähtävissä muutamia sille ominaisia piirteitä. Resilienssin näkökulmasta sopeutumisdiskurssin metsänhoitoon liittyvät sisällöt useaan kertaan kyseenalaistetaan sekä faktojen että metsänhoidon käytäntöjen osalta. Toisin sanoen tässä diskurssissa metsänhoidon menetelmien kykyä ylläpitää metsäluonnon prosesseja ja ominaisuuksia ei pidetä riittävinä huomioon ottaen talouden vaatimat suuret hakkuutavoitteet, tai niiden ei ainakaan nähdä käytännössä riittävästi toteutuvan. Talous- ja sopeutumisdiskurssista erotaan myös siinä mielessä, että resilienssidiskurssissa esiin tuodut ratkaisut ja toimenpiteet ulottuvat metsään fyysisenä ympäristönä ilman, että ehdotettujen toimenpiteiden tulee samalla palvella metsätalouden päämääriä. Silti osittain yhteisiä päämääriä tuodaan esiin, kunhan ne suunnitellaan kulloisenkin metsäalueen luonnon ja ominaisuuksien pohjalta. Resilienssidiskurssin sisällä painotetaankin kohtuutaloutta ja alueiden ekologista erilaisuutta. Diskurssi myös määrittää puun kategoriana muuksi kuin pelkästään raaka-aineeksi ja metsän laajemmaksi ja monitasoisemmaksi kokonaisuudeksi kuin vain puuksi.

Epävarmuuspuhe osana resilienssin diskurssia käsittelee sitä, mikä kaikki metsien käytön ja varsinkin taloudellisen hyödyntämisen kentällä on epävarmaa ja miten näihin epävarmuuksiin tulisi suhtautua. Epävarmuutta pohditaan eri tavoin nimenomaan resilienssiin liittyvänä eikä niinkään sopeutumisen ja sopeuttamisen tai taloudellisen epävarmuuden kysymyksenä. Suhteessa siihen käytetään erilaisia oikeuttamisen strategioita. Epävarmuus voidaan nähdä haitallisten vaikutusten todisteiden puuttumisena, jolloin tiettyä toimintatapaa voidaan jatkaa, vaikka sen vaikutuksista ei ollaakaan varmoja tai epävarmuutta ei ainakaan haluta tuoda julkisesti esiin. Toisaalta epävarmuutta käsitellään ilmiönä, jonka tulisi ohjata metsiin kohdistuvaa päätöksentekoa sen suuntaisesti, että mahdollisesti kielteisiä vaikutuksia vältetään, vaikka niiden syntyminen onkin epävarmaa.

Aineistossa epävarmuutta tuodaan esiin monissa eri ilmiöissä. Esimerkiksi metsäkeskus tuo esiin, että osa epävarmuutta on yksinkertaisesti se, että metsienkäyttöön liittyy ekosysteemipalveluja ja erilaisia prosesseja, joiden mittaaminen ja suoraviivainen vaikutusten määrittely on hyvin epäselvää ja siihen liittyvä tietokin puutteellista. Tämä käsittelytapa hyväksyy sen, että tietyt ilmiöt metsäluonnossa ovat epävarmoja. Toisaalta käsittelytapa ei kyseenalaista sitä, että lopulliset vaikutukset voivat ehkä ollakin kielteisiä, vaikkei niitä varsinaisesti pystytä vielä kovin varmasti arvioimaan.

Epävarmuus on osa metsäluonnon resilienssin rajojen piirteitä varsinkin ilmaston sääteltyssä.

”Ollaan aika epävarmalla pohjalla, kun hiilitasetta ruvetaan pohtiin. Siinä on niin paljon muuttujia. On helppo olla eri mieltä. Se on vaikeaa pohtia vaikka, että kasvavasta metsästä tehdään paperia ja osa puusta poijes harvennushakkuulla, joka olis sitonu jonku verran enemmän hiiltä kasvaessaan. Kuinka kauan se paperi on kierrossa ennen kuin se poltetaan tai maatuu, tai sahatavara rakennuksessa..sehän voi olla pitkäänkin. Mutta että hiilitonnien laskemisessa siinä ollaan kyllä epävarmalla pohjalla.” (H6)

Luonnonsuojelupiirin lausunnossa ja haastattelussa epävarmuuteen suhtaudutaan hieman toisella tavalla, sillä tässä aineistossa epävarmuus on tekijä, joka pitäisi aina ottaa huomioon metsienkäytössä. Jos jonkin ilmiön vaikutukset ovat mahdollisesti kielteisiä, jo sen pitäisi olla valintoihin vaikuttava riittävä tieto.

”Jossain vaiheessa tätä menoa meillä loppuu tämmöset luontaisesti syntyneet metsät ja on vaan pelkkiä istutus- ja muuten keinollisesti alkuun laitettuja metsiä. Ei meil oo mitään takeita, että niistäkään tulee.. tai että minkälaisia metsiä niistä tulee..että onko niillä puilla samat ominaisuudet kuin luontaisesti syntyneillä. Siihen vielä lisätään ilmastonmuutos ja tällasia epävarmuustekijöitä, niin vois olla ehkä järkevää pitää ne (hakkuu)tavoitteet matalammalla kuin siellä maksimissa.” (H3)

Näitä epävarmoja metsäluonnon toimintakykyyn ja metsien hyödynnettävyyteen mahdollisesti vaikuttavia ilmiöitä ovat esimerkiksi kantojen poistaminen hakkuiden yhteydessä ja sen vaikutus maaperäeliöstöön sekä kasvatettujen metsien epävarma laatu tulevaisuuden raaka-aineena. Ilmastonmuutos liittyy epävarmuuteen siinä mielessä, että kaikkia sen vaikutuksia esimerkiksi metsien vesitalouteen ja sen kautta ravinteiden huuhtoutumiseen ei pystytä vielä varmasti arvioimaan. Metsäkeskus taas käsittelee ilmastonmuutosta vain siltä osin, kuin sen vaikutuksista voidaan metsäohjelmakaudella olla varmoja. Vesiensuojelun osalta epävarmuutta käsitellään oikeastaan yhdenmukaisemmin koko aineistossa, sillä sen tarpeet otetaan enemmän huomioon jo mahdollisen haitan perusteella, eikä jätetä toimenpiteitä tekemättä epävarmuuden vuoksi. Vesiensuojelussa onkin vakiintuneemmin hyväksytty resilienssin säilyttäminen tavoitteeksi.

Vaihtoehtokategoriapuhe tuottaa aineistossa näkemyksiä siitä, miten metsää voisi vaihtoehtoisesti kategorisoida niin, etteivät kategoriat tuottaisi yhtä paljon puuntuotannon luonnollistuneita käytäntöjä ja ekologiset rajat ja metsäluonnon prosessien resilienssi tulisivat paremmin huomioon otetuiksi. Luonnonsuojelupiiri tuo esiin erityisesti erilaisia esimerkkejä siitä, millaisia metsäluonnon ilmiöitä voi kategorisoida myönteisiksi tai kielteisiksi. Näitä ovat puun kasvua pienemmän poistuman myönteisyys ilmastonmuutoksen ja monimuotoisuuskadon torjunnan kannalta, vaikka tämä niin sanottu hakkuusäästö on talousdiskurssin osana kielteisenä nähty ilmiö, ja talouden kannalta olisi tavoiteltava tasaista, mahdollisimman hyvää niin sanotun kestävän hakkuumäärän hyödyntämistä. Monimuotoisuutta edistävään kategorisointiin liittyy myös se, että luonnonsuojelupiiri korostaa niin sanottujen metsätuhojen ja niiden aiheuttajien olevan erittäin tärkeä asia monimuotoisuuden näkökulmasta. Tällaiset muutokset ovat siten metsäluonnon olennainen osa ja tuottavat myönteisiä vaikutuksia monimuotoisuudelle. Jos tällaisten tuhojen jäljet korjataan metsäluonnosta tehokkaasti, se samalla vähentää monimuotoisuutta, jonka useimmissa ekosysteemipalvelujen luokitteluissa nähdään olevan ensiarvoinen reunaehto kaikkien muiden ekosysteemipalvelun tuotannolle (esim. TEEB 2010).

Samanlainen kielteisen ja myönteisen kategorian ero on myös puun kiertoajan pitenemisessä, sillä talousdiskurssissa lyhyempi kiertoaika on positiivinen ilmiö, kun taas luonnonsuojelupiiri tuo esille, että puun kiertoajan pidentäminen lisäisi metsien hiilensidontaa ja mahdollistaisi osaltaan puun jalostusasteen nostoa esimerkiksi hirsirakentamisessa. Nämä kategoriat vaikuttavat resilienssin rajojen määrittymiseen.

Metsäohjelmassa vaihtoehtoiset kategoriat tulevat esiin lähinnä luonnonhoitoa käsittelevissä osuuksissa. Ohjelma määrittelee varsinkin METSO -ohjelman rahoituksen kohdentamiseksi erilaisia ympäristöjä, jotka on tarkoitus asettaa luontoarvojen osalta tärkeysjärjestykseen. Tässä yhteydessä ohjelman metsäkategoriat ovatkin erilaisia ja perustuvat luonnon ja aluekokonaisuuksien ominaisuuksiin. Metsää ei määritellä erilaisiksi puuntuotantoalueiksi vaan elinympäristöiksi.

”Pirkanmaalla luontoarvoiltaan merkittävimpiä elinympäristöjä ovat muun muassa lehdot, runsaslahopuustoiset metsät ja rehevät suot. Lisäksi on monia muita METSO -ohjelman valintaperusteiden mukaisia elinympäristöjä, joilla on merkittäviä luonto-arvoja. Kohteiden valintaan vaikuttaa myös niiden kytkeytyneisyys

toisiinsa sekä aluekokonaisuuksien yhtenäisyys.” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 35.)

Paikkasidonnaisuuspuhe resilienssidiskurssissa käsittelee sitä, miten metsät ja niiden luonnonprosessit ovat erilaisia eri puolilla Pirkanmaata. Tämän erilaisuuden pohjalta pitäisi ohjata myös sitä, miten metsien ekosysteemien toimintaa suojellaan ja huomioidaan ja millaista metsienkäyttö erilaisissa metsissä on. Maakunnan aluetason suunnitelmaa pidetään niin yleisluonteisena, että se jättää monet tarkempaa resoluutiota vaativat ekosysteemipalvelut huomioimatta tavoitteissaan, ja suunnitelman tulisikin tästä näkökulmasta sisältää paljon erilaisten metsäympäristöjen erittelyä.

Metsätalouden ja luonnonprosessien välistä resilienssiä käsittelevä paikkasidonnaisuuspuhe on yleistä luonnonsuojelupiirin aineistossa kaiken kaikkiaan, mutta sitä on mukana myös myös metsäohjelmassa ja muissa haastatteluissa. Metsäohjelma korostaa varsinkin yleisesti ottaen reuna- ja vaihettumisvyöhykkeiden huomioimista metsänhoidon toimenpiteiden toteuttamisessa siten, että niiden ekologisesti tärkeät ominaispiirteet säilyvät. Myös vesistöt ovat paikkasidonnaisen pohdinnan teemana.

”Arvoltaan erilaisissa vesistöissä tulisi olla erilainen vesiensuojeluohjeistus. Arvokkaimmilla vesistöalueilla tulee toimia erityisen varovasti vesistöhaittojen välttämiseksi.” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 35.)

”Tosiaan se, että Pirkanmaalla on niin erityyppisiä alueita, että ei voi ajatella, että samoja asioita metsätaloudessa vois tehdä joka puolella, vaan että jossain päin tehään enemmän toista juttua ku toisaalla, koska luontokin on erilaista niillä alueilla. Mun mielestä metsätalouden..puhuttiin nyt vaikka sitte Kangasalan Kirkkoharjusta tai koko Pirkanmaasta... ku ongelma on se, että tuntuu, että se metsätalous pyörii sillai, että halutaan käyttää sitä samaa sapluunaa niinku koko alueella, koska on laaja koneisto ja muuten semmonen aika, joka ei pysty ottamaan nyansseja huomioon.” (H3)

Paikkasidonnaisuuspuheessa tärkeimmäksi sisällöksi muotoutuu se, että metsäohjelma voisi enemmän hyödyntää sellaista olemassa olevaa tietoa, jonka pohjalta metsätalouden toimenpiteitä pystyttäisiin suunnittelemaan yksityiskohtaisemmin ja erilaiset metsäalueiden erityispiirteet huomioon ottaen. Näitä erityispiirteitä ovat esimerkiksi maisema, maakuntakaavaan merkityt luonnon ydinalueet ja ekologiset yh-

teydet, luonnonarvot sekä monimuotoisuus yleensä. Sinänsä paikkasidonaisuuden ei välttämättä nähdä kyseenalaistavan metsätalouden puuntuotannon tavoitteita.

”Niillä alueilla (luonnon ydinalueilla ja ekologisten yhteyksien alueilla) suositeltais ihan suoraan niin sanottua jatkuvaa kasvatusta enemmän kuin tuota perushakkuumallia...(H3)

”Just niitä, että koko Pirkanmaa ei oo vaan sitä, että vedetään joka paikassa sitä avohakkuumallia, vaan että meil on erilaisia alueita, ja näillä on todennettu tämmöset luonnon ydinalueet. Että siellä ei..no..hienointa olis, että siellä ei mentäs ollenkaan puuntuotanto edellä, mutta että jos kuitenkin sielläki puuntuotantohommaa tehään, niin se tehtäis eri tavalla, että otettas siellä edes enemmän sitten luonnonarvoja huomioon.” (H3)

Paikkasidonaisuus liittyy myös maiseman kokemiseen. Metsäkeskuksen haastateltavat ja luonnonsuojelupiiri ottavat kantaa siihen, että metsäohjelman tulisi ohjata sovittamaan yhteen erilaisia metsienkäytön valintoja maiseman kannalta ainakin yleisellä tasolla ja silloin, kun metsälain säätely ei riitä tähän sovittamiseen.

”Ehkä perussuunnittelujargonia, mutta siellä vois esimerkiks olla joku lause, että maisemallisesti herkillä alueilla toimitaan vähän eri tavalla tai ainakin tutkitaan mahdollisuuksia jatkuvaan kasvatukseen.” (H3) ”Ehkä jotku kalliolakialueet, semmoset mihin nytten.. niissä pitäis olla kevyempi käsittely. Mutta kyllä niitä näkee semmosia, että on vedetty sileeks. Silloin se ku tietää, että kuinka hidasta se metsän kasvu siellä on ja kuinka hyvin se näkyy sit ympäristöön, niin kyl se pistää silmään vaikkei enää niin paljo näy enää näitä tämmösiä lovia.” (H4)

Virkistysarvoihin paikkasidonaisuus kysymyksenä metsäohjelma ottaa kantaa toteamalla, että erityisesti taajamien lähimetsissä tulee kiinnittää huomiota virkistyskäyttömahdollisuuteen metsänhoidossa. Tätä kautta metsäohjelmaan tuleekin resilienssin näkökulmaa, sillä asuinalueiden lähimetsien käyttömahdollisuuksia arvioidaan suhteessa siihen, millaiset toimenpiteet mahdollistavat tai edistävät metsän virkistyskäyttöön liittyviä ominaisuuksia. Tässä kysymyksessä esimerkiksi 4H Länsi-Suomen haastattelu pitää tärkeänä sitä, että metsäohjelmaa valmistelleissa työryhmissä oli heterogeenisyyttä, jonka kautta tällaista lähimetsien käytön erityisyyttä saatiin ohjelmaan mukaan. Kaiken kaikkiaan lienee niin, että hyvin yksityiskohtainen luontotieto ja metsäalueiden ja paikkojen erityisyyden huomioiminen vaatii paljon monitahoista yhteistyötä, jonka avulla näihin liittyvää tietoa voitaisiin hyödyntää.

Työryhmään osallistui myöskin Pirkanmaan liiton henkilö, joka tekee..siis kaa-
votusta ohjaa. Uskoisin, että jollain tavalla tämä on voinut tulla heiltä tämä nä-
kökulma. Toimijaheterogeenisyys mitä työryhmässä on ollut, niin se on myös
tuonut semmosia näkökulmia, mitä puhtaasti ehkä metsäalan perinteiset toimi-
jat eivät omalla asiantuntemuksella osaa tuoda esille.” (H2)

Rajapuhe resilienssidiskurssissa käsittelee niitä tilanteita, joissa metsäluonnon pai-
neen sietokyvyn ja joustavuuden rajoja ei voida ylittää. Näissä tilanteissa on olemas-
sa tiettyjä reunaehtoja, joiden rajoissa tulisi toimia. Mielenkiintoista on se, että koko
metsäohjelman visiota voi tulkita tästä näkökulmasta: ” Pirkanmaan hyvin hoidetut,
monimuotoiset ja ekologisesti rikkaat talousmetsät tarjoavat työtä, hyvinvointia ja toi-
meentuloa väestölle, raaka-ainetta biotaloudelle sekä suotuisan toimintaympäristön
metsäklusterille.” Jos visiota tulkitsee resilienssin näkökulmasta, sen voi tulkita tar-
koittavan sitä, että talousmetsien monimuotoisuus ja ekologinen rikkaus ovat ehdot-
tomia reunaehtoja, joita ei voida vaarantaa työn, hyvinvoinnin, toimeentulon ja raaka-
aineen saatavuuden vuoksi. Toisaalta tulkintana voi olla se, että mikäli monimuotoi-
suus ja ekologinen rikkaus vaarantuvat, ei synny myöskään ekosysteemipalveluja,
joihin työ, hyvinvointi, toimeentulo ja raaka-aineen saatavuus perustuvat.

Luonnonsuojelupiiri olisi lausunnossaan halunnut viedä tätä rajojen huomiointia pi-
demmälle toteamalla, että vielä ei olla tilanteessa, jossa monimuotoisuus ja ekologi-
nen rikkaus muodostaisivat metsätalouden reunaehdot. Siksi luonnonsuojelupiiri eh-
dotti vision loppuun lisättäväksi tällaista lausetta: ”Metsäluonnon monimuotoisuuden
kyyhtyminen on pysäytetty ja monimuotoisuutta turvataan ja lisätään suojelu- ja en-
nallistamistoimilla.” Muut visiota kommentoineet haastateltavat olivat alkuperäiseen
muotoiluun tyytyväisiä ja näkivät sen hyvin yhdistävän eri sidosryhmien kokoamat
metsienkäytön tarpeet. Monimuotoisuuden ja ekologisen rikkauden kannalta vision
voi nähdä olevan ainakin myönteinen metsätalouden ajattelun avaus absoluuttisten
rajojen kunnioittamisen suuntaan, sillä se on joka tapauksessa näkemys siitä, millä
tavalla metsäalan tulisi tulevaisuudessa toimia, vaikkei tilanne vielä niin hyvä olisi-
kaan.

7 Yhteensovittamisen argumentaatio

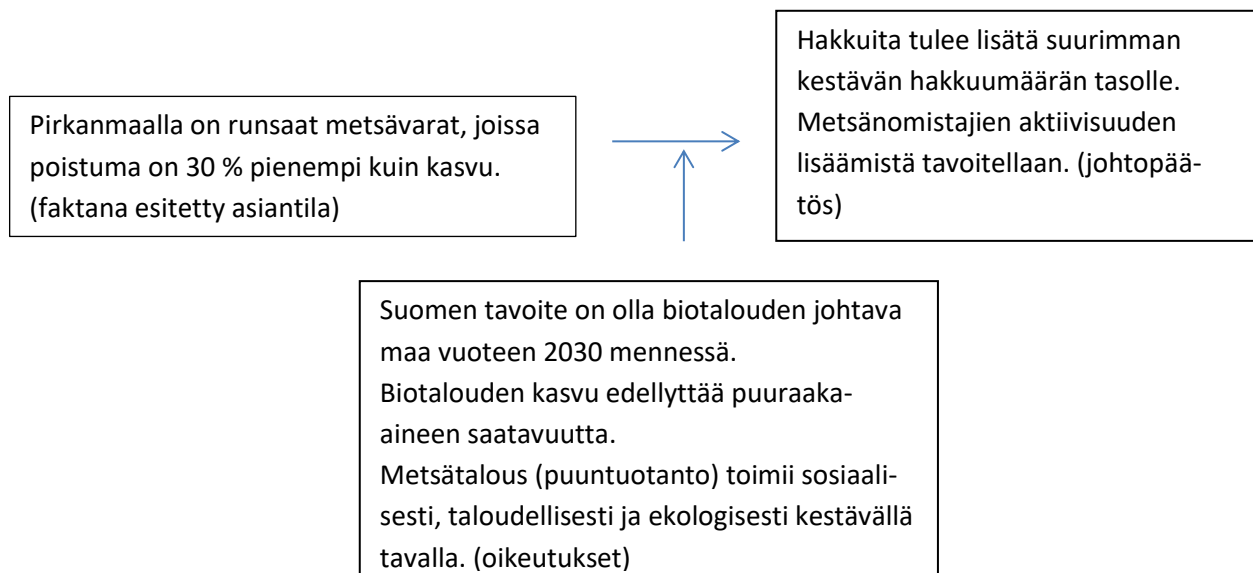
Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020 korostaa koko ohjelman läpikäyvää tahtotilaa ottaa huomioon sekä sosiaalinen, taloudellinen että ekologinen kestävyys metsäalan kehittämisessä. Se myös korostaa, että metsäohjelman tavoitteena on ”kaikin puolin kestävä metsätalous”. Metsäohjelmaan valittujen 18 tavoitteen ja niihin nimettyjen toimenpiteiden taas on tarkoitus ”sovittaa yhteen metsien talous- ja virkistyskäytön sekä matkailun, luonnonhoidon ja hyvinvointipalveluiden tarpeita”. Näiden kuvausten perusteella on oletettavaa, että metsäohjelma ottaa monin tavoin kantaa eri käyttömuotojen tai ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen ja suojelun kysymyksiin eri puolilla Pirkanmaan metsäalueita.

Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että suuri osa monimuotoisuuden, lajien elinympäristöjen ja muutoin luontoarvoiltaan tärkeiden kohteiden suojelusta toteutuu Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman eli METSO -ohjelman rahoituksella sekä rahoittamalla ympäristötukikohteita. Käytännössä näissä kohteissa metsänomistaja sitoutuu kohteen monimuotoisuuden säilyttämiseen sekä jättämään kohteet metsätalouden toimenpiteiden ulkopuolelle. Näiden kohteiden osalta yhteensovittaminen siis ratkaistaan korvaamalla siitä aiheutuva puuntuotannon tulon väheneminen metsänomistajalle. Voimassa olevia ympäristötukisopimuksia oli Pirkanmaalla vuonna 2014 yhteensä 1620 hehtaarin alueella ja METSO -ohjelman pysyvän suojelun alueena oli yhteensä 1723 hehtaaria muiden maakunnan luonnonsuojelualueiden lisäksi. (Metsäkeskus 2016b.) Jäljelle jää siten runsaasti talousmetsää, jossa yhteensovittamisen kysymyksiä käsitellään ilman virallisia esimerkiksi suojelun instituutioita.

Seuraavissa kappaleissa kuvaan niitä yhteensovittamisen tapoja ja aihealueita, joita ohjelma ottaa käsittelyyn, ja puran niitä argumentaatioketjuiksi, joissa eritellään johtopäätöksiin johtava asiointilan kuvaus ja sen taustana vaikuttavat oikeutukset. Tuon myös esiin niitä vaihtoehtoisia argumentaatioita, joita taas ilmaistaan pääosin lausunnoissa ja haastatteluissa.

7.1 Hakkuumääriin liittyvät pääargumentaatiot

Hallitusohjelmassa asetetut biotalouden tavoitteet muodostavan alueellisen metsäohjelman tavoitteiden lähtökohdan, jolla ohjelman esittely aloitetaan ja jonka oikeutusta monin tavoin sekä laadullisesti että määrällisesti eritellään ja kuvataan myöhemmissä kohdissa. Alla argumentaatioketju esitetään yleisellä tasolla erittelemättä hallitusohjelmassa asetettuja biotalouden tavoitteita tai niiden taustana vaikuttavaa asiaintilaa. Oikeutuksiin on yhdistetty ohjelman esiin tuomat keskeiset hakkuumäärien kasvattamisen oikeutukset. Tämä argumentaatio edustaa talousdiskurssissa ilmenevää metsän kategorisointia, joka määrittää tietyt, loogiset toimintatavat.

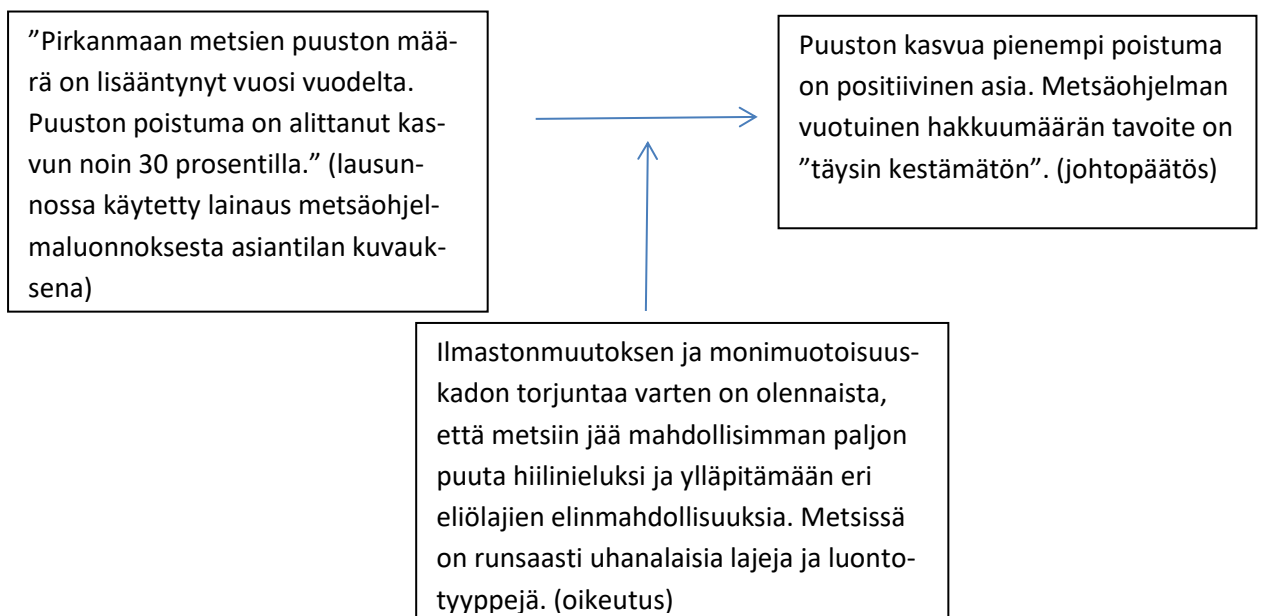

Kuvio 4. Hakkuumäärien lisäämisen argumentaatio alueellisessa metsäohjelmassa.

Yllä olevaan argumentaatioketjuun perustuvat useimmat puuraaka-aineen saatavuutta ja metsien kasvua käsittelevät metsäohjelman toimenpiteet kuten taimikonhoitomäärän kaksinkertaistaminen ja ensiharvennusten lisääminen 60 prosentilla. Argumentaation oikeutusten oletettu yhteinen hyväksyttävyys ohjaa lisäksi esimerkiksi siihen, että kuolinpesiä pyritään aktivoimaan tekemää metsänhoitotöitä ja hakkuita koskevia päätöksiä ja siten lisäämään ”metsätaloudellista aktiivisuutta”. Lausunnon saan myös UPM ottaa kantaa tähän tähdentäen, että metsätila- ja omistusrakenteen kehittämisen tavoitteena tulee olla puun markkinatarjonnan kasvattaminen ja metsä-

varallisuuden aktiivinen hoito eivätkä niinkään muut metsienkäytön mahdolliset tavoitteet.

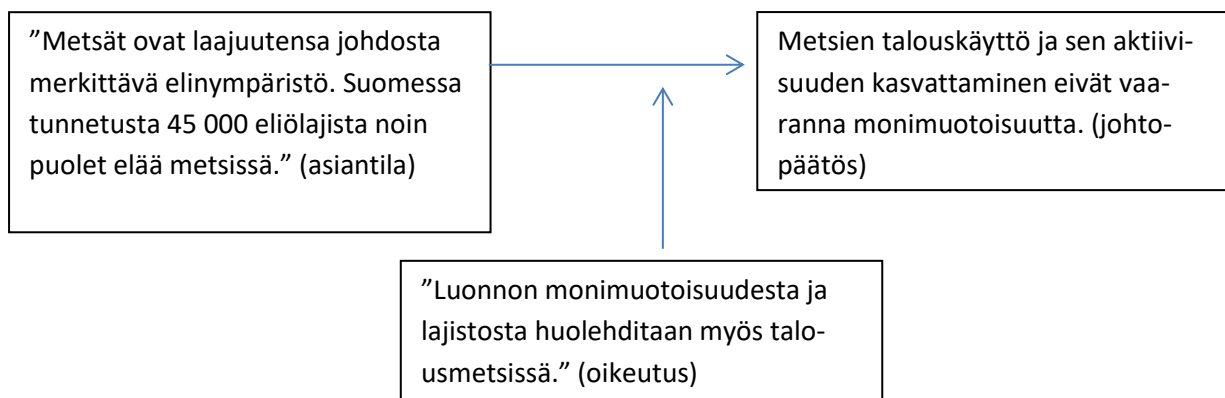
Metsäohjelman lausunnoissa ja erityisesti luonnonsuojelupiirin haastattelussa tähän argumentaatioketjuun pyritään puuttumaan haastamalla oikeutusten paikkansapitävyyttä sekä metsätalouden sosiaalisen, taloudellisen että ekologisen kestävyysosalta. Vasta-argumentaatio keskittyy siis niihin premisseihin, joiden perusteella puuraaka-aineen hankintaan liittyvää ohjausta metsäohjelmassa suunnataan sekä osoittamalla niissä kiistanalaisia faktoja että tuomalla esiin muita oikeutuksia, joiden tulisi vaikuttaa päätöksentekoon. Alla on esitetty luonnonsuojelupiirin lausunnosta esimerkki ilmastonmuutoksesta ja ekologisen kestävyyskyseenalaistamisesta osana puuntuotantoon liittyvää argumentaatiota. Ekosysteemipalveluina nämä ovat ilmaston ja hiilitaseen säätelyä ja habitaattipalveluja. Tämän argumentaatioketjun katson olevan osa resilienssidiskurssia, jossa metsän tuottamien hyötyjen maksimointi kyseenalaistetaan ja sen kestävää toimintatapaa epäillään. Toimintatapa nähdään siten liian voimakkaana metsän kohtaamana häiriönä, josta palautumiseen resilienssin tason ei katsota riittävän. Tämä argumentaatio on esimerkiksi osa vaihtoehtokategorisointia, jossa puuston metsiin jäävä kasvun määrä eli hakkuusäästö on positiivinen ilmiö.

Kuvio 5. Hakkuumäärien, monimuotoisuuden ja hiilensidonnann yhteensovittamisen argumentaatio luonnonsuojelupiirin lausunnossa.

7.2 Monimuotoisuuden ja puunhankinnan yhteensovittamisen argumentaatiot

Monimuotoisuutta, sen haasteita ja lisäämistä talousmetsissä metsäohjelma käsittelee ja argumentoi monin tavoin. Uudesta metsäohjelmasta voikin todeta, että siinä ilmenee jo Hiedanpään (2004, 50) kuvaama biodiversiteetin integroituminen osaksi metsienkäytön suunnittelua ja ohjausta. Osittain monimuotoisuuden olemassaolo liitetään metsien pinta-alan laajuuteen ja metsien luontaisiin ominaisuuksiin, jolloin yhteensovittamisen tarve jää vähemmälle huomiolle. Tämä on ohjelmassa kuitenkin mainittu vain yhtenä monimuotoisuuden peruslähtökohtana, eikä niinkään sen lisäämisen ratkaisuna. Eniten painoarvoa oikeutuksena saa tässäkin yhteensovittamisessa se, että metsänhoitotavat ottavat huomioon monimuotoisuudesta huolehtimisen eikä monimuotoisuus siksi vaarannu talousmetsissäkään.

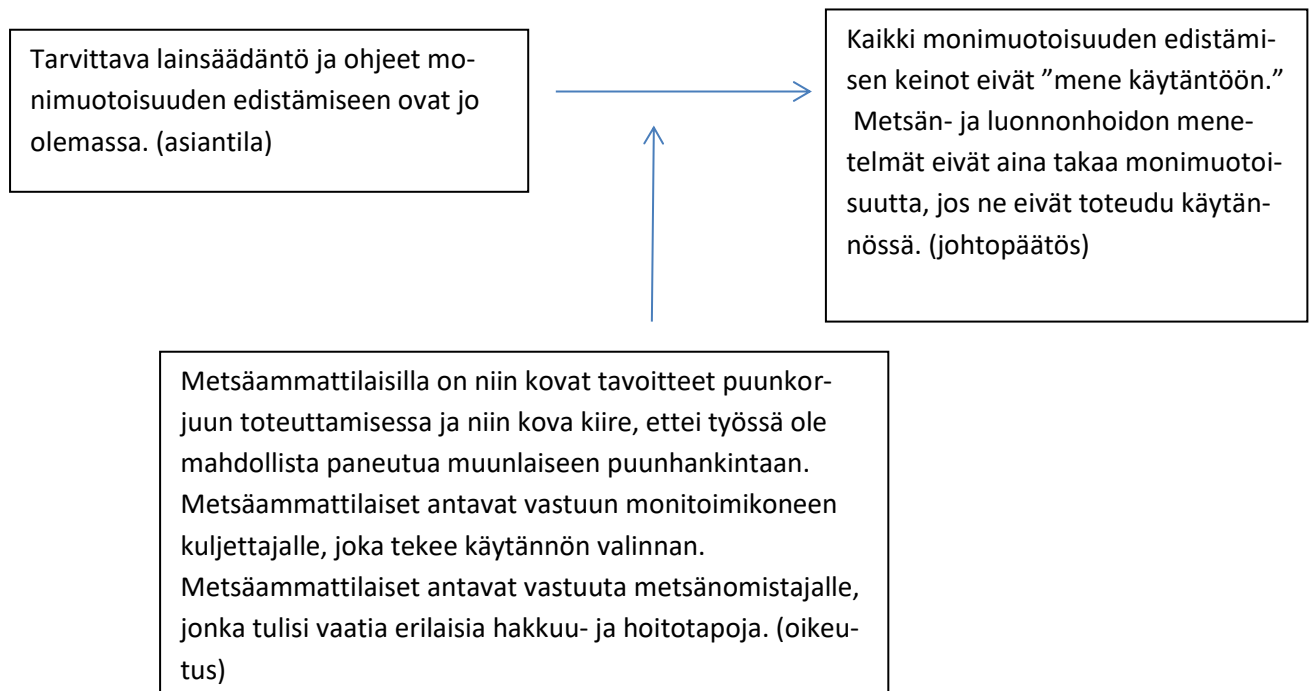
Kuvio 6. Talouskäytön ja monimuotoisuuden yhteensovittamisen argumentaatio Pirkanmaan metsäohjelmassa.

Monimuotoisuuden käsittely sekä metsäohjelmassa että muussa aineistossa sisältää kuitenkin paljon sekä puhetyyppien kuvauksessa mainittua vakuuttelupuhetta että epävarmuutta ja epäilyä. Vaikka metsäohjelma kuvaa metsänhoidon työtavat sellaisiksi, että monimuotoisuus ei vaarannu, tuodaan kautta koko aineiston runsaasti esiin erilaisia syitä ja taustoja sille, miksi monimuotoisuuden huomiointi ei vielä olisikaan ohjelman kuvaamalla tavoitetasolla. Erityisen suurena puutteena luonnonsuojelupiiri pitää sitä, että selviä, määrällisiä monimuotoisuuden kannalta tärkeän lahopuun lisäämisen tavoitteita ei sisälly metsäohjelmaan. Habitaattipalvelujen ylläpitämistä korostetaan metsäohjelmassa ja haastatteluissa, mutta myös kyseenalaistetaan varsi-

naisen puun raaka-ainekäytön suurien määrien vuoksi sekä metsänhoidon käytännön toteutusketjun monien toimijoiden ja usein epäselvien vastuukysymysten vuoksi. Vakuuttelupuhe liittyy metsän- ja luonnonhoidon menetelmien monimuotoisuutta huomioiviin sisältöihin, joita metsäohjelmateksti vielä myöhemmissä kappaleissa edelleen painottaa, sekä metsänomistajien myönteisiin asenteisiin.

”Mahdollisuus ottaa luonnon monimuotoisuus huomioon metsien talouskäytön rinnalla on parantunut huomattavasti. Ainakaan metsälaki tai metsänhoitosuosituksukset eivät ole esteenä. Kaikki edellytykset metsätalouden harjoittamiselle siten, että luonnon monimuotoisuus turvataan ja sitä jopa lisätään, ovat olemassa.” (Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020, 22.)

Epävarmuus monimuotoisuuden edistämisen suhteen taas liittyy metsänhoitotöiden toteuttamisen käytäntöihin. Alla olevassa esimerkissä esitetään metsäkeskuksen edustajien keskeistä epävarmuustekijöiden pohdintaa monimuotoisuuden yhteensovittamisesta talouskäytön tavoitteiden kanssa (H6 ja H7).

Kuvio 7. Monimuotoisuuden edistämisessä kohdatun epävarmuuden argumentaatio metsäkeskuksen haastattelussa.

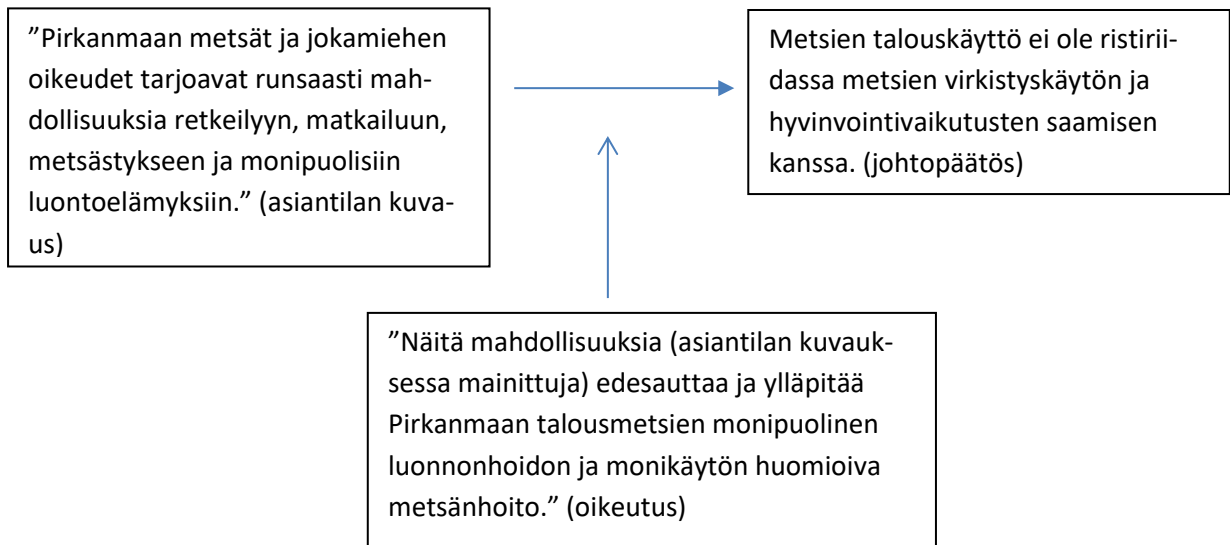
Tässä pohdinnassa tulee hyvin esiin se, että alueellinen metsäohjelma on luonteeltaan yhteinen metsäalalla toimivien tahtotilan ilmaus, mutta perustuu kuitenkin rationaalisen taloudellisen toimijuuden periaatteelle. Ohjelma itsessään ei tuo esiin moraaliseksi tulkittavia metsienkäytön kysymyksiä, vaan pyrkii toimimaan rationaalisesti kuvaten tavoitteet ja niihin pääsemisen keinot. Epävarmuuden kysymysten ei katsotakaan palvelevan taloudellista rationaalisuutta myöskään luonnonvarojen hyödyntämisen kysymyksissä. (Hiedanpää 2012, 60.) Epävarmuustekijät ja toimijaketjun keskinäisriippuvuudet ovat enemmänkin haastatteluissa kuin itse ohjelmassa esiin tulevaa moraalista ja mahdollisuuksien pohdintaa. Alueellinen metsäohjelma ei ole päätös tai sitova ohje, vaan jättää yksityismetsiin kohdistuessaan edelleen toimintavalinnat siihen ketjuun, joka käytännössä hoitaa puunhankintaa, työskentelee metsässä ja tekee siihen kohdistuvia valintoja. Suuri merkitys on metsänhoitoyhdistyksillä, joka yksityismetsätalouden toteuttajaorganisaationa on kaikkein lähimpänä metsänomistajia (Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto 2017). Suurin metsäohjelman vaikuttamisen mahdollisuus on siinä, että metsäohjelmassa sovitaan yhteiset tavoitteet, joiden suuntaisesti neuvontaa ja ohjausta eri tahoilla toteutetaan. Haastattelussa metsäkeskus toi esiin, että vastuun kysymyksiä esimerkiksi monimuotoisuuden edistämisen suhteen tulisi selkeyttää varsinaisessa puunhankinnan työprosessissa eikä vain esimerkiksi lainsäädännössä tai metsäohjelmien tasolla.

”Metsänomistajia on niin paljon ja niin erilainen ryhmä, että siellä vaan valituneimmat ehkä voi vaatia jotain, mutta monet antaa vastuuta kumminki metsäammattilaisille. Kyllä siellä pitäis olla se osaaminen ja myös se halu palvella asiakasta paremmin. Siellä ensisijaisesti vastuu pitäis olla. Se on ryhmä, joka voidaan kouluttaa parhaiten ja heidän asennettaan voidaan muokata parhaiten, jos vaan tahtoa löytyy.” (H7)

7.3 Virkistys- ja hyvinvointivaikutusten yhteensovittaminen metsien puuntuotannon kanssa

Kolmas keskeinen alueellisen metsäohjelman peruslähtökohta, johon monet myöhemmässä vaiheessa kuvattavat toimenpidevalinnat pohjautuvat, käsittelee metsien virkistyskäytön ja metsän tuottamien hyvinvointikokemusten yhteensovittamista metsien talouskäytön kanssa metsän- ja luonnonhoidon menetelmien avulla. Tämä argumentaatioketju ottaa annettuna metsän- ja luonnonhoidon työtapojen myönteiset

vaikutukset ja pitää niitä mm. virkistyspalvelujen edellytyksenä. Argumentaatio on sopeutumiskurssille luonteenomainen.

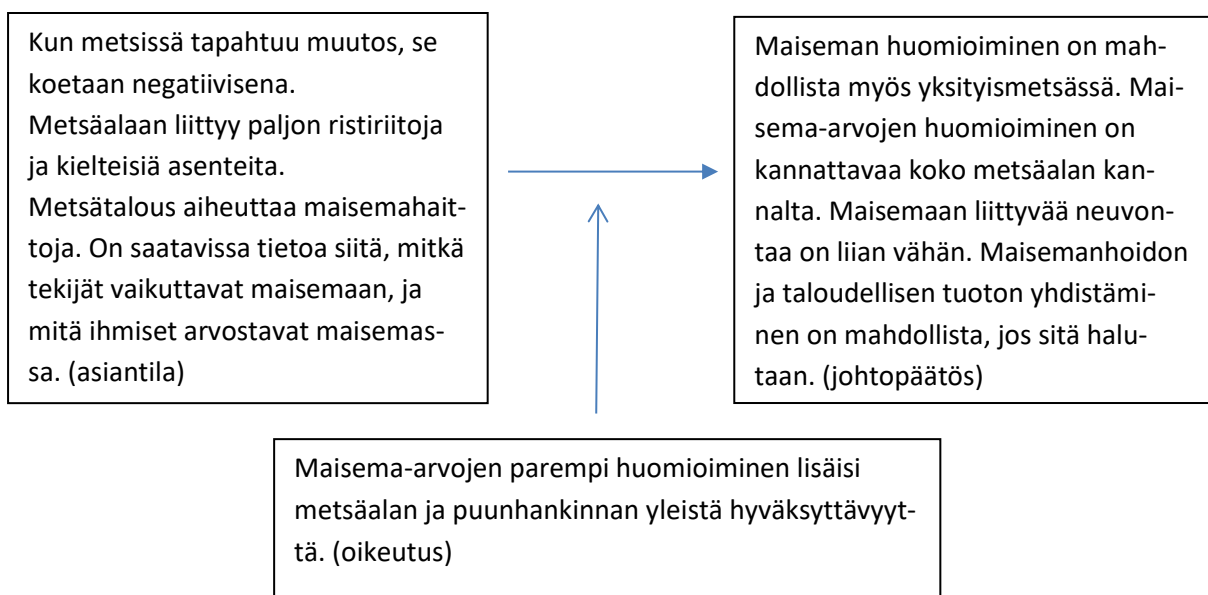
Kuvio 8. Hyvinvointi- ja virkistyspalvelujen ja metsätalouden yhteensovittamisen argumentaatio Pirkanmaan metsäohjelmassa.

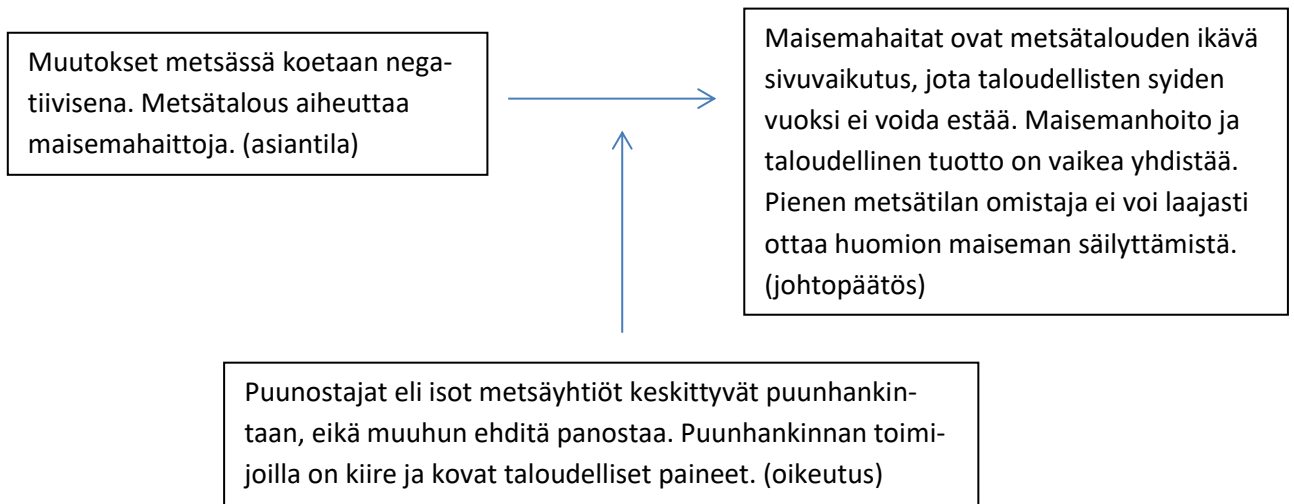
Tästä argumentaatioketjusta seuraa johtopäätöksenä myös se, että esimerkiksi passiiviksi mainitut metsää omistavat kuolinpesät ja kaupunkimetsänomistajat eivät ole passiivisia pelkästään puuraaka-aineen saatavuuteen ja sitä kautta biotalouteen liittyvässä metsätaloudessa, vaan he ovat myös passiivisia metsien hyvinvointi- ja virkistyspalvelujen edistämisen suhteen. Niiden ohjelma kuvaa syntyvän ja pysyvän ylläpaitsi metsien luontaisten ominaisuuksien niin myös osin metsänhoidon menetelmien ansiosta. Tätä aktiivisuuden tarvetta metsäohjelma ei kuitenkaan erityisesti nosta esiin esimerkiksi ohjelmakauden toimenpiteiden määrittelyssä, vaan ohjelma kuvaa virkistys- ja hyvinvointivaikutuksia enemmänkin luonnon ominaisuuksina, joita metsiin pohjautuva elinkeinotoiminta ei vaaranna eikä muuta vaan päinvastoin edistää. Siksi varsinaista yhteensovittamisen tarvettakaan ei kuvata olevan, ja metsäohjelma kuvaa virkistyskäytön enemmänkin kansallispuistojen ja kuntien omistamien lähimetsien kysymykseksi. Vaikeudet puunhankinnan ja virkistyskäytön yhteensovittamisessa tulevat enemmän esiin haastatteluissa, joissa kysymyksen nähdään kuitenkin usein jäävän puuntuotannon tarpeiden varjoon, vaikka uusilla niin sanotuilla kaupunkimetsäomistajilla olisikin muita tavoitteita metsiensä suhteen.

”Siitähän on ihan tutkimuksiaki olemassa, että vaikka on kysytty, että mikä metsänomistajalle on keskeisin tavoite omiin metsiinsä liittyen, niin kyllä siellä yllättävän monella on niinku luonnonsuojelu ja virkistyskäyttö. Tää puuntuotanto ja tällöinen niin saattaa olla alle puolella se ensisijainen tavoite. Sehän ei ehkä meillä näy tuolla metsäneuvonnassa ja muussa...käytännössä. Se on ehkä ton metsäalan..se johtuu siitä, että se on kuitenkin tommonen, mitä se on, että siellä on edelleen se painotus niin vahvasti siellä puuntuotannossa.” (H3)

7.4 Maiseman ja metsien puunhankintaan pohjautuvan talouskäytön yhteensovittaminen

Metsäohjelma itse ei varsinaisesti käsittele maisema-arvojen ja puunhankinnan yhteensovittamista. Sen sijaan metsäkeskuksen haastattelussa maisemanhoito metsätalouteen yhdistettynä herättää erilaisia argumentteja. Yhtäältä yhteensovittamista pidetään mahdollisena, mutta toisaalta sitä ei nähdä yksityismetsien osalta merkitykselliseksi tai mahdolliseksi. Yhtä mieltä ollaan siitä, että metsätalouden puunhankinnalla on merkitystä maisemalle ja siitä, että maisemanhoitoa tarkastellaan taloudellisen tuoton ja metsäalan etujen viitekehyksessä osana sopeutumiskeskustelua. Käytännössä maisema jää kuitenkin metsäohjelman toimenpiteiden ulkopuolelle, ja sitä pidetään tärkeänä lähinnä varsinaisilla virkistysalueilla kuten kansallispuistoissa tai taajamien lähimetsissä.

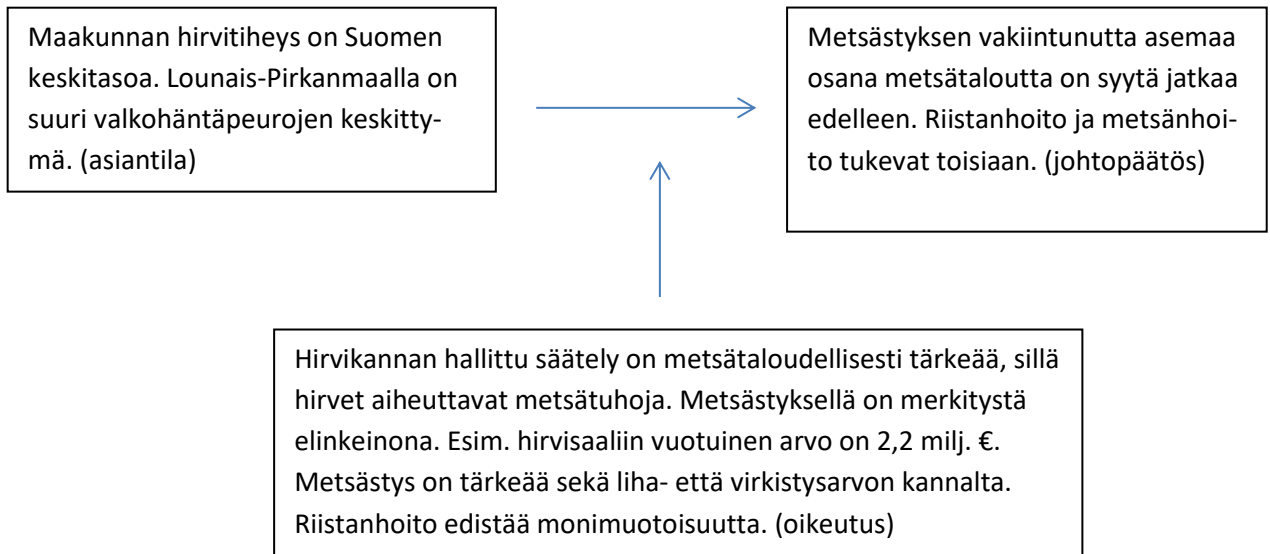

Kuvio 9. Maisema-arvojen ja puunhankinnan yhteensovittamisen vaihtoehtoiset argumentaatiot metsäkeskuksen haastattelussa.

7.5 Riistanhoito ja keruutuotteet sopivat osaksi metsätaloutta

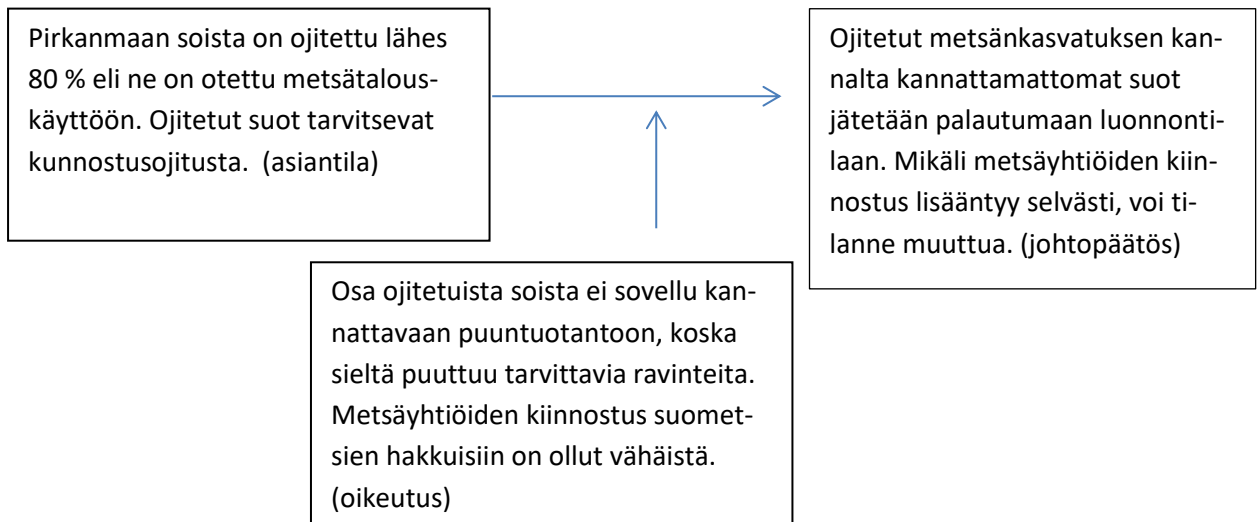
Riista, riistanhoito ja osittain keruutuotteet ovat metsäohjelmassa ekosysteemipalveluja, joiden yhteensovittamista puuntuotantoon perustuvan metsätalouden kanssa ei liiemmin tarvitse työstää. Riistan lisäämisen ja toisaalta kannan säätelyn tavoitteet ovat yhteneviä sekä metsänhoidon, monimuotoisuuden lisäämisen että virkistyskäytön tarpeiden kanssa. Marja- ja sienisadon kuvataan olevan yhteensovittamisen kysymys lähinnä silloin, kun liikkumiskielto suojelualueella estää luonnontuotteiden keruuta. Ohjelma ei ota lainkaan esiin niitä tilanteita, joissa esimerkiksi laaja-alaiset hakkuut hävittävät marjasadon useiksi vuosiksi tai aiheuttavat metsämaaston vaikeakulkuisuutta haitaten siten tarvittavaa liikkumista. Yhteensovittamisena kuvataan lisäksi metsäteiden kunnossapitoa ja lisäämistä, jotka palvelevat pääosin puunkorjuuta, mutta samalla auttavat metsästäjää tai sienestäjää pääsemään helpommin sopivalle alueelle. Riistanhoito nähdään jopa niin yhteensopivaksi metsänhoidon tavoitteiden kanssa, että ohjelman toimenpide-ehdotuksissa suositellaan metsänomistajien lähestymistä neuvonnassa riistanhoidon näkökulmasta. Esimerkiksi riistatiheikkö on monimuotoisuudelle hyvä asia, mutta samalla sieltä voi löytyä riistalintuja. Riistaan liittyikin pääsääntöisesti jatkuvuuspuhe, jossa hyväksi havaittua rinnakkaista toimintatapaa halutaan jatkaa ja edistää.

Kuvio 10. Esimerkki riistanhoidon ja metsätalouden yhteensovittamisen argumentaatiosta metsäohjelmassa.

7.6 Soiden luontoarvojen ja metsätalouden yhteensovittamisen kysymys

Pirkanmaan metsäohjelmassa sivulla 30 käsitellään erikseen soiden merkitystä metsätalousmaana ja kuvataan valinnan perusteita siinä tilanteessa, kun ojitettu suo on todettu metsänkasvatuksen kannalta kannattamattomaksi. Ekosysteemipalveluista suot liittyvät ohjelmassa pääosin puuntuotannon pohdintaan ja veden säätelyyn, muussa aineistossa taas enemmän monimuotoisuuteen ja hiilensidontaan resilienssin näkökulmasta. Metsäohjelman käyttämä argumentaatio perustuu kuitenkin taloudelliseen kannattavuuteen ja pysyttelee siten talousdiskurssin kehyksissä. Mielenkiintoista siinä on se, että ohjelmassa metsäyhtiöiden kiinnostuksen vaikutus soiden kunnostusojitukseen jää hieman avoimeksi ja tekstissä ikään kuin käydään pohdintaa siitä, voiko talouden lainalaisuuksia edustava ”metsäyhtiöiden kiinnostus” olla niin voimallista, että se ohittaa perusteluina tämänhetkisen soiden ennallistamista edistävän valinnan. Ohjelma ei otakaan suoranaisesti kantaa siihen, pitäisikö luontoarvojen ja suoluonnon uhanalaistumisen toimia perusteluna soiden metsätaloustalouden valinnoille.

Kuvio 11. Soiden ennallistamisen ja puuntuotannon yhteensovittamisen argumentaatio Pirkanmaan metsäohjelmassa.

7.5 Argumentaation yhteenvetoa

Yhteensovittamisen argumentaationa metsäohjelmateksti käsittelee sitä, miten puuntuotanto voidaan sovittaa yhteen muiden metsien käyttötapojen kanssa. Ekosysteemipalvelujen näkökulmasta tämä tarkoittaa puuraaka-aineen tuotantopalvelun yhteensovittamista veden säätelyn ja yleensä veden kierron, riistanhoidon, keruutuotteiden, hyvinvointi- ja virkistyspalvelujen ja monimuotoisuuden suojelun kanssa. Muussa aineistossa taas tulee lisäksi selvemmin esiin puuntuotannon yhteensovittaminen luonnossa liikkumisen, maisema-arvojen ja hiilensidonnann kanssa. Tämä kertoo puuntuotannon diskursiivisesta valta-asemasta, sillä sellaista yhteensovittamista, jossa puuntuotannolla ei olisi mitään roolia, tuodaan hyvin vähän esiin koko aineistossa. Ainoastaan luontomatkailuyrittäjän haastattelussa mainittiin yhteensovittamisen kysymyksenä se, että harvinaisten lajien suojelu rajoittaa liikkumista tietyillä alueilla, samoin metsäohjelma toteaa, että suojelu voi rajoittaa keruutuotteiden saatavuutta.

Eroja argumenttien johtopäätöksissä ja perusteluissa ilmenee enemmän siten, että yksityismetsien talouskäytön tehokkuuden astetta, metsien käsittelytapojen valintaa ja paikkojen tai metsäalueiden erityispiirteiden huomioimista kyseenalaiseksi tai tuetaan erilaisilla näkemyksillä. Tavoitteena voidaan pitää ensisijaisesti taloudellista tulosta, metsäalan hyväksyttävyyden parantamista tai metsän ympäristöllisten omi-

naisuuksien ja luontoarvojen säilyttämistä. Näiden yhtäaikaisessa tavoittelussa metsäohjelma pysyttelee paljolti talous- ja sopeutumiskurssin näkökulmissa eikä niinkään pyri sovittamaan yhteen paikkasidonnaista valintaa jollain tietyllä metsäalueella vaan valinnan laajempia perusteita aluetasolla tähdäten taloudelliseen kehitykseen. Metsäohjelma aluetason ohjausdokumenttina antaa hyvin vähän valmiita vaikkapa tietynlaiseen metsään sopivia yhteensovittamisen vastauksia ja jättää paljon vastuuta esimerkiksi yksittäiselle metsänomistajalle. Siten tärkeäksi kysymykseksi nouseekin se, kenellä on mahdollisuus ja riittäviä resursseja vaikuttaa neuvonnalla tai viestinnällä metsänomistajan tekemiin päätöksiin.

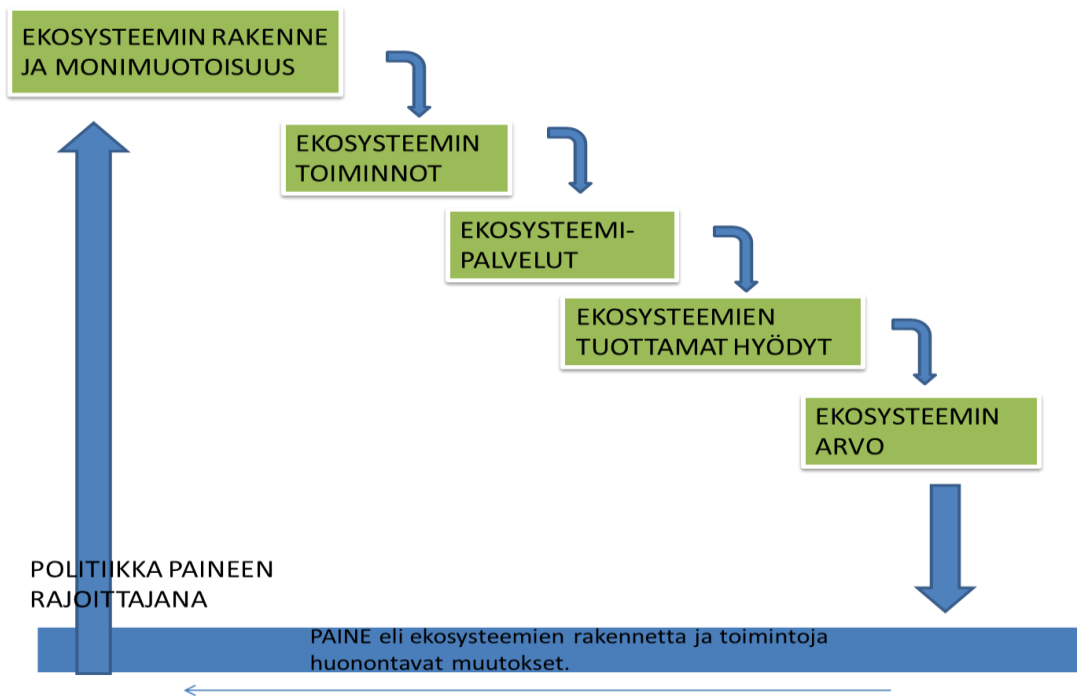
8. Alueellinen metsäohjelma ekosysteemipalvelujen hallinnan tasona – rajoja ja mahdollisuuksia

Ekosysteemipalvelunäkökulma on väistämättä tulossa osaksi ympäristö- ja metsäpolitiikkaa, vaikka sen käytännön soveltaminen onkin vielä haasteellista (esim. Rinne & Primmer 2016). Tässä tutkimuksessa ekosysteemipalvelut osoittautuivat metsäohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden aiheuttamien muutosten kohteiksi ja toisaalta taloudellisen aktiivisuuden mahdollistajiksi, joista osa jää kuitenkin eri sidosryhmien toivomaa vähemmälle huomiolle sekä hyödyntämisen että suojelun osalta. Metsäohjelma painottaa totutusti puuntuotantoa, jonka kehittäminen edelleen näyttää tällä hetkellä saavan biotaloustavoitteiden vuoksi entistäkin suurempaa painoarvoa. Vähemmälle huomiolle ohjelmakokonaisuudessa jää erityisesti se, että metsän ekosysteemipalvelujen syntyminen ja niiden tuoma inhimillinen hyöty muodostavat prosessimaisen kokonaisuuden, jossa systeemin kaikki osat täytyy ottaa huomioon (esim. Saastamoinen ym. 2014). Nykyisessä metsäohjelmarakenteessa osa tästä kokonaisuudesta jää avaamatta läpinäkyvällä tavalla tai se eriytetään metsätalouden tarpeiden ehdoilla tapahtuvaksi metsän- ja luonnonhoidoksi. Erityisesti säätelypalveluihin ja monimuotoisuuteen kohdistuvat vaikutukset herättävät kriittisiä huomioita ohjelman sidosryhmissä, ja varsinainen metsäohjelmateksti jättää hyvin paljon sen varaan, että

metsänhoidon menetelmät ovat riittäviä niihin liittyvien suojele- ja ennallistamistarpeiden toteuttamiseen.

Prosessimaisuuden jäämistä melko vähälle huomiolle metsäohjelmassa voi pitää kehittämistarpeena paitsi biodiversiteetin kannalta niin myös erityisesti siksi, että varsinkin sääteley- ja ylläpitopalvelut, kuten myös kulttuuriset palvelut ovat useiden ekosysteemien yhteistuotannon ja yhteisten ekologisten prosessien vuorovaikutuksen aikaansaannoksia. Tällainen yhteistuotannon ja prosessien vuorovaikutuksen esimerkki on muun muassa tulvien ja paikallisilmasto sääteley, johon osallistuvat useat metsien, soiden, jokien ja järvien ekosysteemit ja rakenteet. Hiilen sidontaa taas tapahtuu muun muassa metsissä, soilla ja järvien sedimenteissä. Samoin maiseman syntyyn vaikuttavat osaltaan sekä metsät, suot, vesistöt ja maatalousmaisema että näiden reunavyöhykkeiden ekosysteemit. (Saastamoinen ym. 2014, 63). Tuotantopalveluihin keskittymällä voi syntyä myös tietyllä tavalla kapeakatseinen kuva metsien ekosysteemipalveluista ja niiden keskinäisestä synergiasta, jolloin osa kaikista positiivisista kehityskuluista jää paljolti havaitsematta. Tällaisiksi synergiaeduiksi on tunnistettu esimerkiksi luontainen tulvien sääteley, joka samalla vaikuttaa positiivisesti veden puhdistumiseen, eroosion ehkäisyyn, ilmaston sääteleyyn ja arvokkaiden lajien suojeleluun. (Hauck ym. 2013, 17.)

Ekosysteemien tuottamien inhimillisten hyötyjen ja palvelujen syntymistä ja käyttöä voi kuvata niin sanotulla kaskadimallilla, jossa prosessimaisuus tulee hyvin esiin. Mallissa eritellään ekologiset rakenteet ja toiminnot, jotka tuottavat ihmisten saaman hyödyn ja arvon ekosysteemipalvelujen muodossa. Kaskadimallin ajatellaan yleisesti toimivan suojelelunäkökulman puolesta siten, että kun ymmärretään, millaiset rakenteet ja toiminnot saavat aikaan ihmisille koituvan taloudellisen ja muun hyödyn, myös niiden suojeleluun ja säilyttämiseen oltaisiin päätöksenteossa motivoituneempia. Samoin perustellaan ekosysteemipalvelujen rahallisen arvottamisen tärkeyttä, sillä taloudellisiin argumentteihin pohjautuvan päätöksenteon on nähty ottavan helpommin huomioon myös suojelelunäkökulmat silloin, kun niitä pystytään esittämään samalla talouden arvottamiskielellä. Kaskadimallin yhdistämisellä poliittisen sääteelyn rooliin on pyritty myös osoittamaan, että kun ekosysteemien rakenteiden ja toiminnan välttämättömyys ymmärretään, on helpompi saada aikaan päätöksiä, jotka vähentävät niihin kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia eli seuraavassa kuviossa kuvattua painetta. (Primmer ym. 2015, 159.)

Kuvio 11. Käsittemalli ekosysteemipalvelujen analyttiseen jäsentämiseen eli ns. kaskadimalli. (Potschin & Haines-Young 2011.)

Tässä tutkimuksessa kuvatulla diskurssien jatkumolla metsäohjelman suhdetta ekosysteemipalvelujen kaskadimalliin voi kuvata siten, että hivenen karkeasti jaotellen talousdiskurssi käsittelee ja uusintaa metsien todellisuutta, joka kaskadimallissa on osa ekosysteemien tuottamia (materiaalisia) hyötyjä ja ekosysteemipalvelujen arvoa (usein rahallista ja puuntuotantoon painottuvaa) ja joka kohdistaa taloudellista hyötyä lisääviä tavoitteita ekosysteemien rakenteisiin ja prosesseihin. Resilienssidiskurssi taas kuvaa metsienkäytön todellisuutta, jossa ollaan kiinnostuneita ekosysteemien rakenteen, monimuotoisuuden ja toimintojen kyvystä kestää kaikki niihin kohdistuvat muutospainet, joita tehokas talouskäyttö aiheuttaa, ja toisaalta mahdollisuudesta vähentää näitä muutoksia. Tämä resilienssin tarkastelu on tutkimusaineistossa suurimmalta osin peräisin muualta kuin varsinaisesta metsäohjelmasta, ja sen saama vähäinen huomio nähdään ohjelman tasapainoisen kokonaisuuden kannalta puutteena. Sopeutumisdiskurssissa tämä diskurssien välinen jännite ratkaistaan kuvaamalla keinoja ja halua sopeutua ja sopeuttaa toimintatapoja näiden eri tarpeiden mukaisesti ja siten vähentää syntyvää painetta.

Saastamoinen ym. (2014, 177) tulkitsevat ekosysteemipalvelujen prosessimaisuutta toteamalla sen olevan luonnon ja ihmisten monitahoista vuorovaikutusta. He näkevät

Vihervaaraan (2013) viitaten, että ekosysteemipalveluihin pohjautuvan tarkastelun suurin hyöty on kokonaisvaltainen ymmärrys sosio-ekologisesta systeemistä, jota ilman yhteiskunnan ja luonnon sistemien kestävä yhteensovittaminen ei ole mahdollista. He myös toteavat, että ekosysteemipalvelut ovat käsitteenä tuoneet ympäristöpolitiikkaan enemmän tuotannollisia näkökulmia ympäristön parantamisen ja monimuotoisuuden rinnalle. Tämä on erityisesti metsäpolitiikkaa ja ympäristöpolitiikkaa lähentävä näkökulma. Saman ilmiön tulkitsen näkyvän käyttämässäni tutkimusaineistossa, jossa tietoinen ekosysteemipalvelujen näkökulma voi lähentää näitä tuotannollisia ja ympäristön parantamisen ja monimuotoisuuden näkökulmia entisestään ja mahdollistaa niiden avointa tarkastelua. Esimerkiksi Primmer ym. (2012, 78) kuvaavat myös kaupunkiluonnon kentällä näkyvän sen, että kokonaisvaltaisena ja ekosysteemien vuorovaikutuksia korostavana käsitteenä ekosysteemipalvelu voi olla mielekkäämpi katsantokanta kuin tiukasti poissulkeva luonnonsuojelu, sillä se ottaa huomioon myös luontoon kohdistuvat inhimilliset tarpeet. Hauck ym. (2013, 20) puolestaan toteavat, että ekosysteemipalvelukäsitteen käyttö ja ekosysteemipalvelujen olemassaolon ja indikoitavan laadun eksplisiittinen kuvaus sallisi muun muassa politiikkavaikutusten vertailevan arvioinnin ja siten lisäisi niiden läpinäkyvyyttä ja hyväksyttävyyttä. Näiden tarkastelujen pohjalta ekosysteemipalvelulähestymistavan vahvuuksiksi metsienkäytön suunnittelussa siis rakentuvat kokonaisvaltaisuus, vertailumahdollisuus ja ihmisen huomioonottaminen osana luonnonvarojen käytön kokonaisuutta.

Ekosysteemipalvelujen käsitteen tuominen metsäohjelmaan ei kuitenkaan ole mitenkään läpileikkaava kokonaisvaltainen ratkaisu metsien eri merkitysten tarkasteluun. Erityisesti jäin pohtimaan ekosysteemipalvelun lähestymistavan mahdollisuuksia tarkastella monipuolisesti sosiaalisia ulottuvuuksia, joiden diversiteetin integroimista metsäohjelmaan myös Hiedanpää (2004) on kaivannut. Hän viittaa niihin esimerkiksi hyväksyttävyyden ja eri sidosryhmien yhteisen, ohjelmaa koskevan sitoutumisen lisääntymisenä. Pirkanmaan metsäohjelma 2016 - 2020 käsittelee sosiaalisia vaikutuksia lähinnä taloudellisina, esimerkiksi työllisyyden vaikutuksina. Hyvinvointia muussa kuin taloudellisessa mielessä on jossain määrin vaikea todella integroida osaksi ohjelman edistämiskysymyksiä, ja varsinkin sen mitattavat tavoitteet ovat haasteltavien mukaan vaikeita määritellä. Jossain määrin tätä kysymystä pystytään metsäohjelmassa lähestymään asettamalla tasavertaisuuteen liittyviä tavoitteita ku-

ten esimerkiksi lähimetsien säilyttäminen ja julkisten kulkuyhteyksien kehittäminen. Ekosysteemipalvelujen käsite ei välttämättä ratkaise tätä puutetta. Fish (2011, 672) katsoo, että hyvinvoinnin ulottuvuuksien tuominen osaksi ekosysteemipalveluihin kohdistuvaa suunnittelua ja päätöksentekoa edellyttää sekä sidosryhmien uudelleen määrittelyä että sosiaalitieteiden kykyä operationalisoida käyttämiään käsitteitä. Sidosryhmien määrittelyn kysymys tuli haastatteluissa esiin esimerkiksi 4H Länsi Suomen näkemyksissä. Haastattelussa korostui se, että tasapainoinen metsienkäytön tarkastelu edellyttää, että monipuolisesti erilaiset osapuolet pääsevät kohtaamaan ja valmiiksi määritellyistä ryhmäkoonpanoista luovutaan. Metsäohjelmapirosessi vaikuttaa hyvin avoimelta ja vastaanottavalaiselta, joten luulen, että Fishin kuvaama sidosryhmien laajentaminen ja yhdistäminen kenties ennalta olettamattomallakin tavalla on mahdollista. Sen sijaan sosiologian kyky tuottaa mittareita muun kuin taloudellisen hyvinvoinnin tavoitteiksi on epäselvä ekosysteemipalvelujen näkökulmasta. Fish (2011, 673) kuvaa tätä tarpeeksi määritellä, miten suuria, yhteiskunnan sosiologisia kysymyksiä ja luonnonprosessien suhdetta niihin voitaisiin kuvata. Tällaisiksi hyvinvoinnin suuriksi kysymyksiksi hän määrittelee esimerkiksi sosiaalisen koheesion, keskinäisen kunnioituksen tai yksilön toimintaan liittyvän valinnanvapauden. Niitä varten pitäisi olla hänen mukaansa uusia ja luovia mittareita, joilla pystyttäisiin tavoittamaan näiden ilmiöiden vaikeasti tavoitettava suhde ympäristökysymyksiin.

8.1 Alueellisen metsäohjelman tarkoitus ja sektoripolitiikka

Kaskadimallin tarkastelussa nousee esiin myös kysymys siitä, mikä metsäohjelman tehtävä ekosysteemipalvelujen näkökulmasta on. Ekosysteemipalvelujen sovelletussa kaskadimallisissa politiikkaohjelmien tehtävänä on rajoittaa sitä painetta, joka ekosysteemipalvelujen tehokkaan hyödyntämisen seurauksena kohdistuu ekosysteemien rakenteeseen ja toimintoihin (Primmer ym. 2015). Tällaista roolia metsäohjelmallekin toivotaan ohjelmaan kriittisemmin suhtautuvissa kannanotoissa. Alueelliselle metsäohjelmalle annettu tehtävä on kuitenkin ensisijassa edistää metsiin perustuvia elinkeinoja eli taloudellisen hyödyn saamista, vaikka sen onkin otettava huomioon kestävyysreunaehdot (Metsäkeskus 2016c). Tässä mielessä nykyinen alueellinen metsäohjelma on metsien talouskäyttöä painottaessaan enemmänkin kuviossa mainittua painetta lisäävä ohjelma, ja muu metsienkäytön ympäristökysymyksiin koh-

distuva säätely ja politiikkaohjelmat taas pyrkivät rajoittamaan puuntuotantoa korostavan metsienkäytön luomia paineita ekosysteemien toiminnalle. Pirkanmaan metsäohjelma kuvaakin, että tätä muuta säätelyä ja ohjausta sekä EU:n tasolta että kansalliselta tasolta on runsaasti ja sillä sekä maakuntatason muilla ohjelmilla kuten esimerkiksi Pirkanmaan ympäristöohjelmalla on useita yhtymäkohtia maakunnallisen metsäohjelman toteutukseen.

Monet näistä ohjaavista ja säätelevistä ohjelmista ovat sektorikohtaisia, ja haastattelutavat kuvasivat, että niiden kaikkien vaikutus metsäohjelman laadintaan ja yleensä siihen liittyvään työhön jää helposti ohueksi. Ekosysteemipalvelujen näkökulman onkin teoreettisissa tarkasteluissa nähty edellyttävän sektorikohtaisten politiikkojen koordinaatiota ja laajenevaa yhteistyötä, jotta olisi mahdollista ottaa huomioon entistä syvemmin paitsi yhden ekosysteemin monitahoiset hyödyt niin myös niiden käytön vaikutukset muihin ekosysteemeihin ja näiden tuottamiin palveluihin (Saastamoinen ym. 2014, 138). Alueellisessa metsäohjelmassa käytön vaikutusten kuvaaminen jää lähinnä puuntuotannon vaikutusten yleisluonteiseen ja taloudellisten vaikutusten kuvaamiseen. Osa vaikutuksista jää kokonaan kuvaamatta varsinaisessa metsäohjelmatekstissä, vaikka haastattelut nostavat esiin useita yhteensovittamisen ongelmakohtia tai epävarmuuden teemoja, joita tulisi ottaa suunnittelussa huomioon. Jo aiemmin tätä teemaa ovat kuvanneet esimerkiksi Materi, Saastamoinen ja Kouki (2003, 355), joiden mukaan ”ekosysteemipalveluiden lähestymistapa korostaa metsäekosysteemin pääomavarantojen ajallis-alueellisen kehitysdynamiikan kuvaamisen ja ennustamisen sekä tähän väistämättä liittyvän epävarmuuden esilletuonnin tärkeyttä”. He korostavat, että epävarmuus tulisi ottaa huomioon ja toimia varovaisuusperiaatteen mukaisesti kiinnittäen erityishuomiota eri ohjauskeinojen vuoro- ja yhteisvaikutuksiin.

Ideaalinen tilanne olisi se, että kaikkien ekosysteemien integroitu hallinta ja hoito vaikuttaisivat ekosysteemipalvelujen yhteistuotantoon. Teoriassa tämä voisi mahdollistaa erityisen tehokkaan ja monipuolisesti kestävä tavan hyödyntää tai kehittää metsien ekosysteemipalveluja ja varmistaa niiden olemassaolo parhaan mahdollisen ”yhteisen hyvän” tuottamiseksi. Käytännössä täysin kattavaa, integroitua tietoa ekosysteemien toiminnasta ja erilaisista yhteistuotannoista ei ole olemassa, mutta ideaalin merkitys onkin enemmän siinä, että se voi auttaa etenemään oikeansuuntaisesti politiikan kehittämisen ja toteuttamisen keinoin. Ekosysteemipalvelujen edistämisen on

nähty edellyttävän politiikka-alueiden koordinaatiota kokonaisvaltaisen näkökulman pohjalta, ja tällaista kokonaisvaltaista näkökulmaa voisi edistää ekosysteemipalvelulähestymistavan tuominen tietoiseksi osaksi myös alueellista metsäohjelmaa. (Saastamoinen ym. 2014, 138.)

8.2 Ekosysteemipalvelut aluetason ja sidosryhmien kysymyksenä

Ekosysteemipalvelujen lähestymistavan tuominen osaksi metsäohjelmaa nostaa esiin kysymyksen siitä, ovatko eri ekosysteemipalvelut riittävässä määrin aluetasolla arvioitava ja kuvattava ilmiö käytettäväksi alueellisen metsäohjelman rakenteessa. Saastamoinen ym. (2014, 36) toteavat, että suurimmat muutostarpeet luonnonvarojen hallinnassa kohdistuvat alueelliseen suunnitteluun, jossa tulisi entistä enemmän siirtyä luonnonmaantieteellisten kokonaisuuksien tarkasteluun hallinnollisten aluejakojen sijasta. Luonnonvarakysymyksiä on heidän mukaansa välttämätöntä tarkastella eri mittakaavoissa, ja tässäkin tutkimusaineistossa osa ekosysteemipalveluista asetuu huonosti hallinnollisten rajojen mukaan muodostetun alueellisen tason tarkasteluun. Hauck ym. (2013, 14) katsovat myös ekosysteemipalveluihin kohdistuvassa päätöksenteossa tarvittavan arvottamisen haasteellisuuden yleensäkin muodostuvan siitä, että ekosysteemipalvelut ovat saatavilla erilaisilla ekologisilla skaaloilla ja samanaikaisesti tekemisissä erilaisten institutionaalisten tasojen kanssa. Tietynlaiset institutionaaliset tasot ohjaavat poliittista säätelyä kohdistumaan ekosysteemipalveluihin epätasapainoisesti, koska luonnonvarakysymykset eivät noudata näitä hallinnollisia rajoja. Kaiken kaikkiaan on nähty, että yleensäkin politiikan lohkot kohdentuvat eniten tuotantopalveluihin ja sen jälkeen kulttuurisiin palveluihin. Säätelypalvelut jäävät poliittisen säätelyn ja ohjauksen osalta selvästi kolmannelle sijalle, ja siksi yleensä luonnonvarapolitiikan haasteena onkin aktiivisemmän ja edistävemmän otteen saaminen muistakin kuin vain keskeisistä tuotantopalveluista. Sopivan tilallisen skaalan soveltamisen vaikeus lienee yksi syy tähän epätasapainoisuuteen. Varsinkin useiden tuki- ja säätelypalvelujen ensisijainen ongelma on tämän lisäksi edelleen riittävän tiedon puute. (Saastamoinen ym. 2014, 11, 140.) Sama ilmiö nousee esiin tutkimassani metsäohjelmassa, jossa tuotantopalvelut pääsevät eniten ja helpoimmin esille.

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna vaikuttaisi siltä, että paitsi metsäohjelman tarkoitus elinkeinojen edistäjänä, myös ekosysteemipalvelujen tilallisesti skaalautuva luonne ja sen rinnalla useiden yksityisten metsätilojen pieni koko vaikuttavat siihen, missä määrin metsäohjelma nykymuodossaan tavoittaa toivottuja näkökulmia erilaisista ekosysteemipalveluista. Hauck ym. (2013, 13, 19) kuvaavat aluetason ja paikallisen tarkastelun eroa toteamalla, että kontekstuaalinen tieto ja herkkyys skaalalle ovat tärkeitä ekosysteemipalvelujen arvon ja vaihtosuhteiden tarkastelussa. Joskus suuremman skaalan yleistykset ovat tärkeitä synergian ja vaihtosuhteiden havainnollistamista varten, mutta usein lopputulokset konkretisoituvat kuitenkin vasta paikallisen tason tarkastelussa ja voivat poiketa suuremman skaalan perusteella muodostuvista näkemyksistä. Siksi he näkevät ekosysteemipalvelukäsitteen vaaraksi ylätason suunnittelussa tapahtuvan yksinkertaistamisen, joka ei pysty ottamaan huomioon pienemmän aluetason kompleksisuutta ja katsovat, että tilaskaalan lisäksi ekosysteemipalveluihin kohdistuvassa päätöksenteossa on olennaista ottaa huomioon eri sidosryhmien havainnot, tiedot ja arvostukset.

Esimerkiksi Costanza (2008, 351) on tarkastellut ja luokitellut ekosysteemipalveluja niiden tilallisten ominaisuuksien mukaan. Tietyt ekosysteemipalvelut ovat luonteeltaan globaaleja. Tällainen on esimerkiksi hiilensidonta ja siihen kytkeytyvä ilmastonmuutoksen hillintä, sillä ilmakehä globaalina rakenteena on tekemisissä sitoutuneen tai vapautuvan hiilidioksidin kanssa sijainnista riippumatta. Joidenkin osalta taas nimenomaan sijainnillinen läheisyys on tärkeää. Tällaisia ovat esimerkiksi luonnon prosessien kyky käsitellä haitallisia aineita tai ihmisasutuksen suojaaminen myrskyltä. Näiden suhteen on olennaista, että palvelua tuottavat ekosysteemit ja ihmiset sijaitsevat lähellä toisiaan. Tilallisesti erityisiä ovat myös palvelut, jotka kuvaannollisesti virtaavat tai valuvat tuotantopaikasta käyttäjien hyödyksi kuten esimerkiksi tulvien säätely ja toisaalta ne, joita hyödynnetään käyttöpaikassaan kuten ruoka tai muu raaka-aine. Costanza tunnistaa vielä omana tilallisena luokkana sellaiset kulttuuriset ja esteettiset palvelut, jotka ovat riippuvaisia niistä hyötyvän ihmisen saapumisesta erityiseksi koettuun paikkaan. Tällainen voisi olla esimerkiksi luonnossa oleskelun terveysvaikutus

Metsäohjelmassa ekosysteemipalvelujen tilallinen luonne ja sen luomat haasteet tulevat esiin useissa yhteyksissä, joista nostan tähän muutaman esimerkin. Ilmastonmuutoksen hillintä globaalina kysymyksenä jää paljolti ohjelmatekstin ulkopuolelle, ja

siitä käsitellään vain niitä teemoja, joissa sillä nähdään olevan suhde puuntuotannon jatkuvuuteen ja siten alueellisiin talouden kysymyksiin. Muussa aineistossa ilmasto-kysymykset nähdään sekä osana pienemmän aluetason valintaa että suurena globaalina kysymyksenä. Vesistö-kysymykset taas näyttävät sopivan alueellisen ohjelman tarkastelutasoon, sillä sen pohjana on mahdollista käyttää esimerkiksi valuma-alue-tarkasteluja tai tehostetun vesiensuojelun hankealueita, joihin metsäohjelma viittaa sovittaen niitä Pirkanmaan maakunnan alueeseen. Veden puhdistuminen ja säätely ekosysteemipalveluna näyttäytyy siten sopivan aluetason kysymyksenä, mutta vesistöjen merkitys muiden ekosysteemipalvelujen synnyssä ei niinkään nouse esiin. Tällaisia maakuntaa pienemmän skaalan kysymyksiä voisivat olla metsämaan ja vesistön muodostama maisema tai kulttuuriympäristö, joiden suhteen myös monipuoliset eri sidosryhmien näkemykset ovat tärkeitä. Maisema ei kaiken kaikkiaan muutenkaan metsäohjelmassa näyttäydy aluetasolla, vaan pienemmän alueen tai paikallistason kysymyksenä muussa aineistossa. Luonnon hyvinvointivaikutukset taas pystytään suunnittelussa huomioimaan lähinnä Costanzan (2008) viittaamana käyttäjän siirtymiseen sidonnaisena palveluna, jossa hyvinvointivaikutus on etäisyyden kysymys, ja siksi on tärkeää, että virkistykseen sopivaa metsämaastoa on tarjolla asuin-alueiden lähellä.

Tutkimusaineiston kokonaisuudessa näistä näkökulmista erityisen kompleksisena nousevat esiin suot ja kysymys siitä, millaisten ekosysteemipalveluiden merkityksen pohjalta niiden käyttöä suunnitellaan. Soiden tärkeät ekosysteemipalvelut ovat jo tässäkin aineistossa eri sidosryhmien kannalta hyvin erilaisia, ja niiden tilallinen erityisyys vaihtelee suoelin ympäristön paikallisesta monimuotoisuudesta soiden koettujen kulttuuristen merkitysten kautta puuntuotannon alueelliseen kannattavuuteen, valuma-alueen vesiensuojeluun ja viimein myös globaaliin ilmastomuutokseen. On selvää, että metsäohjelmakokonaisuudessa näkemystä näistä kysymyksistä on jotenkin rajattava, ja tässä tapauksessa se on tehty puuntuotannon pohdinnan kautta rajamalla ”puuntuotannon kannalta kannattamattomat ojitetut suot” omaksi kategoriakseen. Muulta osin suot ovat ohjelmatekstin ulkopuolella muun soidensuojelun hallussa.

Hallinnolliseen alueeseen kohdistuvana ohjelmana metsäohjelma painottaa helposti kuutiomäärinä ilmaistavia tuotantopalveluja. Niiden kehittämistä ja tavoitteita on mahdollista kuvata keskimääräisinä lukuina aluetasolla, mutta juuri tämä keskimää-

räinen aluetason tavoitteellisuus herättää kritiikkiä kohdistuessaan puuntuotannon osalta samalla tavoin sekä esimerkiksi kasvatusmetsikköön että luontoarvoiltaan erityisen herkkiin ympäristöihin. Sen sijaan esimerkiksi yksilön kokemuksellisuuteen liittyvät ekosysteemipalvelut tai paikkasidonnaiset resilienssin tarkastelut jäävät väistämättä vähemmälle huomiolle, ja monet ristiriitojen ja kielteisten asenteiden teemat liittyvätkin niihin. Samoin monimuotoisuuden edistämisen ja ilmastonmuutoksen hillinnän suhteen sopivaa aluetasoa on hankala metsäohjelmassa kuvata niiden ollessa samanaikaisesti *sekä* globaaleja, paikkaan sitoutumattomia tai ekologisen verkoston rakenteisiin pohjautuvia *että* jokaiseen metsänhoidon toimenpiteeseen tai luontokohteeseen liittyviä. Monimuotoisuuden huomioimiseen kyllä vahvasti pyritään erittelemällä esimerkiksi paikkasidonnaisia luonnonhoidon toimenpidesuosituksia. Tähän kaikkeen kompleksisuuteen liittyvät vielä erilaiset yhteisvaikutukset ja ajallinen dynamiikka (esim. Materi ym. 2003). Kaiken kaikkiaan voi todeta, että metsäohjelma nykymuodossaan ei yksin ole mielekäs aluetaso tarkastella koko ekosysteemipalvelujen synnyn ja hyödyntämisen kaskadia, vaan se edellyttää muidenkin politiikkasektorien tuottaman ohjauksen integroimista mukaan tarkasteluun esimerkiksi globaalien tai paikallisesti realisoituvien ekosysteemipalvelujen ja niiden keskinäisvaikutusten osalta. Joiltain osin taas luonnonmaantieteellisten kokonaisuuksien huomioiminen on toimivin suunnittelun lähtökohta.

8.3 Ekosysteemipalvelut näkökulmien avaajana ja tiedon rakenteena

Pirkanmaan metsäohjelmassa mainitaan metsäalan kehittämistavoitteiksi myönteisemmän kuvan luominen metsäalasta ja metsienkäyttöön liittyvien ristiriitojen välttäminen eri sidosryhmien välillä. Tähän ekosysteemipalvelujen lähestymistapa voisi olla apuna, sillä sen rakenteella on mahdollista tasapainoisemmin kuvata metsäluonnon rakennetta, prosesseja, hyötyjä ja palveluja siten, että metsätalouden tai muun metsienkäytön erilaiset vaikutukset tulevat monipuolisemmin kuvatuiksi ja niihin tarvittavat toimenpiteet hyvin tiedostetuiksi. Tällä tavoin vaihtoehtojen tarkastelu voi olla realistisempaa, ja siinä voidaan ottaa tietoisemmin huomioon myös ne ekosysteemipalvelut, joihin metsäohjelma nykymuodossaan ei kiinnitä niin paljon huomiota. Käsitteen tietoinen käyttö ja metsäluonnon ekosysteemipalvelujen erittely on tärkeää, sillä implisiittisesti mukana olevat ekosysteemipalvelut ovat politiikkaohjelmien kohteena, vaikka niihin kohdistuvia vaikutuksia ei pystytä tietoisesti arvioimaan (Hauck ym.

2012, 20). Nythän ohjelmarakenne painottaa puuraaka-aineen merkitystä voimakkaasti ja antaa siten hyvin tilaa kaikenlaisille vasta-argumenteille muiden ekosysteemipalvelujen osalta, mihin metsäohjelma viittaa esimerkiksi ristiriitoina ja metsäalaa koskevinä väärinymmärryksinä. Ohjelman rakenteessa voisi tällä tavoin myös tulla paremmin tilaa sosiaalisten tai virkistysarvojen huomioonille kuin myös vielä tuntemattomille mahdollisuuksille esimerkiksi luonnontuotteiden terveysvaikutusten osalta. Näin elinkeinojen kehittämisllekin saattaa löytyä uusia näkökulmia kuten myös Nas-kali (2010) on todennut viitatessaan ekosysteemipalvelujen avaamiin uusiin mahdollisuuksiin.

Sinänsä ekosysteemipalvelut lähestymistapana ei kuitenkaan tuo valmista vastausta tai anna ikään kuin kaivattua ”oikeaa” tietoa, johon päätökset metsienkäytöstä voivat pohjautua. Uudenlaiselle tai aiempia käsitteitä täydentävälle tarkastelulle asetetaan helposti odotuksia siitä, että sen avulla päästäisiin eräänlaiseen rationalistis-byrokraattisen suunnittelukäsityksen ideaaliin, jossa tieto ja sen tuottamisen käytännöt nähdään epäpoliittisena ja jossa kaikkien kannalta hyviä päätöksiä pystytään tekemään silloin, kun tätä objektiivista tietoa saadaan riittävästi koottua kuvaamaan päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä (Alastalo & Åkerman 2011, 23). Tällaista lupauksia ekosysteemipalvelujen lähestymistapa ei pysty täyttämään. Pitäisi myös pystyä välttämään se riski, että ekosysteemipalvelut asiantuntijakeskeisenä ja huonosti arkieleeseen asettuneena käsitteenä sulkee osallistamiseen pyrkivästä prosessista yhä enemmän pois muun kuin asiantuntijatiedon, jolla nytkin on vahva auktoriteetin asema esimerkiksi taloudellisten faktojen tuottajana. Tutkimustieto on tietenkin tärkeää monien vielä epävarmojen kysymysten hallintaa varten, mutta muun muassa Bäcklund (2007, 154) on kunnan osallistumiskäytäntöjä tutkiessaan todennut, että nykyiset poliittis-hallinnolliset suunnitteluprosessit eivät juuri tue kokemuksellisen tiedon huomioimista osallistumisprosesseissa, ja saman riskin näen tässä ohjelmatyössä, jossa osaa ekosysteemipalveluista täytyy kuvata ja arvioida nimenomaan kokemuksellisen tiedon pohjalta. Metsäohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden perusteluna käytetty tieto ja sille annettu asema jää siten luonteeltaan poliittiseksi kuten aiemminkin.

9. Lopuksi

Tämän työn kokoaminen oli hyvin antoisa oppimisprosessi. Erityisesti itselleni selkiytyi ekosysteemipalvelukäsitteen monimuotoisuus ja haasteellisuus. Oli myös todella kiinnostavaa tutustua lähemmin metsäalan toimintaympäristöön ja käsitteisiin. Työn edetessä avautui monia kysymyksiä, joihin tässä tutkimuksessa ei rajaamisen tarpeen vuoksi ollut mahdollista syventyä. Jatkotutkimuksen aiheiksi jäivät esimerkiksi omistusoikeuden merkitys ekosysteemipalveluihin pohjautuvassa alueellisessa suunnittelussa. Se antaa varmasti oman vivahteensa ja toisenlaiset lainalaisuudet yksityismetsien kysymyksiin verrattuna valtion omistamiin metsiin, joissa päätöksenteko ei liene samalla tavoin pirstaloitunutta. Tässä tutkimuksessa en myöskään pyrkinyt kaikkia metsäohjelma-alueita koskevaan yleistettävyyteen vaan tarkastelin yhtä esimerkkialuetta, jonka katson antavan riittävän kokonaisnäkökulman tietyn käsitteen käytettävyyden pohdintaan. Ekosysteemipalvelujen painotukset voivat kuitenkin olla erilaisia eri alueilla, vaikka alueellisilla metsäohjelmilla onkin yhtenäiset laadintaohjeet ja periaatteet. Esimerkiksi voisi olla mielenkiintoista tarkastella porotalouden tuottamia painotuksia ekosysteemipalvelujen kokonaisuuden näkökulmasta.

Lähestymistapani tavoitteena ei ollut mahdollisimman laajan yleistettävyyden saaminen myöskään siinä mielessä, että kaikki mahdolliset näkemykset metsäohjelman sisältötarpeista tulisivat laajasti kuvattua ja sitä kautta syntyisi eräänlainen vaihtoehtoinen metsäohjelma. Tähän aineiston kokonaisuus ei olisi ollut riittävä. Sen sijaan aineisto pystyi antamaan vastauksen siihen, millaisiin kysymyksiin ekosysteemipalvelujen käsite voi lisätä tarttumapintaa alueellisessa suunnittelussa ja mitä se edellyttää. Mukaan analyysiin ei varmastikaan tullut kaikki mahdollisia näkökulmia metsien käytöstä, mutta tällaiseen kattavuuteen en pyrkinyt, koska tarkoitus oli kiinnittää enemmän huomiota käsitteen käytettävyyteen kuin mahdollisimman laajaan kirjoon erilaisista näkemyksistä. Jälkeenpäin ajatellen olisi mukana voinut olla joku taho, jonka kautta olisi tarkasteltu metsiä kulttuuriympäristönä ja sosiaalisen hyvinvoinnin tuottajana. Nyt painottui enemmän virkistysarvojen merkitys kulttuuristen ekosysteemipalvelujen luokassa. Aineiston kokonaisuudessa myös suurten metsänomistajien näkökulma oli peräisin ainoastaan metsäohjelmasta ja UPM:n lausunnosta. Heidän haastattelunsa olisi voinut avata tarkastelua siihen, mistä kaikesta tuotantopalvelujen

painoarvo oikeastaan syntyy, sillä taustalla vaikuttanee monenlaisia esimerkiksi toimintakäytäntöjen ja työn suunnittelun kysymyksiä, joihin metsäkeskuskin haastattelussa viittasi.

Lopuksi voisin tehdä valistuneen arvauksen siitä, että vaikka ekosysteemipalvelujen lähestymistapa onkin tulossa osaksi luonnonvarojen käytön hallintaa, metsäalalla siirtymä uuden käsitteen käyttöön kestää pitkään. Metsäalan pitkät perinteet ja vahvat instituutiot rakentavat puuntuotannon valtaa ja uusiintuvuutta, ja nyt näyttää siltä, että biotalous vahvistaa näitä rakenteita entisestäänkin. Metsien monikäytön näkökulma on verraten uusi, eikä metsäalalla ole vahvaa perinnettä tarkastella metsää eri toimijoiden näkökulmista ja sovittaa heidän näkemyksiään yhteen. Päinvastoin metsäalan historia korostaa puuntuotannon taloudellista merkitystä ja jatkuvuuden tukemista, jonka suojaksi on luotu sekä poliittisia ja hallinnollisia rakenteita että lainsäädäntöä. Esimerkiksi kaupunkiluontoa koskeva suunnittelu on perinteisesti erilaisten näkemysten ja tarpeiden sovittelun kenttää, jossa on totuttu ottamaan uusia yhteensovittamisen tapoja ja sidosryhmiä mukaan jatkuvaan muutosprosessiin. Tällaisessa suunnittelussa uuden käsitteen soveltamiseenkin voi olla helpompi siirtyä joustavasti. (Hansen ym. 2015, 228.) Metsäala taas on jatkuvuutta ja voitolliseksi havaittua polkua korostava vahva instituutio, jonka käsitteelliset muutokset tapahtunevat hitaammin.

LÄHTEET

Alastalo, M. ja Åkerman, M. (2011). *Tieto hallinnassa. Tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.

Billig, M. (1991). *Ideology and opinions. Studies in Rhetorical Psychology*. Lontoo: Sage.

Braat, L.C., Gómez-Baggethun, E., Martín-López, B., Barton, D.N., García-Llorente, M., Kelemen, E. ja Saarikoski, H. (2014). EU FP7 OpenNESS Project Deliverable 4.2. *Framework for integration of valuation methods to assess ecosystem service policies*. European Commission FP7, 2014.

Bäcklund, P. (2007) *Tietämisen politiikka: kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Costanza, R. (2008). Ecosystem Services: Multiple Classification Systems Are Needed. *Biological Conservation*, 141, 350 – 352.

Daily, G. C. (1997). *Nature's Services - Societal Dependence on Natural Ecosystems*. Washington DC: Island Press.

Dixon, D.P. ja Jones III, J.P. (2006). Feminist Geographies of Difference, Relation, and Construction. Teoksessa Aitken, S. ja Valentines, G. (toim.) *Approaches to Human Geography* (s. 42 - 56). Lontoo: SAGE Publications.

ECNC European Centre for Nature Conservation (2016a). *OpenNESS – Ekosysteemipalvelut ja luonnon pääoma. Käsitteistä käytäntöön*. Viitattu 20.9.2016. <http://www.openness-project.eu/suomi>

ECNC European Centre for Nature Conservation (2016b). *Case 06 - Integrating Ecosystem Services into Forest Policy and Management in Finland*. Viitattu 21.9.2016. <http://www.openness-project.eu/node/82>

Fish, R. D. (2011). Environmental decision making and an ecosystems approach: Some challenges from the perspective of social science. *Progress in Physical Geography*, 35(5), 671 - 680.

Haines-Young, R. & Potschin, M. (2010). The links between biodiversity, ecosystem services and human well-being. Teoksessa Raffaelli, D. & Frid, C. (toim.) *Ecosystem Ecology: a new synthesis* (s. 110 – 139). BES Ecological Reviews Series, CUP, Cambridge.

Hajer. M. A. (1995). *Politics of Environmental Discourse*. Oxford University Press, UK.

Hajer, M.A. (2005). Coalitions, Practices and Meaning in Environmental Politics: from Acid Rain to BSE. Teoksessa David Howarth D. ja Torfing, J. (toim.) *Discourse theory in European politics : identity, policy and governance* (s. 297 – 315). Palgrave Macmillan UK.

Hansen, R., Frantzeskaki, N., McPhearson, T., Rall, E., Kabisch, N., Kaczorowska, A., Kain, J.-H., Artmann, M. ja Pauleit, S. (2015). The uptake of the ecosystem services concept in planning discourses of European and American cities. *Ecosystem Services*, 12, 228 - 246.

Hauck, J., Görga, C., Varjopuro, R., Ratamäki, O. ja Jaxc, K. (2013). Benefits and limitations of the ecosystem services concept in environmental policy and decision making: Some stakeholder perspectives. *Environmental Science & Policy*, 25, 13 - 21.

Hiedanpää, J. (2004). *Making Environmental Policies Reasonable. A Study of the Consequences of Social Diversity for Regional Forest Policy of SW Finland*. Academic Dissertation. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Hiedanpää, J. (2005). The edges of conflict and consensus: a case for creativity in regional forest policy in Southwest Finland. *Ecological Economics*, 55(4), 485 - 498.

Hiedanpää, J., Suvantola, S. ja Naskali, A. (2010). Ekosysteemipalvelun käsitteen lupaus. Teoksessa Hiedanpää, J., Suvantola, L. ja Naskali, A. (toim.) *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 9 - 18). Tampere: Vastapaino.

Hiedanpää, J. (2012). Taloustiede. Teoksessa Lummaa, K., Rönkä, M. ja Vuorisalo, T. (toim.) *Monitieteinen ympäristötutkimus* (s. 57 - 60). Helsinki: Gaudeamus.

Häkli, J. (1999). *Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Jokinen, A. (1999). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 126 - 159). Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A. ja Juhila, K. (2016). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käytö* (s. 75 - 104). Tampere: Vastapaino.

Jokinen, P. (2012). Monitieteisyys ja integroivat käsitteet ympäristösosiologian näkökulmasta. Teoksessa Lummaa, K., Rönkä, M. ja Vuorisalo, T. (toim.) *Monitieteinen ympäristötutkimus* (s. 211- 220). Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, K. (1999). Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 151 - 188). Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. (1999). Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 201 - 232). Tampere: Vastapaino.

Jäppinen, J.-P. ja Heliölä, J. (toim.) (2015). *Towards A Sustainable and Genuinely Green Economy. The value and social significance of ecosystem services in Finland (TEEB for Finland). Synthesis and roadmap*. Ympäristöministeriö 1/2015. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kallis, G., Gómez-Baggethun, E. ja Zografos, C. (2013). To value or not to value? That is not the question. *Ecological Economics*, 94, 97 - 105.

Kansallinen metsäohjelma 2015. Lisää hyvinvointia monimuotoisista metsistä. (2008). Valtioneuvoston periaatepäätös. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 3/2008.

Kansallinen metsästrategia 2025. (2015). Valtioneuvoston periaatepäätös 12.2.2015. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 6/2015.

Kekkonen, K. (2011). *"Hyvää vauhtia metsätöille". Puunkorjuu ja Suomi muutoksessa.* Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kolström, T. (2010). Mitä ekosysteemipalvelut ovat? Teoksessa Hiedanpää, J., Suvantola, L. ja Naskali, A. (toim.) *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 19 - 32). Tampere: Vastapaino.

Kuisma, J. (2011). *Kohti biotaloutta. Biotalous konseptina ja Suomen mahdollisuutena.* Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Kilpailukyky 6/2011.

Laine, M. ja Peltonen, L. (2003). *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959 - 1995.* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Laki Suomen metsäkeskuksesta (6.5.2011/418).
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110418>

Luonnonvarakeskus (2016). Metsäpinta-alasta on suojeltu 12 prosenttia. Viitattu 5.10.2016. www.luke.fi/uutiset/metsapinta-alasta-suojeltu-12-prosenttia/

Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto ry (2017). MTK:n tehtävät. Metsänomistajien järjestö. Viitattu 26.1.2017. https://www.mtk.fi/mtk/tehtavat/fi_FI/mtkn_tehtavat/

Matero, J., Saastamoinen, O. ja Kouki, J. (2003). Metsien tuottamat ekosysteemipalvelut ja niiden arvottaminen. *Metsätieteen aikakauskirja*, 3, 355 - 384.

Metsäkeskus (2016a). Organisaatio. Viitattu 6.6.2016.
<https://www.metsakeskus.fi/organisaatio>

Metsäkeskus (2016b). Ympäristötuki. Viitattu 28.11.2016.
<https://www.metsakeskus.fi/ymparistotuki>

Metsäkeskus (2016c). Alueelliset metsäohjelmat. Viitattu 5.6.2016.
<https://www.metsakeskus.fi/alueelliset-metsaohjelmat>

Metsälaki 1093/1996. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093>

Metsäntutkimuslaitos (2012). Suomen metsät 2012: Kestävän hoidon ja käytön linjat ja ohjauskeinot. Viitattu 3.6.2015. <http://www.metla.fi/metinfo/kestavyys/SF-2.htm>

Metsäntutkimuslaitos (2014). *Metsätilastollinen vuosikirja 2014.* Tampere: Tammerprint Oy.

Millennium Ecosystem Assessment (2005). *Ecosystems and Human Well-Being. Biodiversity synthesis.* Washington, DC: World Resources Institute.

Naskali, A. (2010). Ekosysteemipalvelun termodynaamiset juuret. Teoksessa Hiedanpää, J., Suvantola, L. ja Naskali, A. (toim.) *Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 33 - 51). Tampere: Vastapaino.

Naskali, A. (2015). *Kohti ekosysteemitaloutta. Tutkimus ekologisen taloustieteen perusteista ja mahdollisuuksista*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Perelman, C. (1996). *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Pirkanmaan metsäohjelma 2016 – 2020. (2016). Suomen metsäkeskus. <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/smk-alueellinen-metsaohjelma-pirkanmaa.pdf>

Pistorius, T., Schaich, H., Winkel, G., Plieninger, T. Bieling, C., Konold, W. ja Volz, K-R. (2012). Lessons for REDDplus: A comparative analysis of the German discourse on forest functions and the global ecosystem service debate. *Forest Policy and Economics*, 18, 4 - 12.

Potschin, M.B. ja Haines-Young, R.H. (2011). Ecosystem services: Exploring a geographical perspective. *Progress in Physical Geography*, 35(5), 575 - 594.

Primmer, E., Kopperoinen, L., Ratamäki, O., Rinne, J., Vihervaara, P., Inkiläinen, E., Mashkina, O. ja Itkonen, P. (2012). *Ekosysteemipalveluiden tutkimuksesta hallintaan – kirjallisuuskatsaus ja tapaustarkasteluita*. Suomen ympäristö 39/2012. Suomen ympäristökeskus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Primmer, E. Jokinen, P. Blicharska, M. Barton, D.N. Bugter, R. ja Potschin, M. (2015). Governance of Ecosystem Services: A framework for empirical analysis. *Ecosystem Services*, 16, 158 - 166.

Rantala, T. ja Primmer, E. (2003). Value positions based on forest policy stakeholders' rhetoric in Finland. *Environmental Science & Policy*, 6(3), 205–216.

Rinne, A. ja Primmer, E. (2016). A Case Study of Ecosystem Services in Urban Planning in Finland: Benefits, Rights and Responsibilities. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 18(3), 286 - 305.

Saaranen-Kauppinen, A. ja Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.9.2016. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>

Saastamoinen, O., Kniivilä, M., Alahuhta, J., Arovuori, K., Kosenius, A-K., Horne, P., Otsamo, A. ja Vaara, M. (2014). *Yhdistävä luonto: Ekosysteemipalvelut Suomessa*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences (15).

Sitra (2016). Mitä sopeutuminen ympäristömuutokseen vaatii? Viitattu 22.11.2016. <https://www.sitra.fi/artikkelit/tyo-ja-talous/>

TEEB (2010). *The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the Economics of Nature. A synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB*.

Valtioneuvosto (2014). *Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelman jatkamisesta 2014 - 2025*. Viitattu 3.6.2016. <http://www.metsonpolku.fi/fi-FI/METSOohjelma>

Vatn, A. (2010). An institutional analysis of payments for environmental services. *Ecological Economics*, 69(6), 1245 - 1252.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

1. Pvm. Haastateltava: Työtehtävä tässä organisaatiossa:
2. Millä tavoin työssäsi tai vapaa-aikanasi olet tekemisissä metsäohjelmassa käsiteltyjen asioiden kanssa?
3. Kenen äänen edustajana katsot olevasi metsäohjelman laadintaprosessissa?
4. Miksi halusit osallistua metsäohjelman laadintaan?

Varsinaisen ohjelmatekstin yleiskommentit:

4. Metsäohjelmassa sanotaan sen olevan laatijoiden yhteinen tahtotila.

”Pirkanmaan hyvin hoidetut, monimuotoiset ja ekologisesti rikkaat talousmetsät tarjoavat työtä, hyvinvointia ja toimeentuloa väestölle, raaka-ainetta biotaloudelle sekä suotuisan toimintaympäristön metsäklusterille.” s.5

Muotoilisitko kuvattua tahtotilaa jotenkin toisin tai korostaisitko jotakin. Mitä muuttaisit?

5. Mitä hyötyä mielestäsi on tällaisen metsäohjelman laatimisesta? Vai onko mitään. Mikä siinä on vaikeaa, entä helppoa?
6. Millä tavalla metsäohjelma kokonaisuutena mielestäsi onnistuu tuomaan esiin näkemyksiä niiltä tahoilta, jotka osallistuivat ohjelman laadintaan tai joiden toimintaa metsäohjelma koskettaa?
7. Millä tavalla Pirkanmaan alueelliset piirteet ja tarpeet tulevat esiin ohjelmassa? (tämä on kuvattu tavoitteeksi)

ESP -käsitteen ymmärrys ja hyödynnettävyys (määrittelyn läpikäynti)

8. Käytettiinkö AMOn laadinnassa ekosysteemipalvelun käsitettä?

Missä yhteydessä? Mitä siitä keskusteltiin?

9. Näetkö käsitteestä olevan jotakin hyötyä ohjelman laadinnassa?

- 10 s. 12 Miksi käsite on tuotu esiin juuri tässä kohti ohjelmaa? (amo-vastaavan kysymys)

Otekommentit: *Miten ymmärrät tämän kohdan?*

11. s. 14 Suomen metsätalouden toimintaympäristö: ”Metsät ovat merkittävä virkistystyksen ja henkisen hyvinvoinnin lähde sekä omistajille itselleen että jokamiehen oikeuden ansiosta kenelle hyvänsä. Suomessa kulutettiin matkailuun vuonna 2012 arviolta 13,3 miljardia euroa. Luontomatkailun painoarvo tästä on noin neljännes. Suomalaisten luontosuhde on läheinen asuinpaikasta riippumatta.”

12. s. 18 ”Metsien muut arvot”. Mihin verrattuna muut?

13. s. 38 Ohjelman strateginen linjaus on: ” Metsäalaaan perustuvien elinkeinojen ja metsien ekosysteemipalvelujen kehittäminen.”

14. s. 33 "Luonto ja jokamiehen oikeuksien suojaaminen on otettava huomioon jo asuinalueiden suunnittelussa."

15. s. 22 "Kaikki edellytykset metsätalouden harjoittamiselle siten, että luonnon monimuotoisuus turvataan ja sitä jopa lisätään ovat olemassa jne..." Näetkö mitään esteitä tälle?

16. s. 22 Ohjelmassa kuvataan ilmastonmuutoksen vaikutuksiksi nämä: Metsän kasvu lisääntyy, metsätuhot, keskilämpötilan ja sademäärän nousu, puulajien muutos, sulan maan korjuun tarve. Sopeutumiskeinoina mainitaan korjuuteknologian kehittäminen ja puulajien vaihtaminen.

Muuttaisitko jotakin tähän kohtaan teidän näkökulmasta?

17. s. 33 Lasten ja nuorten metsätietämyksen ja luontosuhteen kehittäminen.. Mitä se on? Millaisia sisältöjä käsitellään? (4h:n kysymys)

18. s. 34 "Viestinnässä on tärkeää tuoda metsäasiat esiin mahdollisimman monipuolisesti ja eri näkökulmat huomioiden. Tärkeää on saada aikaan keskustelua ja korjata yleisiä väärinkäsityksiä." Mitä tällä tarkoitetaan?

Yhteensovittaminen ja vaihtosuhteisuus

19. s. 32 ja s.41 Millä tavalla metsien hyvinvointipalveluja aiotaan edistää? Erikseen mainittuja toimenpiteitä ja toimijoita on aika vähän. Mistä näette sen johtuvan?

20. s. 41 Miten luontomatkailupalveluiden toimintaedellytyksiä voi lisätä?

21. s. 37 "Sekä metsänomistajilla että metsäammattilaisilla on mahdollisuudet monimuotoisempaan metsänhoitoon, jolla voidaan välttää ristiriitoja ja saada laajempaa yleistä hyväksyttävyyttä." Miten ymmärrät tämän?

22. s. 42 "Säilytetään ja hoidetaan luontoalueita niin, että ne tarjoavat eri ihmisryhmille mahdollisuuden luonnontuotteiden keräämiseen ja hyödyntämiseen." Miten tämä käytössä tapahtuu?

23. Ohjelmassa kuvataan monia metsien tuottamia hyötyjä ja käyttömahdollisuuksia. Millaisissa tilanteissa kohdallasi erityisesti korostuu se, että metsien hyödyntämistavoissa ja suojelussa voi olla toisensa pois sulkevia intressejä? Miten näitä tilanteita käsitellään metsäohjelmassa?

(voi käsitellä erilaisia vastinpareja: puuraaka-aine - virkistysyödyt, suojelu - hakkuut, puupohjainen energia - virkistysarvot, luontomatkailu - suojelu, vesiensuojelu - puuntuotanto, virkistys - suojelu)

25. Mitä muuta toivoisit ihmisten ymmärtävän, kun puhutaan erilaisista tavoista käyttää ja hyödyntää yksityismetsiä?

Tulevaisuus

26. Millaiset asiat Pirkanmaan metsissä näyttävät olevan muutoksen kohteena metsäohjelman perusteella?

27. Kenen/minkä kannalta ajattelet näillä muutoksilla olevan merkitystä?

28. Onko sinulla joitakin huolia tai toiveita, jotka nousevat esiin tähän metsäohjelmaan tutustuessasi tai laadintaprosessin aikana?

29. Kuvaile mielestäsi ihanteellista metsää ja metsienkäyttöä. Minkä asioiden toivoisit muuttuvan nykyiseen, metsäohjelmassa kuvattuun tilanteeseen verrattuna?

